

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

BİTLİS HALK MASALLARININ ÇOCUĞA UYGUNLUĞU VE
DEĞERLER EĞİTİMİNE KATKISI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

SezerKARDAŞ

Yüksek Lisans Tezi

VAN - 2010

Van, 2020

BİTLİS HALK MASALLARININ ÇOCUĞA UYGUNLUĞU VE DEĞERLER EĞİTİMİNE
KATKISI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sezer KARDAŞ

2020

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

BİTLİS HALK MASALLARININ ÇOCUĞA UYGUNLUĞU VE DEĞERLER
EĞİTİMİNE KATKISI ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION ON THE SUITABILITY OF BITLISH FOLK TALES FOR
CHILDREN AND ITS CONTRIBUTION TO VALUES EDUCATION

Sezer KARDAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Erhan ŞEN

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2020

ONAY SAYFASI

Sezer KARDAŞ tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Erhan ŞEN danışmanlığında hazırlanan “Bitlis Halk Masallarının Çocuğa Uygunluğu Ve Değerler Eğitimine Katkısı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, 18/12/2020 tarihinde Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 11/12/2020 tarihli ve 2020/42-3 sayılı kararı ile Dr. Öğr. Üyesi Erhan ŞEN Başkanlığında, Doç. Dr. Raşit KOÇ ve Doç. Dr. Bünyamin SARIKAYA Jüri Üyeliğinde oluşturulan Tez Savunma Jürisi huzurunda savunularak Jüri tarafından Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri kapsamında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fuat TANHAN
Enstitü Müdürü

Öz

Bu çalışmanın amacı Bitlis halk masallarının çocuğa uygunluğunu ve değerler eğitimine katkısını belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde çalışmada “nitel” araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın verilerini toplamak için nitel araştırma desenlerinden “doküman taraması” yapılmıştır. Çalışmanın materyalini 60 adet Bitlis masalı oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak “Masalların Çocuğa Uygunluğunu İnceleme Formu” ve “Değer İnceleme Formu” kullanılmıştır. Bu formlar araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Veri toplama araçlarıyla toplanan verilerin analizinde nitel analiz tekniklerinden “betimsel analiz” yapılmıştır. Çalışmanın sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır: Bitlis masalları, konu, ana karakterler, olay örgüsü, mekân, zaman, öğretim ilkelerine uygunluk, düz anlatım, cümle özellikleri, kıssadan hisse çıkarma, mutlu son bakımlarından başarılı bulunmuş; tekerlemeler, doğru ve etkili anlatım, söz varlığı, imla ve noktalama, tasvirler, estetik ve dua bakımlarından ise yetersiz bulunmuştur. Değerler eğitimi bakımından Bitlis masallarının zengin içeriğe sahip olduğu belirlenmiştir. Masallarda en yoğun işlenen değerler; İnanç değeri (f=231), Yardımlaşma değeri (f=95), Problem çözme değeri (f=92), Dürüstlük değeri (f=81), Sevgi değeri (f=68), Saygı değeri (f=65), Sağlık değeri (f=53), Arkadaşlık değeri (f=49), Aile değeri (f=49), Çalışkanlık değeri (f=46), Sorumluluk değeri (f=45), Cesaret değeri (f=41), Estetik değeri (f=41) Adalet değeri (f=36), Öz denetim değeri (f=21) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Masallarda en az işlenen değerlerin ise Bilimsellik değeri (f=2), Nezaket değeri (f=7), Vatanseverlik değeri (f=9), Sabır değeri ((f=16) olduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Bitlis masalları, çocuğa uygunluk, değerler eğitimi.

Abstract

The aim of this study is to determine the appropriateness of Bitlis folk tales to children and their contribution to values education. For this purpose, "qualitative" research method was used in the study. "Document scanning", one of the qualitative research designs, was used to collect the data of the study. The material of the study consists of 60 Bitlis tales. In the study, "The Appropriateness of Tales to Children Form" and "Value Analysis Form" were used as data collection tools. These forms were prepared by the researcher by taking expert opinion. Descriptive analysis, one of the qualitative analysis techniques, was used in the analysis of the data collected by data collection tools. At the end of the study, the following conclusions were reached: Bitlis tales were found successful in terms of subject, main characters, plot, place, time, compliance with teaching principles, direct expression, sentence features, making a share from the story, happy ending; rhymes, correct and effective expression, vocabulary, spelling and punctuation, descriptions, aesthetics and prayer were found to be insufficient. It has been determined that Bitlis tales have rich content in terms of values education. The most intensely processed values in fairytales; Faith value (f = 231), Helping value (f = 95), Problem solving value (f = 92), Honesty value (f = 81), Love value (f = 68), Respect value (f = 65), Health Value (f = 53), Friendship value (f = 49), Family value (f = 49), Diligence value (f = 46), Responsibility value (f = 45), Courage value (f = 41), Aesthetic value (f = 41) It is concluded that it has a fairness value (f=36) and a self-control value (f = 21). It was determined that the least processed values in fairytales were Scientific value (f = 2), Courtesy value (f = 7), Patriotic value (f = 9), Patience value (f = 16).

Key words: Bitlis tales, fitness for children, education of values.

Teşekkür

Akademik yaşama attığım bu ilk adımda yakın, samimi ve güçlü desteğini gördüğüm hocam Doç. Dr. Raşit KOÇ'a, akademik açıdan merak ettiğim her soruya sabırla cevap veren, yönlendiren, eğiten danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Erhan ŞEN'e, desteklerini esirgemeyen anneme ve kardeşlerime içten duygularla teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz.....	i
Abstract.....	ii
Teşekkür.....	iii
Tablolar Dizini.....	vi
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	viii
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	4
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
Araştırma Problemi.....	7
Tanımlar.....	8
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	9
Çocuk.....	9
Çocuğun Gelişim Dönemleri.....	10
Çocuğun İlgileri.....	15
Çocuğun İhtiyaçları.....	16
Çocuk Edebiyatı.....	17
Masallar.....	23
Çocuk Eserlerinin Taşınması Gereken Özellikler.....	26
Çocuk Masallarının Taşınması Gereken Özellikler.....	33
Çocuğun Dil ve Zihin Gelişiminde Masalın Önemi.....	34
Değerler ve Eğitimi.....	37
İlgili Araştırmalar.....	43
Bölüm 3 Yöntem.....	47
Araştırma Yöntemi.....	47
Araştırmanın materyali.....	48
Veri Toplama Süreci.....	48

Veri Toplama Araçları	49
Verilerin Analizi	52
Bölüm 4 Bulgular ve Yorum.....	54
Bitlis Halk Masallarının İçerik Özellikleri Nelerdir? Problem Sorusu İle İlgili Ulaşılan Bulgular.....	54
Bitlis Halk Masallarında İşlenen Değerler ve İşlenme Sıklığına İlişkin Bulgular .	68
Öne Çıkan (Daha Yoğun İşlenen) Değerler ve İşlendikleri Masallar	100
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma Ve Öneriler.....	104
Sonuç ve Tartışma	104
Öneriler	110
Kaynaklar	112
EK-A: Masal İsimleri ve Masal Kodları	124
EK-B: Etik Beyanı.....	126
EK-C: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	127

Tablolar Dizini

Tablo 1 <i>Masalların Çocuğa Uygunluğunu İnceleme Formu</i>	49
Tablo 2 <i>Değer İnceleme Formu</i>	51
Tablo 3 <i>Masallarda İşlenen Konuların Niteliklerine İlişkin Bulgular</i>	54
Tablo 4 <i>Masallarda İşlenen Ana Fikirlerin Niteliklerine İlişkin Bulgular</i>	56
Tablo 5 <i>Masallarda İşlenen Ana Karakterlere İlişkin Bulgular</i>	57
Tablo 6 <i>Masallarda İşlenen Olay Örgülerine İlişkin Bulgular</i>	58
Tablo 7 <i>Masallarda İşlenen Mekân Niteliklerine İlişkin Bulgular</i>	59
Tablo 8 <i>Masallarda İşlenen Zaman Niteliklerine İlişkin Bulgular</i>	59
Tablo 9 <i>Masallarda Tekerlemelere İlişkin Bulgular</i>	60
Tablo 10 <i>Masallarda İşlenen Dil-Anlatıma İlişkin Bulgular</i>	60
Tablo 11 <i>Masalların Söz Varlığına İlişkin Bulgular</i>	61
Tablo 12 <i>Masalların Söz Sanatları Varlığına İlişkin Bulgular</i>	63
Tablo 13 <i>Masalların Cümle Özelliklerine İlişkin Bulgular</i>	63
Tablo 14 <i>Masallarda Kullanılan Tasvirlerin Niteliğine İlişkin Bulgular</i>	64
Tablo 15 <i>Masallarda Kullanılan Estetiksel Unsurların Niteliğine İlişkin Bulgular</i> ...	65
Tablo 16 <i>Masalların Kıssadan Hisse Verme Niteliğine İlişkin Bulgular</i>	66
Tablo 17 <i>Masalların Mutlu Sonla Bitirilme Durumlarına İlişkin Bulgular</i>	66
Tablo 18 <i>Masallarda Duanın İşlenmesine İlişkin Bulgular</i>	67
Tablo 19 <i>Masalların Türlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular</i>	68
Tablo 20 <i>Adalet Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	69
Tablo 21 <i>Masallarda Arkadaşlık/Dostluk Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	70
Tablo 22 <i>Yardımlaşma Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	72
Tablo 23 <i>Dürüstlük Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	74
Tablo 24 <i>Masallarda Öz Denetim Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	76
Tablo 25 <i>Masallarda Sabır Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	78
Tablo 26 <i>Masallarda Saygı Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	80
Tablo 27 <i>Sevgi Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	82
Tablo 28 <i>Aile Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular</i>	83
Tablo 29 <i>Sorumluluk Alma Değerine İlişkin Bulgular</i>	85
Tablo 30 <i>Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular</i>	87
Tablo 31 <i>Cesaret Değeri İle İlgili Bulgular</i>	88

Tablo 32 <i>Bilimsellik Değeri İle İlgili Bulgular</i>	90
Tablo 33 <i>İnanç Değeri İle İlgili Bulgular</i>	91
Tablo 34 <i>Estetik Değerine İlişkin Bulgular</i>	94
Tablo 35 <i>İletişim Değerine İlişkin Bulgular</i>	96
Tablo 36 <i>Sağlık Değerine İlişkin Bulgular</i>	97
Tablo 37 <i>Çalışkan Olma Değeri İle İlgili Bulgular</i>	99
Tablo 38 <i>Masallarda İşlenen Değerler ve Değerlerin İşlendiği Masallara İlişkin Bulgular</i>	100

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

ÇE: ÇocukEdebiyatı

MÇUIF: Çocuk Edebiyatı Ürünü İnceleme Formu

DİF: Değer İnceleme Formu

M: Masal

D: Değer

ÇG: Çocuğa Görelik

Bölüm 1

Giriş

Küreselleşen dünya, her geçen gün teknolojiye, bilimde, edebiyatta, sanatta baş döndürücü hızda gelişmeler kaydetmektedir. Birey bu yeni durum/durumlara uyum sağlamada güçlükler yaşamaktadır.

İletişim araçlarındaki teknolojik gelişmeler sayesinde bireyler farklı kültürlerle tanışma fırsatı bulmakta, dünyadaki sosyo-kültürel gelişmeleri takip edebilmektedir. Farklı kültürleri yakından tanıyan ve taklit eden bireyler kendi öz kültürlerinden uzaklaşabilmektedirler. Değerlerine her geçen gün yabancılaşan bireyler toplumun değer ve inançlarından soyutlanmaktadır. Toplumu düzenleyen kurallar bütünü olan değerlerimiz her geçen gün medyadan ve sosyal iletişim ağlarından yayılan düşünce ve akımlarla günden güne zayıflamaktadır (Şahin 2011, s.249; Cereci, 1996).

Medya ve sosyal iletişim ağlarının küresel etkileri bir silah halini aldığı günümüzde, aile kurumunu vemilli değerleri hedef alınmaktadır. Toplumun en küçük yapıtaşı olan aile en büyük zararı internet ve medya vasıtasıyla almaktadır. Medyanın evlerimize, çocuklarımıza hatta ailelerimize kadar girmesi birtakım zararların önünün alınamaz hale gelmesine yol açmaktadır. Değer yargılarımızın içinin boşaltılmasında, değer yargılarımıza, inanışlarımıza, bakış açımıza yabancılaşmamızda medya ve internetin olumsuz etkileri yadsınamaz. Bunlar arasında kültürel yozlaşma, şiddet, cinsellik, kötü alışkanlıklar, alkol, uyuşturucu madde kullanımını vb. saymak mümkündür (Tahiroğlu,Çelik, Bahalı ve Avcı, 2010).

Dizi-film sektöründe Türk aile yapısına ters düşen yayınların alenen yapılması bizi farkında olmadan değerlerimizi, inanç sistemlerimizi sorgulatır hale getirmiştir. Kötü alışkanlıkların (uyuşturucu, alkol, eroin kullanımı, şiddet) özendirilmesi genç nesillerin değer karmaşası yaşamalarına neden olmaktadır. Her evin başköşesinde kendine yer bulan televizyon yayınlarının çoğu zaman sahip olunan kültürel değerlerin bozulmasına, hatta sahip olunan kültürel değerlerin çağdışı şeyler olduğuna insanların inanmasına yol açmaktadır (Şahin, 2011: 243).

Anne babanın en asli görevi çocuğunu iyi şekilde yetiştirmektir. Bu bağlamda çocuk eğitimi ve değer eğitiminin genç nesillere aktarım görevi anne

baba ve eğitimcilerle düşmektedir. Erdemli çocuklar yetiştirmek aile yapısında verilen eğitime bağlıdır. Çocuk dini, kültürel, ahlaki değerleri ilk olarak ebeveynlerinden edinerek içselleştirmektedir. Çocuk, yakın bir gelecek demektir. Bu geleceğe sahip çıkmak görevi ilk anne ve babalara, sonra eğitimcilerle düşmektedir. Postman'a (1994: 156) göre "başta televizyon olmak üzere medya araçlarının aile yaşamına girmesi ve aileden biri olarak kabul edilmesi aile fertlerinin arasında sorunların meydana gelmesine sebebiyet verebilmektedir. Diğer taraftan ebeveynlerin çocukların izledikleri programlara dikkat etmeleri gerekmektedir."

Çocukları medya araçlarının zararlı etkilerine maruz bırakmamak için nitelikli çocuk eserleriyle buluşturmak gerekmektedir. Bu bağlamda çocuk edebiyatı ürünleri önemli işlevler görmektedir.

Çocuk edebiyatı çocuğun ruhuna erdemi edebi ürünler vasıtasıyla yerleştiren bir alandır. Çocuğun dil gelişimine katkı sunan, duygu ve düşünce dünyasına seslenen, ilgi ve ihtiyaçlarına hitap eden çocuk edebiyatı (Şimşek, 2016 :18) çocuğun güzel hasletler edinmesine de zemin hazırlamaktadır. Değer eğitimi, toplumun istendik davranışları kazanma ve kazandırma edimidir (Aydın, 2003). Arzu edilen davranışların çocuklarda içselleşmesi belli bir eğitimi şüphesiz zorunlu kılmaktadır. Bu eğitim de bilindiği üzere değer eğitimidir. Değer eğitiminin genç beyinlere okul öncesinden başlanarak verilmeye başlanması kendi kültürüne, tarihine, vatanına, maddi ve manevi değerlerine sahip çıkan bireyler yetiştirme gayesinin verimlidir.

Değerler, toplumu ayakta tutan temel dinamiklerdir. Toplumu düzenleme, geliştirme işlevine sahiptir. Toplumsal huzurun, güvenin, refahın sağlanması toplumsal değerlerin içselleştirilmesine bağlıdır. Çocuklara güzel bir gelecek bırakmak, şüphesiz değerlerin önemsendiği etkili iyi bir eğitimle mümkün hale gelmektedir. Güncellenen öğretim programlarında değerler eğitimine ayrı başlıkların ayrılmış olması eğitim kurumlarında değerler eğitimine gereken önemin verilmesine ortam hazırlamıştır.

Son yıllarda çocuk eğitimi üzerine yapılan çalışmalar (Aytekin, 2016; Çer, 2016; Oğuzkan, 2011; Sever, 2003; Şimşek, 2007) çocuk eğitimine verilen önemin arttığını göstermesi açısından önemlidir. Bu yöndeki çalışmaların çoğalması sevindiricidir.

Yeni nesiller yeni umutlar, yeni gelecekler demektir. Umuduna ve geleceğine sahip çıkan toplumlar büyümeye gebedir. Bu bağlamda değerlerimizi önemsemek olmazsa olamazlarımız arasında olmalıdır. Bunu yaptığımız takdirde kötü alışkanlıklara meftun bir nesil değil, müreffeh bir ortamda; ahlak, adalet, erdem, merhamet, vicdan, sevgi, saygı duygularına sahip bireyler yetişeceği açıktır.

Büyüklerine saygı duyan, küçüklerine sevgi gösteren bir nesil değerlerine sahip çıkan bir nesildir. Bu bağlamda değerler eğitimi devreye girmektedir. Değerlerimizin ruhen içselleşmesi bireylerin değerlerini özümsemesiyle mümkündür. Değer eğitimi bu noktada rehberlik ve kılavuzluk görevini yerine getirmektedir. Değer eğitimine verilen önem toplumun bir düzen içinde olması olmamız gereken noktaya gelmemizde katkı sağlayacaktır.

Değerlerin bireylere kazandırılmasında, edebi metinlerin yadsınamaz bir katkısı vardır. Edebi metinlerin yerel ve evrensel değer öğelerine yer vermesi değerlerin okuyucular tarafından kavranmasına katkı sağlamaktadır.

Çocuk duyarlılığını esas alan çocuk eserleri, bir yandan çocukların hoşça vakit geçirmesine, eğlenmesine zemin hazırlarken diğer yandan kök değerleri sezmeleri ve içselleştirmelerine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda çocuk eğitiminde çocuk duyarlılığını yansıtan eserleri tercih etmek bir zorunluluktur.

Karatay' a (2007) göre iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, güzel ile çirkinin, güçlü ile zayıfın bir arada bulunduğu ve bu zıtlıkların kıyasıya yarıştığı masallar, hikâyeler çocuğa gerçekçi bir dünya sunar. Bohlin (2005)'e göre, çocuk eğitiminde bu edebi eserlerden yararlanılmalıdır. Edebi eserler “öğrencilerin kendi hayatlarında da böyle olaylarla karşılaşabilecekleri yönünde ahlaki hayal güçlerini harekete geçirir. Öğrencilere, hayalî bir hayat yolculuğunun ve bu yolculukla ilgili tercih ve yorumların incelenmesi fırsatı verildiği zaman onlar, hayat boyu ahlaki düşünme alışkanlıklarını geliştirebilirler” (Bohlin, 2005).

Bu bağlamda çocukların nitelikli edebi eserlerle buluşturulması önem arz etmektedir. Çocukların ihtiyaçlarına (dilsel, zihinsel ve ahlaki gelişim vb.) karşılık veren eserlerin belirlenmesi amacıyla alanda kaleme alınan akademik çalışmalar bulunmaktadır (Aydın, 2008; Aydın 2010; Emiroğlu, 1996; Kardaş, 2015; Köse 2004; Tunagür ve Kardaş, 2017; Sayar, 2009; Yaman, 2014; Yeşil ve Aydın 2007).

İlgili araştırmalar çocuk eğitiminde kullanılabilirler öykü ve masal türündeki eserlere dikkat çekmeleri bakımından alana katkı sunmaktadır.

Bu çalışma da Bitlis yöresinde çocuklara okunan veya çocukların okuduğu masal türündeki eserlerin çocuk eğitimindeki (çocuğun dilsel, zihinsel, sosyal vb.) yerini belirlemek üzere hazırlanmıştır. Çalışmada60 adet halk masalı çocuğa uygunluğu ve değer iletimi açısından incelenmiştir.

Problem Durumu

Toplumları ayakta tutan değerler küreselleşme ile birlikteerozyona uğramakta, milli kültürü oluşturan maddi-manevi değerlerin çocuklarca edinilmesi her geçen gün güçleşmektedir. Değer eğitiminin yanı sıra çocukların zihin ve dil gelişimi de ciddi bir tehdit altındadır.Bunun nedenlerinden biri; çocuğun zihin, dil ve sosyal gelişimini desteklemeyen ve hedef kitlesi çocuk olan niteliksiz eserlerdir. Bir diğer önemli neden ise medya ve internete erişimin her yaştaki bireyler için sıradanlaşmasıdır.

Medya ve internetin çocuklarımızın dünyasına girmesi çocuklarımızı yetiştirme anlayışımızı sarsmakta değer ölçütlerimizi de günden güne zayıflatmaktadır. Televizyon programları ve diğer medya araçları da çocuklarımızınşekillenmesinde maalesef artık önemli bir faktör olmuştur (Cereci, 1996).

Aile mahremiyetinin yok sayıldığı cinsellik ve şiddetin özendirildiği yayınlar çocuklarımızın zihinsel gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Medya araçlarıyla oluşturulan sanal ortamlar çocukların doğdukları yerel ve evrensel değerlere yabancılaşmalarında başı çekmektedir. Sanal ortamlarda kötü alışkanlıkların doğru gibiymiş gösterilmeye çalışılması genç beyinleri zehirlemektedir. Olumsuz içeriğe sahip yayınlar nedeniyle çocuklaröz değerlerinden soyutlanmaktadır. Bu tablo erken çocukluk döneminden itibaren çocukların eğitimine önem verilmesi, çocuğun kendi başına bırakılmaması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Şahin'e (2011:251) göreinsan medya araçlarına bağımlı hale gelmiştir ve insanın gelişmesinde etkili olan unsurlardan biri çevredir ki artık bu çevrenin büyük bir kısmını başta televizyon olmak üzere medya araçları oluşturmaktadır. Birey ister istemez bu çevreden gördüğu birtakım alışkanlıkları kazanacak ve kazandığı bu alışkanlıklar bireyin ahlaki yapısını etkileyecektir.

Çocukların bebeklik döneminden itibaren doğru edebi eserlerle buluşturulması, vaktin edebi eserler okumakla geçirilmesine ortam hazırlayacaktır. Bu durum çocukları televizyon, internet, sosyal medya, sanal dünyanın olumsuz etkilerinden bir nebze olsun uzak tutacaktır. Bu bağlamda anne-baba ve diğer aile büyüklerine önemli görevler düşmektedir. Nitekim ebeveynleri tarafından ilgilenilmemiş, ihtiyaçları karşılanmamış neslin, ihtiyaçlarını karşılamak için istenmeyen ortamlardaki imkânlarla başvurduğu bilinen bir durumdur. Önemsenmemiş, göz ardı edilmiş, ihtiyaçları özenle karşılanmamış bir neslin sağlıklı yetişmesi ve yetiştiği topluma katkı sunmasını beklemek çok gerçekçi değildir. Can' a(2003:1) göre "değişen çağla birlikte geleceğin büyükleri, hatta aydınları olarak çocuklar ve gençler toplumdaki yerlerini alacaklardır. Yetişme süreçlerinde onlara kendi özgür iradeleri doğrultusunda sıkılmadan okuyacakları eserler sunmak, bu eserlerle onları eğitmek, eğitirken eğlendirmek, eğlendirirken öğretmek gereklidir. Esasen çocuk ve gençlik edebiyatının çıkış noktası da bu olmuştur."

Çocukların dilsel, zihinsel, sosyal gelişimlerinde toplumun değer yargılarının işlendiği, çocuklar için hazırlanmış, onların eğlenirken öğrenmelerini destekleyen eserlerin önemli bir yeri bulunmaktadır (Can, 2003:1). Diğer bir deyişle çocuklar için hazırlanmış yapıtlar, çocukların keyifli ve yararlı zaman geçirmelerini sağlama gibi özellikleri dışında (Akın, 1998); dilsel, bilişsel, toplumsal ve kişilik gelişimleri açısından da önem taşımaktadır (Kuzu, 2002: 95). Bu eserlerin başında masallar gelmektedir. Bebeklik döneminden itibaren ilk karşılaştıkları edebi tür olmaları yönüyle masallar, üzerlerinde önemle ve özenle durulması gereken bir öneme sahiptirler.

Çocuk eğitiminde kullanılan eserler üzerinde yapılan çalışmalar (Akın, 1998; Balat, Beceren ve Özdemir 2011; Balat, 2004; Demircan, 2006; Jalongo, 1993; Kuzu, 2002; Urgan ve Demir, 2016) çocuk eğitimine önemin arttığını göstermektedir. Çocuklar için yazılmış eserlerin ön plana çıkarılması, bunların çocuk gerçekliğine ve çocuğa göreliğine uygunluk düzeylerinin araştırılması alana önemli katkı sunacaktır.

Çocuklar için yazılan/okunan/söylenen masal metinlerinin, masal metinlerinin yer aldığı kitapların çocuk gelişimine katkısının incelenmesi öz görevlerdendir. Ancak alanda hedef kitlesi çocuk olan sayısız masal metni ve

metinler üzerine yapılmış çok sayıda araştırma (Alptekin, 2003; 2002; 1991; 1987; 1982;1981; Can Emmez, 2008; Helimoğlu, 1997) bulunmasına rağmen bu metinlerin çocuk eğitime, çocuk gelişimine uygunluğu üzerine yapılan akademik araştırma sayısı maalesef istenen düzeyde değildir.

Çocuğa göre olmayan, çocuğun dil, zihin ve sosyal gelişimini desteklemek yerine tehdit eden eserlerin akademik araştırmalarla tespit edilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde çocuğun zihin, dil ve sosyal gelişimini destekleyen eserlerin de akademik araştırmalarla tespit edilmesi ve tespit edilen bu nitelikli eserlerin çocuklarla buluşturulması başta alan uzmanları olmak üzere anne-baba ve öğretmenlerin temel görevleri arasında olmalıdır.

Çocuğa değer vermek, çocuğun ayrı bir dünyası, ayrı gereksinimlerinin olduğunun farkına varmak gerekmektedir. Bu bilinçle çocuklarımızı korumak ve iyi yetiştirmek adına onlara hitap eden tüm eserlerin eleştiri süzgecinden geçirilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı çocuk eserleri arasında yer alan, Bitlis halk masallarının çocuğa uygunluğunu ve değerlereğitimine katkısını incelemektir.

Çalışmada Bitlis masallarının araştırma konusu olmasının temel nedeni Bitlis masallarının çocuğa uygunluk açısından değerlendirildiği herhangi bir çalışmanın ilgili literatürde bulunmamasıdır.Bitlis masallarının çocuğa uygunluk açısından değerlendirildiği ve çocuklara değer iletimi açısından ele alındığı bu çalışma bu yönüyle alanda ilk olma özelliği göstermektedir.

İlgili literatür incelendiğinde Bitlis masalları üzerinde sadece Eren'in (2001) bir çalışmasının olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu çalışmada Eren, sözlü gelenek olarak dilden dile aktarılan bu masalları derleyerek yazıya aktarmıştır. Çalışmada toplamda 60 adet halk masalı kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan masallar incelendiğinde Eren'in masalları sözlü dilde söylendiği gibi yazıya aktardığı anlaşılmıştır. Bitlis ağzıyla kaleme alınan bu eserlerin, daha geniş kitleye hitap etmesi için ölçünlü dille güncellenmesi de şüphesiz önemlidir. Ancak bu çalışma, Bitlis masal metinlerinin özgün şekilleri esas alınarak hazırlanmıştır.

Bilindiği üzere masalların çocuğun zihinsel, sosyal, iletişimsel vb. gelişimini olumlu yönde destekleyecek nitelikler taşıması gerekmektedir. Bu nedenle

eserlerin çocuğa göre olması ve çocuk gerçekliği dikkate alınarak söylenmesi gerekmektedir.

Çocuğun sağlıklı gelişimini sağlamak başta anne-babaların görevidir. Kalabalık aile yapısı ve kötü sosyo-ekonomik duruma sahip Bitlisli ebeveynlerin önemli bir bölümünün, çocuklarına yeterli vakit ayıramadığını, çocuklarıyla ilgilenemediğini, onlara imkânlar sunamadığını söylemek güç değildir. Ebeveynlerin çocuklarıyla istenilen düzeyde ilgilenemediği, çocukların kendi başlarına büyüdüğü bu ortamda, onların doğru eserlerle buluşturulması hayati önem taşımaktadır.

Her devlet, doğru eserle buluşturularak okuma alışkanlığı kazanan ve dil zevkine varan bireyler yetiştirmek ister. Türkçe dersi öğretim programı da; araştıran, sorgulayan, problem çözen, sorumluluklarının farkında olan, milli ve manevi değerlerin yanında evrensel değerleri de önemseyen bir kimlik kazanan bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedefin gerçekleşmesi ancak hedef kitleye uygun planlanmış öğretim faaliyetleri ve çocukların çocuğa görelik ilkesi çerçevesinde hazırlanmış eserlerle buluşturulması ile mümkündür. Bunun için alan uzmanları ve eğitimciler tarafından çocukların istifadesine sunulacak çocuk eserlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Bitlis masallarının çocuğa uygunluk ve değer eğitimi açılarından incelenmesi konulu bu çalışma çocukların doğru eserlerle buluşturulması amacına bir nebze olsun katkı sunacaktır. Alan yazın incelendiğinde Bitlis masalları üzerinde, bu yönde yapılmış herhangi bir çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum bu çalışmanın özgünlüğüne ve önemine işaret etmektedir.

Araştırma Problemi

Bu çalışmada Bitlis halk masalları çocuk edebiyatı ürünü ve değerler eğitimi bakımından incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümleleri“ Bitlis halk masalları çocuklara uygun nitelikler taşımakta mıdır?ve Bitlis halk masalları değer eğitimi bakımından hangi niteliklere sahiptir?”şeklindedir.

Problem cümlelerine cevap bulabilmek için belirlenen alt problem cümleleri aşağıda sunulmuştur.

Alt problemler.

- Bitlis halk masallarının içerik özellikleri nelerdir?

- Bitlis halk masallarında hangi değerler, ne oranda, nasıl işlenmiştir?
- Bitlis halk masallarında hangi değerler öne çıkmaktadır ve değer çeşitliliği nasıldır?

Tanımlar

Çocuk:“Küçük yaştaki oğlan veya kız; soy bakımından oğul veya kız evlat; bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız”(Türkçe Sözlük,2011:444).

Çocuk Edebiyatı:“Gelişme sürecindeki çocuğun dil gelişimini, anlama ve kavrama düzeyini dikkate alarak duygu ve düşünce dünyasına seslenen edebiyata çocuk edebiyatı denir. Bu edebiyatın öncelikli hedef kitlesi 2-15 yaş aralığındaki çocuklardır” (Şimşek, 2016:18).

Masal:“Genellikle olağanüstü kişilere, olaylara, serüvenlere yer verilen ve ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa anlatılarak geçen hayal ürünü hikayelere masal denir” (Oğuzkan, 2013:16).

Değer:“Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı niteliklerdir. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şeydir. Değer; bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlardır” (Ulusoy ve Dilmaç, 2015:13-15).

Değerler Eğitimi:“Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve donanımlardır. Sahip olunan değerler bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını davranışlarını hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine değerler eğitimi denilmektedir” (Yaman, 2012:18).

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Çocuk

Aile ve toplumun en değerli varlığı “Çocuk” kavramı için alan yazında birçok açıklama bulunmaktadır. Çocuk “bedensel ve zihinsel gelişimi bakımından insanoğlunun 0-16 yaş grubu için kullanılan temel bir kavramdır”(Yalçın ve Aytaş,2003:1). “Çocuk bebeklikten çıkışla, ergenliğe giriş arasında fiziksel, duygusal ve sosyal yönden gelişim gösteren ve bu gelişim çerçevesinde kendine has dünyayı oluşturan bireydir” (Demirel,2010:1). Şahin’e (2010: 3) göre çocuk, “doğum ve ergenlik çağı arasındaki dönemi yaşayan küçük insandır.”

Bu açıklamalar incelendiğinde çocuğun; gerçek dünyayı henüz yeni yeni tanımaya başlayan, kendine mahsus özellikleri olan, kişioğlunun en değerli varlığı, neslinin devamı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle çocuk ve çocukluğu, çocuğun ilgileri ve isteklerini, ihtiyaçlarını bilmek anne-baba ve öğretmenler için bir zorunluluktur.

Nas (2001:1) da bu duru için, “her çocuk tektir, ayrı bir bireydir, eşsiz, benzersizdir. Her çocuğun kendine göre bir gelişme biçimi, hızı vardır. Bir çocuğun belli bir alandaki gelişmesi ortalamaya uymayabilir, ama olağan (normal) olabilir. Öyleyse eğitmek, yetiştirmek çocuğu tanımakla başlar. Çocuğu bedensel, zihinsel, toplumsal, duygusal yönleriyle bir bütün olarak yetiştirmek asıdır. Bunun içinse çocuk psikolojisini bilmek, çocuğu bütün yönleriyle tanımak gerekir.”

Nas’ın bu tespitleri çocuk ve çocuk gerçekliğini iyi analiz etmenin; çocuğun zihinsel, dilsel, duygusal ve hatta fiziksel gelişim özelliklerini tespit etmeye sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir.

Muhakkak her toplum yeni nesle önem verir. Ama Türk toplumunda bu değer daha büyüktür. Türk toplumunda çocuk, ailenin yaşamını anlamlı kılan en güzel ve tatlı meyvesi, toplumun yükselen değeri, geleceğin teminatıdır. Bu nedenlerle çocuk gelişimi ve eğitimi konularına da diğer toplumlardan daha büyük önem vermek gerekmektedir.

Türk toplumunda tarih boyunca çocuğa farklı roller biçilmiştir. Toplumumuzda neredeyse 20. Asra kadar çocuklara küçük yetişkinler gözüyle bakılmış, bu nedenle yetişkinlerin yardımcıları olarak her türlü işte yetişkinlerle

birlikte çalıştırılmıştır. Bugün hala birçok yerde yetişkinlerle birlikte çocuklar aile geçindirmek için çalıştırılmakta veya çalışmak zorunda kalmaktadır. Oysa çocuğun gerçek yaşama daha sağlıklı hazırlanması için iyi bir eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Çocuğun yetişkinlerden farklı ilgi ve ihtiyaçlarının olduğunun anlaşılması Türkiye’de Tanzimat dönemi ile başlamaktadır.

Tanzimat’la birlikte çocuk eğitiminin ayrı bir alan olduğu anlaşılmış, insanın sağlıklı yetişmesinde çocukken aldığı eğitimin rolü herkesçe takdir edilmeye başlamıştır (Okay, 1998:46). Çocuğa verilen eğitim türünün ve özelliklerinin belirlenmesi çocukların gelişim özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle çocukların gelişim dönemlerinin anne-baba, öğretmenler ve alan uzmanları tarafından bilinmelidir.

Çocuğun Gelişim Dönemleri

Çocuk gelişimi dil, zihin, duygu, sosyal beceriler bakımlarından bir bütün olarak gerçekleşir. Bu öğelerin birinde olabilecek bir aksaklık veya yavaşlama diğer hususların gelişimini de olumsuz etkileyecektir. Örneğin zihinsel açıdan yaşanan gelişimsel sorunlar çocuğun dil, duygu ve sosyal gelişimini de sekteye uğratacaktır. Dil gelişiminde meydana gelen olumsuzluklar, çocuğun sosyalleşmesini ve kendini gerçekleştirmesini, kendini çevresine kabul ettirmesini büyük ölçüde etkileyecektir. Bu nedenle çocuğun sağlıklı gelişimi için öğretmenlere, anne-babalara, aile çevresine, sosyal çevreye sorumluluklar düşmektedir. Çocuğun gelişim dönemleri aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır:

Çocuğun Zihinsel Gelişimi. Doğumdan sonraki ilk üç yıl bebeğin/çocuğun bilişsel gelişiminin yüzde seksen oranında gerçekleştiği bilgisi paylaşılmaktadır (Gürel vd. 2007). Bu nedenle doğumdan sonraki ilk yıllarda çocuğun sağlıklı gelişimi için anne-babalara hayati görevler düşmektedir. Ebeveynler çocuğun gelişim dönemleri hakkında teorikte ve pratikte yeterli donanıma sahip olmaları gerekmektedir. Demirel (2010), Şimşek ve Yakar (2016), Gürel vd. (2007) çocuğun bilişsel gelişimi ile ilgili aşağıdaki bilgileri paylaşmaktadır.

0-2 yaş arasında görülen Bilişsel gelişim: Doğduğu andan itibaren bebek çevresindeki tüm uyarıcılara karşı oldukça hassastır (Gürel vd. 2007:2). Bu nedenle dünyadaki ilk gününden itibaren doğuştan getirdiği yetenekleriyle çevresini keşfetme çabasına girer. Bu süreçte kâşif için önceleri nesne ancak kendi görsel alanı içindeyken vardır. “Nesne ortadan kaldırılınca nesnenin yok olduğunu artık

var olmadığını düşünür. Bir yaşına doğru çocuk nesnenin değişmezliği kavramını anlamaya başlar ve göz önünden kaldırılan bir nesneyi etrafına veya masanın altına bakarak arar. Değişikliklerin olabilmesi için çocuğun çevreyle etkileşim içinde olması gerekir.”(Demirel,2010:7). İlk iki yaş bebeğin bitmek bilmeyen araştırma ve keşfetme çabalarıyla geçer. Bu süreçte çocuğun motor becerileri de hızlı gelişim göstermektedir.

“Olgunlaşma çocuğun sinir sistemini geliştirerek onun daha karmaşık algılamalar yapabilecek düzeye gelmesini sağlarken, çocuğun çevresiyle duyuşal ve hareketşel etkileşim yapması bilişsel gelişimin temelinde yatan öğrenme deneyimlerini oluşturur.” (Demirel,2010:8).

2-5 yaş arasında Bilişsel gelişim: Bu dönemde çocuk cansız nesnelere canlıymış gibi görür. Sembolik düşünmeye yatkındır Bu devrede kelime kullanmaya başlar. Kavram ve sembollerin verdiği zenginlikten hareketle oyun yaşamaına yeni zenginlikler getirir. Daha çok “hayır”, “ben”, “benimki” kavramlarını sık kullanarak kendini çevresine kabul ettirmeye çalışır (Şimşek ve Yakar, 2016:14).

Çocuğun bu yaşata becerdiği önemli adımlardan biri nesnelere kategorilere ayırmayı öğrenmesidir. Nesnelere büyüklük, renk, biçim gibi belirli duyuşal özelliklere göre sınıflandırması, nesnenin değişmezliği aşamasından sonra kendini gösterir. Beş yaşına ulaştığında çocuk, bir nesneyi ayrı, bağımsız bir nesne olarak değil, o nesnenin ifade ettiği sınıfın bir temsilcisi olarak görebilir(Demirel,2010:8).

5-12 yaş arasında Bilişsel gelişim:Bu dönemde çocuk 7-8 yaşına kadarben merkezlidir. Kavramlar ve semboller üzerinde zihinsel işlemler yapamaz. Yedi yaşına doğru yaklaştıkça toplama, çıkarma gibi bilişsel işlemleri yapmaya başlar. Bu dönemde çocuk olayları başkalarının gözünden görmeye başlar. Bu yaş evresinde çocuk iki önemli beceriyi geliştirir. Becerilerinden biri bir sınıfa ait olan nesnelere, başka bir sınıfın alt dizisi olabileceğini oluşturabilmesidir. Çocuğun kazandığı ikinci önemli bilişsel beceri, daha bir önceki evrede ancak nesnelere dokunarak gerçekleştirebildiği sınıflama sürecini sembolik olarak yapabilmesidir(Demirel,2010:8). Özetle bu dönemde çocuk nesnelere dışsal özelliklerinden sıyrılarak iç özelliklerini kavrayabilecek bilişsel olgunluğa erişir.

Piaget’egöre ego merkezli (egocentric) düşünce tarzını bu dönemde terk ederek empati yapmaya başlar. Başkalarının gözyle dünyaya bakmaya başlar. Sınıflama, sıralama, matematiksel hesaplama gibi bilişsel işlemler yapar.

“Okul çağına gelmiş çocukların düşünme, öğrenme, problem çözme yetenekleri hızla gelişme göstermeye başlar. Mantıksal düşünme, sayı, mekan, zaman kavramları gelişir. Öğrendiği bilgi, kazandığı beceriden mutlu olur. Yaşlılarıyla geçirdiği zaman dilimi, sosyalleşmesinin yanı sıra başka beceriler kazanmasına da katkıda bulunur. Kişi, çocukluğunun son dönemlerine doğru insanların farklı fikirlerde olabileceğini, bakış açısının insandan insana değişebileceğini kavrar. Duygularındaki bu gelişim, onun çevresiyle daha iyi iletişim kurmasına yardımcı olur; paylaşma hissini artırır” (Temizyürek, Şahbaz ve Gürel;2016:3).

12-18 yaş arasında Bilişsel gelişim: Bilişsel gelişimin en son aşamasıdır. Bu evredeki çocuk/ergen belirli bir sorunu çözebilmek için değişik hipotezler geliştirir ve her hipotezi birer birer dener. Çocuğun düşüncesine ve sorunlara yaklaşmasına bir düzenlilik, akıl yürütme süreci gelmiştir (URL-1,Erişim Tarihi:13.03.2019).

Ergenlik çağında birey, somut düşünmenin yanında soyut olarak da düşünebilir. Örneğin, arkadaşlık, güven, yalan gibi konularda görüşlerini ifade edebilir. Herhangi bir problem çözme durumunda veya isteğini yerine getirmede mümkün olan bütün alternatifleri düşünebilir. Sözgelimi alacağı bir şey için ailesini ikna etmenin bütün yollarını dener(Gürel vd. 2007:4).

Çocuğun dil gelişimi. Dil, bireyin kendisini sosyal çevresine kabul ettirmesinde kullandığı en önemli bildirişim aracıdır. Bu nedenle bireyin dil gelişiminin izlenmesi ve gerekli müdahalelerin zamanında yapılması gerekmektedir. Dil gelişimi bakımından ters giden bir durumda vakit geçirilmeden gerekli müdahale/tedavinin yapılması dil gelişimi için hayati öneme sahiptir. Bu nedenle çocuğun dil gelişimiyle ilgili kritik dönemler yakından izlenmelidir.

Dilsel yetilerini çocuk doğuştan getirir. Çocuk henüz anne karnındayken sözsüz de olsa iletişime başlamaktadır. Çocuk doğumundan hemen sonra ağlayışlarla, haykırışlarla meramını anlatmaya devam eder.

Dil, sosyalleşmeyi ve toplumun bireyleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlayan iletişimin de kaynağıdır. Kolay anlaşılır olmaktan uzak, karmaşık yapıdaki kavramların kazanılmasında bilişsel etkinlikleri örgütleme ve açığa çıkartma fonksiyonunu üstlenen dil, bu yönüyle hem ana dili eğitiminde beceri kazandırmanın işlevsel bir aracı hem de mesajın etkili bir biçimde verilmesini sağlayan yönlendirici konumundadır(Ausubel,1978).

Dil gelişimi, yaş gruplarında ortak gelişim biçimi göstermeyebilir. Her yaş grubunun dil gelişimi ve dile ilişkin kazanımları farklıdır. Örneğin, “Kalbimin bahçesinde kuş civıltıları” ifadesi, belli yaş grubundaki çocuğa fazla bir şey söylemez. Mecazlı ifadeler, deyimler ve atasözleri çocuk için kavranması güç dil göstergeleridir. Mecazı kavramak, deyimlerin, ibarelerin anlamlarına ulaşmak, dile hâkim olmayı, bir başka söyleyişle, dilin bütün ifade imkânlarını öğrenmeyi gerektirir (Şimşek, 2005: 15). Bu da ancak belli yaşlarda ve durumlarda mümkün olabilmektedir. Çocuğun dil gelişimi üzerinde etkili olan başlıca faktörler; “gelişim ve öğrenme durumu”, “ailelerin sosyo-ekonomik durumu”, “ikiz ve tek çocuk olma”, “cinsiyet”ve “zeka” şeklinde sıralanabilir (Temizyürek, Şahbaz ve Gürel;2016:5).

Çocuğun dil gelişimi yönünden çeşitli merhaleler ve dönemlerin tamamlanmasından sonra oturmuş bir dil yapısına sahip olduğu görülür, çocuğun dilsel yönden geçirmiş olduğu dönemleri (Gürel vd. 2007:6) şu şekilde özetlemektedir:

Yeni doğan dönemi; Ağlama seslerinin duyulduğu dönem olarak kabul edilen doğumdan iki aya kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Kimi araştırmacılarla bu sesler iletişim aracı mahiyetinde kabul edilmektedir.

Çocuk bu evrede ihtiyacını süt, mama ihtiyacı varsa veya altını ıslatmışsa bunu ağlamalarla belli etmektedir. Bu evredeki ağlama sesleri bir mesaj hüviyeti taşımaktadır, bu mesajlar şöyle de anlaşılabilir: ”açım süt istiyorum, beni doyur altımı ıslattım altımı kurut ve beni ferahlat “gibi mesajlar taşımakta anne bunun farkına varmakta çocuğun ihtiyacını yerine getirmektedir.

Cıvıldaama dönemi; Öğrenme kaynaklı olmayan fakat çocukların çıkardığı sesleri ayırt etmeye ve bu sesleri sürekli olarak tekrarlamaya çalıştığı 2-6 ay arası dönemi kapsamaktadır. Çocuklar bu dönemde herhangi bir çevresel uyarana bağlı kalmaksızın bir takım anlamsız sesler çıkarırlar. Konuşma becerisinin ilk alıştırmalarının yapıldığı ve heceleme dönemine geçişte ön hazırlık işlemlerinin yoğun olarak yapıldığı dönemdir.

Cıvıldaama dönemi konuşma kazanma yetisinin ilk acemi temayüllerini oluşturma sürecidir. Bu dönemde anlamsız sözcüklerle seslerle konuşma sürecine bir ön hazırlıktır.

Heceleme dönemi; Çevresel uyarıcılara dikkat edilmeye başlandığı dönemdir. 6-12 ay arası dönemi kapsar. Çocuklar fısıltı türünden çıkardığı

sesleri birleştirerek heceler oluşturmaya çalışırlar. Kimi zaman bazı çocukların kelime oluşturabildiği de gözlemlenir.

Tek sözcük dönemi; çocukların çoğunlukla yakın çevresindeki eşyalarından başlayarak ilişkide buldukları kişilerin isimlerini telaffuz etmeye çalıştığı 12-18 ay arası dönemi kapsamaktadır. Kelimeleri birleştirme çabaları da bu dönemde görülür.

İki sözcük dönemi;18-24 ay arasını kapsayan bu dönemde çocuklar kelimelerin birbirleriyle olan ilişkisini kavramaya başlarlar. Çocukların bu dönemde kullandığı kelimelerin çoğunu isimler oluşturur.

Cümleler dönemi; çocuktan çocuğa dil gelişimi ve dilin kullanılması açılarından büyük farklılıkların gözlemlendiği dönemdir. 2-3 yaş arasını kapsamaktadır. Dil bilgisi hatalarının sıklıkla görüldüğü ve tek cümlede anlatılabilecek bir içi iki cümle aracılığıyla anlatabildikleri dönemdir. Büyüklük küçüklük, öncelik sonralık,azlık okluk ve zıtlık durumlarını karşılaştırmak ve kavramakta zorluk ekerler. Kimi çalışmalarda bu dönemde çocukların 400 kelime öğrenebildiği bilgisine yer verilmektedir.

3-4 yaş dönemi; Ben merkezli konuşmaların gözlemlendiği dönemdir. Başka bir ifadeyle özetlemek gerekirse çocuklar bu dönemde kendileri söyleyip kendileri dinlerler. Bu dönemde çocuklara yeterli ilgi gösterilmemesi ve onların hareketlerinin kısıtlanması, kekemelik sorununa yol açabilir.

4-5 yaş dönemi; Ben merkezli konuşmaların ayrı yoğunlukta devam etmesine karşın bu dönemde çocukların konuşma becerilerinde belirgin bir düzelme gözlemlenir. Tekerleme türü ifadelere aşırı ilgi gösterirler. Bu dönemde çocuklar konuşma dilinin yanında yazı diline de merak duymaya başlarlar.

5-6 yaş dönemi; Bu yaşlarda çocuklar sosyal etkileşme yoluyla ben merkezli dil kullanımından yavaş yavaş kurtulmaya başlarlar. Taklit, yerini öğrenme amaçlı sorulara bırakır. Cinsiyet zelliklerinin de farkına varıldığı bu dönem, merak kaynaklı sebep-sonuç ilişkilerini kavramaya yönelik, ardı arkası kesilmeyen sorularla baş gösterir. Doğru-yanlış, güzel –irkin gibi nitelemeleri kullanarak karşılaştırma ve kıyaslama yoluna gidebilirler.

6-11 yaş dönemi; Okul yıllarının başlamasıyla birlikte dil gelişiminde yepyeni bir dönem başlamaktadır. Bu sayede çocuklar yazı

diliyle daha yoğun bir biçimde karşılaşmaktadırlar. Dil kullanımında dil bilgisi hataları düzelmeye başlar. Bu dönemde sözel iletişim yeteneği gelişen çocuklar çevresindekilere sürekli bir şeyler anlatmaktan hoşlanırlar. Okula başlamanın da yardımıyla ben merkezli konuşmalar yerini sosyalleşmenin göstergesi olan söz ve davranışlara bırakmaya başlamıştır. Çocuğun dilsel gelişimi çeşitli merhale ve dönemlerden geçerek anlamlı bir bütünlük kazanmıştır. Çocuğun dil gelişimine dair aşağıdaki bulgular dilsel gelişimin anlamlı bir bütün olma sürecini ortaya koymaktadır(Gürel vd.2007:5-6).

Çocuğun dilsel, sosyal ve zihinsel gelişimini desteklemek ve yönlendirmek için başvurulan en önemli kaynaklar çocuklara göre hazırlanmış çocuk kitapları ve metinleridir. Masallar çocukların değer yargılarının yanında dilsel, zihinsel ve sosyal gelişimlerini destekleyip yönlendirmek için kullanılması gereken temel materyallerdir. Çocukların zevkle dinlediği veya okuduğu eserler olmaları yönüyle belli bir yaşa kadar onlara masal ve öykü eksenli bir eğitim verilebilir. Bu süreçte çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının farkında olmak ve eğitim ortamı, eğitim materyallerini buna göre belirlemek önemlidir.

Çocuğun İlgileri

Çocuğun ilgileri sınırsızdır. O bir kaşıftır ve kaşıflığın gereği olarak her şeye ilgi duyar, dokunmak, tatmak, anlamak ister. Çevresindeki bütün nesnelere ona seslenir, onu çağırır adeta. O da bu çağrıya kayıtsız kalmaz. Etrafındaki hemen her şeye ilgi duymakla beraber özellikle işittiği ritmik sesler, gördüğü görüntüler onu ayrıca cezbeder. Bebeklik döneminden itibaren televizyondaki görüntü ve ritmik seslere dikkat kesilmesi bundandır. Bebeklerin reklam filmlerini izlemeye meraklı olmaları, filmde akan görüntüleri anlamaya çalışmaları meraklarından ileri gelmektedir.

Çocuklar her şeyi merak ederler, keşif sürecinde sürekli sorular sorarlar, sorularının muhakkak cevaplanmasını beklerler. Sorularına cevap alamayan çocukların gelişimleri sekteye uğrayacaktır/olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle anne-babaların ve aile çevrelerinin çocukların sordukları soruları geçiştirmemeleri, çocukları susturmamaları gerekmektedir. Dinlenen, değer verilen, sorularına mantıklı cevaplar bulan çocukların bilişsel, dilsel ve sosyal gelişimleri bakımından avantajlı oldukları bir gerçektir.

Çocukların ilgi duydukları oyunlar cinsiyetlerine göre farklılık arz eder. Erkek çocukları futbola, araba ve silah oyunlarına ilgi duyarken kız çocukları yemek yapma, boncuklarla, bebeklerle oynamayı sever.

Okul öncesi dönemde çocukların ilgi duyduğu başlıca eserler; çocuk masalları, boyama kitapları, renkli resimli (bol resimli) kitaplardır. Okul öncesi dönemden itibaren çocukların nitelikli eserlerle buluşturulmaları anne-baba ve öğretmenlerin temel görevleridir.

Çocuğun İhtiyaçları

Çocuk çevresindeki herkesi sever ve sevgisine karşılık bulmak ister. Çocuğun kendini güvende ve mutlu hissetmesi başta anne-babası olmak üzere çevresindeki herkes tarafından sevmeye ihtiyaç duyar. Çocuğun sevilme ihtiyacının karşılanması ona değer verildiğini gösterir. Bu da onu mutlu, huzurlu kılar.

Bebeklik döneminden itibaren çocuğun önemli ihtiyaçlarından biri konuşmak, kendini anlatmak, dinletmektir. Başarısında ve başarısız olduğu durumlarda, yaramazlık yaptığında çocuğun muhakkak dinlenmesi gerekmektedir. Konuşturulmayan/dinlenilmeyen, sürekli azarlanan, bağırılan çocuğun sağlıklı bir kişilik gelişimi geçirmesi güçtür. Dinlenilmeyen, takdir edilemeyen, sorularına mantıklı-mantıksız cevaplar alamayan çocuk kendini değersiz hissedecektir.

Çocuğun en önemli ihtiyaçlarından biri de oyun oynama ihtiyacıdır. Çocuk oyun oynayarak gerçek yaşama hazırlanır. Onun bir oyun dünyası vardır ve bu dünya gerçek dünyadan farklıdır. Bebeklik döneminden itibaren çocuklara uygun bir oyun ortamı hazırlamak gerekmektedir. Çocuğun en çok vakit geçirdiği evinde-odasında muhakkak çeşitli oyuncakların yer aldığı bir oyun ortamı bulunmalıdır. Evin dışında da çocukların arkadaşlarıyla birlikte oyun oynayarak sosyalleştiği ortamlar (park, bahçe vb.) bulunmalıdır. Bu ortamlarda ebeveyn gözetiminde çocuğun arkadaş edinmesi, oyunlar oynaması teşvik edilmelidir. Arkadaşlarıyla birlikte oyunlar oynayarak çocuğun doyusuya çocukluğunu yaşaması sağlanmalıdır.

Doğayı, dış dünyayı tanımak ister. Çocuğun çevresini tanıması gerekmektedir. Bitkileri, hayvanları, toprağı, kumu vb. fiziksel temasla tanımak ister. Anne babaların bu konularda korumacı bir tavır sergilemeleri çocukların ilgili ihtiyaçlarının karşılanmasını önleyecektir. Bu nedenle çocukların bitkilere dokunmaları, onları toplamaları, toprakta-çamurda oynamaları, ağaçlara

tırmanmaları teşvik edilmelidir. Arkadaşlarıyla birlikte oynamaları, birlikte vakit geçirmeleri sosyal ilişkilerini geliştirecektir. Doğayla mücadeleleri gerçek yaşamdaki güçlüklerin üstesinden gelmeleri için hazırlayıcı rol oynayacaktır.

Tek başına bazı aktiviteleri yapabildiğini göstermek ve takdir edilmek ihtiyacı duyar. Tek başına ayağa kalkmayı, yürümeyi, koşmayı yapabildiğini göstermek ister. Çocuğun masaya, koltuğa çıkması, koltuk üstünde zıplaması, koltuktan atlaması, şarkı türkü söylemesi vb. tek başına başarıma hissini göstergesidir. Çocuğun başarıma duygusunu yaşaması için olumlu pekiştiricilerle desteklenmesi, alkışlanması, “aferin”, “bravo” vb. takdir edici deyişlerle cesaretlendirilmesi gerekmektedir.

Çocuk tek başına işler yaparak kendini kanıtlamakla yetinmez. O bir gruba dahil olarak varlığını değerli kılmak ihtiyacı da duyar. Bir gruba dahil olma, grup tarafından kabul görme çocuğa kendisini önemli hissettirecektir. Grup için bazı rol ve sorumlulukları alması onda sorumluluk bilincinin gelişmesini sağlayacaktır. Çocuktaki liderlik yetenekleri de şüphesiz grup içinde ortaya çıkacaktır.

Çocuğun grup içinde ve ailesinde, güç durumlarında sığınabileceği, destek alabileceği bir gücün varlığına ihtiyaç duyar. Güçsüz, savunmasız hissettiğinde yanında anne-baba veya arkadaşlarını görmesi, korku ve kaygılarını giderecektir (Şimşek, 2005). Çocuğun oyun, sosyal çevre, anne-babanın ilgisi, iletişim ihtiyacı, güvende hissetme ihtiyacının dışında başka ihtiyaçları da bulunmaktadır. Edebiyat, sanat, estetik ihtiyacı göz ardı edilmemesi gereken ihtiyaçlardandır. Çocuğun edebiyat ihtiyacı üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir. Çocuğun yetişkinlerden farklı, kendine özgü beceri, ilgi ve ihtiyaçlarının olduğunun anlaşılması; çocuğa özel, çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliğine uygun, çocuğun dilsel, zihinsel ve karakter gelişimini destekleyen bir edebiyatın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Çocuk Edebiyatı

Çocuklar için edebiyat kavramının ülkemizde uzun bir geçmişi bulunmamaktadır. Birçok ülkede (özellikle Avrupa ülkeleri) çocuk edebiyatı kavramının daha eski bir geçmişi vardır. Günümüzde çocuklara hitap eden, çocukların ilgi ve ihtiyaçları gözetilerek kaleme alınan eserlerin yer aldığı çocuk edebiyatı geçmişe kıyasla çok daha iyi bir noktadadır.

Çocuk edebiyatı kavramına, çocukluk çağındaki bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik sözlü ve yazılı bütün eserler girer. Masallar, hikayeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar vb. hep bu çerçevede ele alınır. Bu nedendir ki çocuk edebiyatı, “usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan, esere verilen ad” diye tanımlanabilir (Oğuzkan, 2013). Çocuk edebiyatı, edebiyatın bütün alanlarında ve söz sanatlarında bulunan niteliklerin tamamını içinde barındıran, ancak kendisine seçtiği hedef kitlenin özelliklerini yetişkinler için yazılan edebi türlere göre daha fazla göz önünde bulunduran bir alandır. Hayata ahlaka ve yüksek değerlerle çocuğun gelişimine ait değerlere daha çok önem vererek, bunların ön plana çıkmasına dayanan bir alandır (Yalçın ve Aytaş, 2005). Çocuk edebiyatı(yazını),erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır(Sever,2008: 17).

Oğuzkan, Yalçın-Aktaş ve Sever’in çocuk edebiyatı ile ilgili geliştirdikleri tanımları bütünleyen tanımı-açıklamayı Şirin, (2007: 16; 2016:24) şu şekilde aktarmaktadır, “Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun, algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çok bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır.”

Çocukların ana dilin zevkine varması, okuma sevgisi ve alışkanlığı kazanması, bilişsel, duyuşsal, sosyal, kişilik ve dilsel yönden gelişmesi için araç olarak kullanılan edebi eserlerin önemli işlev gördüğü söylenebilir. Çocuklara hitap eden edebî metinlerin kimisi şiir, roman, hikâye, masal, fabl gibi kurgusal bir özellik taşıırken kimisi de mektup, günlük, söyleşi, eleştiri gibi kurgusal olmayan özelliklere sahiptir (Kaya ve Tanrıverdi, 2020).

Çocukların severek okudukları-dinledikleri metinler kurguya dayalı metinlerdir. Kurgusal bir metin zaman, mekân, olay ve karakter olmak üzere dört temel bileşenden meydana gelir. Bu temel bileşenler önemli olmakla birlikte

çocuğun ilgisini çekmek ve bilişsel, dilsel, sosyal ve sanatsal ihtiyaçlarını karşılamak için tek başına yeterli olamamaktadır.

Çocuk edebiyatı eserlerinde kurgunun yanında “düzenleme, resimleme ve canlandırma gibi bir unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir. Çocuk edebiyatında bir metnin oluşturulması, hedef kitlenin algılama düzeyine, ruh dünyasına, ilgi alanına ve yaş durumuna uygun olmasına bağlıdır. Bunlar tek başına yeterli değildir. Aynı özelliklere dayalı olarak resimlenmesi, basılması da gerekmektedir.” (Yalçın ve Aytaş, 2005:14-16).

Çocuk eserlerinin yetişkinler tarafından kaleme alındığı gerçeği, bir yetişkin çocuğa ne kadar hitap edebilir? Soru ve sorununu meydana getirmektedir. Çocukla yazar arasında bir olası kopukluğun giderilmesi için yazarın çocuk edebiyatının iki temel ölçütü olan “çocuğa görelik” ve “çocuk gerçekliği”ne göre hareket etmesi; özgün, çocuklara hitap eden bir edebiyat için hem gerekli hem de zorunludur.

Çocuğa görelik. Çocuğa görelik çocuklar için hazırlanan eserlerin çocuğun hayal dünyasına, ilgi ve ihtiyaçlarına, doğasına uygun olması, onların zihin ve dil gelişimlerini destekler nitelikte olmasını ifade eder. Çocuk eserlerinin biçim, içerik dil ve anlatımı gözetilen bir ilke olup söz konusu yayınların çocuğun doğasına ilgi ve ihtiyaçlarını cevap vermede uygunluğunu esas alan bir ilkedir.

Sever (2008)'e göre çocuğa görelik; “kitabın hem biçimsel, içerik ve eğitsel özelliklerinin çocuğun doğası, ilgi ve gereksinmesi, dil ve anlam evreni, bakış açısıyla örtüşmesi hem de yazın olma ilkelerini yerine getirmesidir”. Çocuk edebiyatı ürünlerinin de bu bağlamda nitelik taşıması gerekmektedir. Zira çocuğa göre bir edebiyat; çocuğun dünyasına seslenen onların seviyesine, hayal gücünü, yaratıcılıklarını geliştiren, empatiyi kullanabilme yetisi kazandıran çocuğa göre dil üslup, tema, konu gibi özellikleri kendi bünyesinde barındıran çocuğun ruh ve hayal dünyasına seslenen bir tür olma özelliğine sahip olmalıdır. Sever (2003:9) çocuğa göre hazırlanan edebiyat eserlerinin çocuğa kazanımlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- “Çocukta güzellik duygusunu geliştirir.
- Onu oyalama, eğlendirme ve eğitime işlevi görür
- Duygu ve düşünce dünyasını dilsel ve görsel iletilerle zenginleştirir
- Çocuğun hayatı, insanları ve çevresini tanımasına ortam hazırlar.

- Çocuk, kendisi için yazılmış edebi metinde, yaşadığı dünyanın bir benzerini bulur.
- Yazılanlarla yaşananlar arasında ilişkiler kurar, karşılaştırmalar yapar, çıkarımlarda bulunur.”

Özetle çocuğa görelik, “çocuk eserlerinin biçimsel, içerik ve eğitsel özelliklerinin çocuğun doğası, ilgi ve gereksinmesi, dil ve anlam evreni, bakış açısıyla örtüşmesi hem de yazın olma ilkelerini yerine getirmesidir” (Dilidüzgün, 2004).

Çocuk gerçekliği. Çocukların doğalarının, bakış açılarının, ilgi ve gereksinmelerinin, dil ve anlam evrenlerinin gelişimsel olarak farklılığını ortaya koyan (Sever, 2008; Dilidüzgün, 2004) bir ilkedir.

Çocuğun sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyimleri çocuk gerçekliğinin oluşmasında önemli etkenlerdir. Çocuğun bireysel özelliklerinin oluşmasında ailesi, yetiştiği çevresinde önemlidir. Bu etkenler çocukların çocuk gerçekliğinin sınırlarını çizmektedir önemli ölçüde.

Çocuk gerçekliği değişmez değildir ve çocuğa, yaşanan döneme ve zamana göre biçimi, içeriği ve özü de değişebilir (Şirin, 2016: 25). Çocuğun yetiştiği sosyal çevrenin çocuğun alımlama biçimini etkileyen bir faktördür. Örneğin Kırsal kesimde yaşayan çocuklar ile kentte yaşayan çocuklar, yaşamı ve insanı farklı bir biçimde alımyabilirler. Çünkü her iki toplumsal grubun yaşamı algılayış biçimi arasında belirgin farklılıklar vardır. Bu bakımdan, toplumsal ve kültürel çevrenin farklılığı, çocukları farklı yaşantı ve deneyimlerle buluşturabilir (Çer, 2016: 29).

Çocuğun kendi dünyasıyla örtüşen çocuk gerçekliği örneklerini görmek, onun okuma istek ve alışkanlığının oluşmasında ve okuma kültürü edinmesinde katkı sağlayacaktır. Çocuk okuduğu eserlerde kendi gerçeğini görmek ister. Bu beklentisini karşılayan eserlere karşı olumlu tutum geliştirir. Çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasında eserlere karşı geliştirdiği bu tutum belirleyici bir rol oynar.

Çocuk, okula örgün öğrenimine başlamasıyla birlikte, kitaplara, kendisi için yazılan eserlere yönelir. Önemli bir okuma isteği vardır. Özellikle bu dönemde hem okuma hem yazma becerisinin gelişimine katkı sağlayacak hem de kendi (çocuk) gerçekliğine yanıt verebilecek kitaplara gereksinim duyar (Sever, 2003: 17-18).

Şirin (2015: 163), iyi çocuk edebiyatı eserini; çocuk gerçekliği, çocuk bakışı (otoriter olmayan çocuğun dünyasına uygun, özgür) ve çocuğa görelilik öğelerinin belirlediğini vurgular. Bu bağlamda iyi çocuk eserlerinin çocuğu, çocukluğu ve çocuk gerçekliğini bilen yazar ve çizerler tarafından gerçekleştirilen eserler olduğunu ifade etmektedir.

Özetlemek gerekirse “çocuğa görelilik” eserlerin taşınması gereken özellikler ile ilgili hususiyetlerdir. “Çocuk gerçekliği ise yazarın dünyaya çocuğun gözünden bakabilmesiyle ilgilidir. Bu nedenlerle çocuğun gözünü bakıp onun yetişkinlere göre alımlama farklarını yakalayarak metne yansıtmak yazarın sorumluluğundadır. Bu durum çocukların iyi edebiyat eserleriyle buluşmasında yazar ve çizerlerin önemini ortaya koymaktadır. İyi çocuk edebiyatı, çocuk bakışını bilen yazarların gerçekleştirdiği edebiyattır” (Şirin, 2007a:55).

Çocuk Edebiyatı Ürünleri. Çocuklar için, çocuk gerçekliğine uygun, çocuk bakışı dikkate alınarak hazırlanan, çocuğa göre olan eserlere çocuk edebiyatı ürünleri denmektedir. Amaç çocuğa hoş vakit geçirtirken eğitmek olunca onun duygu ve düşünüşüne hitap eden çeşitli, renkli eserlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Türü ne olursa olsun çocuk edebiyatı ürünlerinin temel amacı çocuğu yaşama hazırlamaktır. Bu nedenle çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuk yaşamında önemli bir yeri vardır.

Çocuk edebiyatı ürünü ve çocuk edebiyatı kaynakları arasında öne çıkan türler ninni, mani, tekerleme, yanılmaca, bilmece, yakıştırmalar, türkü ve şarkılar, marşlar, masalımsı eserler, öyküler, romanlar, destanlar, fabllar, efsaneler, şiirler, fıkralar, biyografi, anı, gezi yazıları, çizgi kitaplar ve masalları sıralamak yanlış olmayacaktır (Kıbrıs, 2016). Bu ürünlerin her birinin çocuk eğitiminde muhakkak önemli etkileri bulunmaktadır. Ancak masal türündeki ürünlerin çocuğun duygusal, dilsel, zihinsel ve sosyal gelişiminde ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bunun nedeni çocuğun en çok sevdiği, dilerken veya okurken büyük zevk duyduğu türlerin başında masalların gelmesidir. Masal türü ile ilgili açıklamalara geçmeden önce başlıca çocuk edebiyatı ürünlerine değinmekte yarar bulunmaktadır.

Ninni; Süt çağındaki çocukları uyutmak için ezgiyle söylenen eserlerdir. Anonim, lirik eserlerdir. Ağlayan bebeğin susmasını, uyuması gereken bebeği uyutmak için söylenen, tiz sesle başlayıp pes sesle sona erer. Ninnilerin bebekler üzerinde müzikal bir terapi etkisi oluşturduğu söylenebilir. Bebek ilk müzik zevkini ninnilerle almış olur (Çelebioğlu, 1995).

Fıkra; Yazarların herhangi bir konuda görüş ve düşüncelerini günlük olaylarla ilişkilendirerek anlattığı kısa yazılara fıkra denir (Kıbrıs, 2016:247). Gazete ve mizahi fıkra olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır. Tahmin edildiği üzere çocukların ilgi duyduğu fıkra türü mizahi olandır. Mizahi fıkralar genellikle güldürürken düşündürülen bir nitelik taşırlar. Bu türdeki fıkralar etkili nüktelerle sonlandırılır. Orta çocukluk dönemindeki çocuklara hitap eder mizahi fıkralar. Çünkü içlerinde ince espri ve alaylı ifadeler bulunmaktadır. Bu nedenle espri, nükte ve alaylı ifadeleri somut işlemler dönemindeki çocukların kavraması daha kolaydır (Gander ve Gardiner, 2001).

Fabl; Kişileri genellikle hayvanlar olan, sonunda insanlara ahlak dersi veren, yarı gerçek yarı masalımsı olayları anlatan çocuk edebiyatı türüdür. Fabllarda karakterler insanlar, hayvanlar, bitkiler, cansız varlıklar olabilir. Öğretici işlevinin öncelendiği fabllarda genellikle toplumun yaşantısıyla ilgili davranış dersleri verilmeye çalışır. Eğitici yönü yüksek olan bir türdür.

Bilmece; Kavram veya eşyaları, nesnelere özelliklerinden hareketle tanıtmaya, bilmeye yönelik türlerdir. Çocukların eğlenmek için başvurdukları, onların sözlü anlatım becerilerini geliştirmekte etkilidir. Çocukların birlikte vakit geçirmelerine, sosyalleşmelerine katkı sunar. Onların zihinsel becerilerinin geliştirilmesinde etkilidir. Kavramlar ve nesnelere, kavram ve nesnelere arasındaki ilişkileri daha etkili kavramalarına yardım eder.

Türkü ve şarkı; Çocukların estetik zevkini, duygu, algı ve anlama becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Çocuklarda üst düzeyde estetik zevkin oluşması için onları erken çocukluk döneminden itibaren bu türdeki seçkin eserlerle buluşturmakta yarar bulunmaktadır. Bebeklerin beşinci aydan itibaren şarkı, türkü veya diğer ezgili türlere ilgi duyduğu, ritm tuttuğu düşünüldüğünde bu eserlerin çocuğun gelişiminde araç olarak kullanmanın önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Ayrıca çocuğun dil tecrübesi ve becerisi geliştikçe sesle ilgili kazanımlarını türkü ve şarkıların söz servetiyle birleştirecek ve sanatsal bir beceri kazanmış olacaktır.

Tekerleme; Şimşek (2005:40)'e göre tekerlemeler "Benzer sesli hecelerden oluşan sözlerdir. Masal, hikaye, bilmece, ortaoyunu, Karagöz gibi edebi türlerde ölçülülük ve kafiyeli söyleyişlere sık sık başvurulur. Tekerlemeler çocukların

konuşma ve dil becerilerini geliştirmede önemli bir yere sahiptir. Tekerlemelerde ses tekrarları öne çıkarken sözlerin anlam tarafı ve mantık örgüsü pek önemsenmez, ihmal edilir. Tekerlemelerde abartmalar, güldürü unsurları şaşırtıcı imgeler, dinleyiciyi etkileme amacına hizmet eder.”

Masalların önemli özelliklerinden biri tekerlemelerle başlayıp sona ermesidir. Öğrencilerin dikkatini masaldaki anlatılara toplamak için masal başında ve sonunda tekrar eden tekerlemelere masal ortalarında da yer verilebilir.

Masal ve oyun tekerlemeleri olarak iki grupta incelenir tekerlemeler. Oyun tekerlemeleri bütünüyle ritmik sözlerden oluşurken masal tekerlemeleri olayı hazırlama, dağılan dikkatleri toplama, kalıcı etki bırakma amaçlarına hizmet eder.

Çizgi roman; Çizgi romanlar çocuklara hitap eden önemli eserlerdendir. Romanların resimli olması, sürükleyici olması yönüyle çocukların ilgisini çekmektedir. Çizgi romanlar Amerika ve Avrupa’da çocukların başvurduğu temel kaynaklardandır. Çizgi romanlar çocukların okuma alışkanlığı kazanmalarında kullanılabilir. Ancak bazı çizgi romanlarda şiddet, korku, ırkçılık, cinsellik vb. konular işlenebilmektedir. Ebeveynlerin bu türdeki romanlardan çocuklarını muhafaza etmeleri gerekmektedir(Aytekin, 2016:252).

Öykü; Gerçek veya geçeğe uygun yaşam olaylarını belli kişiler etrafında, zaman ve mekân içerisinde ele alan anlatılardır. Düzyazı türündeki bu eserlerde zaman zaman şiirsel anlatımlara yer verilir. Özellikleri bakımından romana benzerler ama romanlar kadar uzun ve ayrıntılı anlatımları yoktur. Somut işlemler dönemindeki çocuklara daha çok hitap eden bir türdür. Öyküyü masallardan ayıran önemli özelliği çocuklara daha gerçekçi bir dünya sunmasıdır. Olaylar çocuğunu kavrayabileceği zaman ve mekânda geçer. Çocuğun kendini gördüğü özdeşim kurduğu kahramanları vardır. İyi kurgulanmış, dil ve anlatımı başarılı öyküler çocukların dil ve zihin gelişimine önemli katkılar sunacaktır (Aytekin, 2016).

Masallar

Masallar eskiden beri çocukların ilgiyle dinlediği türlerdendir. Masallar çocuk edebiyatının en renkli ürünleri arasında yer almaktadır. Masallarla ilgili literatürde yapılan birçok tanım ve açıklama bulunmaktadır. Bu açıklama ve tanımların bazılarına göz atmak masal türünü daha iyi anlamaya katkı sunacaktır.

“Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan hikâyelere masal denir.” (Türkçe Sözlük 1986).“Masal sözcüğü Habeş kökenli olup Habeşçeden Arâmiceye, Aramiceden Arapçaya, Arapçadan da Türkçeye geçmiştir. Başlangıçta “Örnek getirme/misal verme” anlamında kullanılmış, sonra da bir edebi türün adı olmuştur. Düzyazı biçiminde söylenmiş, dinsel, büyüsel inançlardan ve törelerden bağımsız, bütünüyle düş ürünü olan kısa anlatı türüdür.” (Yardımcı,2004:6).

Mitolojik döneme dayandığı söylenen masal geleneği günümüzde çocuklar için söylenen veya okunan önemli bir edebi türdür. “Masallar insanın yaşam ve doğa karşısındaki tavrını, duygu, sezgi ve düşüncelerini konu alırlar. İnsanın tabiatla mücadeleye başladığı dönemin olağanüstü unsurları masallara vücut vermiştir. Dolayısıyla masalarda eski kültürlere, dinlere ve törelere ait motiflere sıkça rastlanır. Bu nedenlerle bir ülkenin herhangi bir yöresinde anlatılan bir masal az çok farklılıklarla başka yörelerinde de anlatılır (Şimşek, 2005:57).Masalarda genellikle tek olay anlatılır. Hayal-gerçek, soyut-somut, maddi-manevi unsur ve motifler, insanları eğlendirme işlevi yanında örnek ve model de oluştururlar. Masalarda zaman ve mekân belirsizdir. Masal kahramanları belli bir yer ve zamanda yaşayan kişiler değildir. “Zamanın birinde bir padişah varmış.”, “Bir zamanlar bir kız varmış.”, “Bir adamla bir kadın varmış.”, “Bir padişahın üç oğlu varmış.”, “Bir tüccar varmış.”, “Bir çiftçi varmış.”, “Dervişin biri yola çıkmış.” gibi ifadelerle kimlikleri belirsiz olarak tanıtılırlar (Şimşek, 2007: 58)

“Çocukluk çağının en uzun ve bitmeyen hikayesi masaldır. Masal,çocuğun yaşadığı karmaşayı çözen tılsımlı bir anahtardır. Rüya ile hayallerin yoğurduğu masal çocukluk için daha çok yaşanacak olaylar yumağıdır. Çocuk masalda kendini bulur. Masalla kolayca özdeşleşir. Masalı yaşar. Masal kahramanlarını kendine yakın hisseder. Kendisini masala katmaktan hoşlanır.” (Şirin,1994).

Masal, gerçek ve hayal dünyasının bütün olanaklarını çocuğa sunan bir türdür. Masal, gerçek dünyadan ve hayal dünyasından bir takım izler taşır .Masal çocuğun ruh ve hayal dünyasına seslenen bir tür olmasının yanı sıra çocuğun kişilik ,dinsel, zihinsel, duygusal gelişimi ve yapılanmasına da katkılar sunmaktadır. Masal, eğitsel yönü olan, çocuğun zihin, dil duygu, ahlak ve karakter gelişimini destekleyen önemli bir türdür.

Masal sonlarındayer alan kıssadan hisse bölümüyle masal dinleyicilerine ders verme amacı güdülür. Çocuğa kıssadan hisse vermesi masala ahlaki bir bildiri hüviyeti kazandırmaktadır.

Özelliklerine göre masallar halk masalları ve edebi masallar olarak iki başlık altında incelenebilir.

Halk masalları. Uzun dönemler halk arasında sözlü gelenekle anlatılarak nesilden nesile aktarılan bir türdür. Halk masalları ilgili oldukları toplumun tarihi özelliklerini yansıtır. Belli bir kültür ortamını en canlı biçimiyle dile getiren, bazı geleneklerin günümüze değin sürmesine yardımcı olan eserlerdir (Oğuzkan, 2013:19). Bu masalların söyleyeni belli değildir. Tamamen halkın ürünüdür. Kuşaktan kuşağa, kulaktan kulağa anlatılarak aktarılan bu masallar zamanla yazıya geçirilmiştir. Ait oldukları toplumun özelliklerini, yaşam biçimini, kültürel zenginliklerini işler. Konularına göre dört başlıkta incelenebilir halk masalları: Hayvan masalları, olağanüstü ve gerçekçi masallar, güldürücü öyküler, zincirlemeli masallar (Aytekin, 2016:117).

Halk masallarında işlenen başlıca konular şu şekilde özetlenebilir: Çocukların karşılaştığı güçlükler, üvey ana kıskançlıkları, aile üyelerinin birbirlerine karşı gösterdikleri özveriler, kardeşler içinde en küçük ve saf olanının başarısı, anne-baba-kardeş sevgisi, insan aklını kurcalayan olayların nedenleriyle ilgili soruların açıklanması ve hayatın gülünç yönlerinin dile getirilmesi (Demiray ve Baymur ve Demiray, 1961:14)

Tipik bir halk masalı döşeme, gövde ve sonuç olmak üzere başlıca üç bölümden oluşur. Oğuzkan2013:20) halk masallarının bölümlerini şu şekilde aktarmaktadır:

Döşeme bölümü masalın giriş bölümüdür. Bu bölüme “masal başı” veya “tekerleme” de denilir. Türk halk masallarında bu bölüm uzun olur. Ustaca geliştirilen bu halk masallarının en ilginç ve çocukların da dinlerken veya okurken çok zevk duydukları bir bölümdür.

Gövde bölümü masalın ana bölümüdür. Bu bölümde masalın karakterleri, mekânları, olayları, tasvirleri ve konuşmaları ile geliştirilerek etraflıca anlatılır.

Sonuç, masalın bitiş bölümüdür. Bu bölüme “üç elma” adı da verilir. Döşeme bölümüne göre çok kısa olan bu bölümde masalcı dua ederek sözlerine

son verir. Bazı halk masallarında sonuç bölümü bir efsane veya çocuğa “kıssadan hisse” ile sonlandırılır.

Edebi masallar. Yazarların kişisel hayal güçlerine dayanarak yazdıkları ve halk masallarına göre sanat açısından daha değerli sayılan masallardır. Halk masallarına dil ve anlatım yönünden daha edebidirler. Halk masallarından ayrılan bir diğer özellikleri yazarlarının belli olmasıdır (Aytekin, 2016).

Edebi masallarda da konular gerçek dışıdır. Olaylar hayal ürünü mekânlarda geçer. Kahramanlar olağanüstü durumlarla karşı karşıya gelirler. Olayların düğümlemesi ve çözülmesinde tılsım, fal, kehanet vb. gerçeküstü güçlerin payı bulunur. Bu tür masallarda yazarlar bir takım ahlaki amaçlar güderler. Kimi durumlarda da toplumun komik, gülünç yönlerini işlerler (Oğuzkan, 2013). Dil ve anlatım bakımından halk masallarına kıyasla daha edebi anlatım özelliklerine sahiptir. Halk masallarında olduğu gibi tekerleme, gövde ve sonuç bölümlerinden oluşurlar.

Türü ne olursa olsun masallarda ortak bir amaç vardır. Bu amaç çocuğun karakter, dil, zihin ve duygu gelişimini desteklemektir. Bu amaç kapsamında dürüst-sahtekâr, akıllı-aptal, adil-zâlim insan tipleri karşı karşıya gelir masallarda. Bu olumlu-olumsuz tipler aracılığıyla örnek alınacak ya da sakınılacak davranış biçimleri dikkatlere sunulur. Bu masallarda olumlu özellikler iyi, güzel ve doğru olanda; olumsuzluklar ise kötü, çirkin ve yanlış olanda odaklanır. Masalın sonunda daima olumlu tipler kazanır. Olumsuz tipler cezalandırılır. Bu masallarda meziyetler güzeldedir, iyide ve güçlüde; kusurlar ise çirkinde, kötüde ve zayıftadır.” (Şimşek, 2007: 58).

Çocuk Eserlerinin Taşınması Gereken Özellikler

Yetişkin eserleri gibi çocuk eserlerinin de taşınması gereken nitelikler bulunmaktadır. Bu nitelikler eserlerin biçim özellikleri ve içerik özellikleri şeklinde farklı başlıklarda incelenebilir.

Çocuk eserlerinin ebatları, kağıt, cild, kapak, sayfa tasarımı, harfler, harflerin puntoları, görseller, görsel metin, görsel-konu-tema uyumu, görsel metin oranı çocuk eserlerinin şekilsel-biçim özellikleridir. İçerik özellikler de konu, karakterler, kahramanlar, iletiler, dil ve anlatım şeklinde sıralanabilir.

Nitelikli çocuk kitaplarının yazılmasında bu ögelerin çocuk gerçekliğine uygun ve sanatçı duyarlığı ile oluşturulması önemlidir.Çocuk eserlerinin taşınması gereken başlıca nitelikler aşağıda özetlenmiştir:

Biçim özellikleri.

Resim: Çocuk için kitapla bağ kurmanın önemli araçlarından biridir. Okul öncesi dönemde çocuğun metinde işlenen olay örgüsü, yer ve karakterleri tanıması onlarla bağ kurması resimlerle-çizimlerle mümkün olabilmektedir. Görsel-metin uyumuna ve öğretim ilkelerine uygun iş akışı-olay örgüsü (yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta vb.) dikkat etmek oldukça önemlidir. Resimlerin yazı olmadan da bir öyküyü anlatabilmesi gerekmektedir.

Boyut: Okul öncesi dönem için standart bir boyut söz konusu değildir. Burada önemli olan eserlerin çocuğun gelişim özelliklerine uygun hazırlanmış olmasıdır. Kitapların boyut ve ağırlığı çocuğun zorlanmadan/yorulmadan tutabileceği ve sayfalarını çevirebileceği ölçüde olması gerekmektedir. Okul öncesi çocuk kitaplarını ebeveynler okuyacaktır. Bu nedenle kitabın çocuğun kucağına sığar nitelikte olması gerekmektedir.

Cilt: Okul öncesi dönem çocuğun kitapla yeni yeni tanıştığı dönemdir. Bu dönemde çocuk kitabı çeker, bürer, ağzına götürür. Onu tanımaya diğer eşyalardan ayırmaya çalışır. Bu nedenle kitap cildinin çocuk sağlığını tehdit eden unsurlar içermemesi gerekir. Ayrıca hemen yırtılıp dağılmaması için sağlam malzemelerden yapılmış olması gerekmektedir. Bunun için ciltlemede iplik dikişi kullanılmalıdır.

Kapak: Okul öncesi dönemde kitapların kapaklarına bakarak kitap hakkında fikir edinirler. Kapağın çekiciliği sayesinde hareketle kitapla ilgili olumlu bir kanaat oluşursa kitaba karşı olumlu tutum geliştirir. Kapağı beğenmemesi durumunda da kitaba karşı isteksizlik ve olumsuz duygular besleyecektir. Kapakta kullanılan görsellerin kitabın içeriği hakkında fikir vermesi gereklidir. Bir emeğin ürünü olduğunu görmeleri için iç kapakta kitabın künyesi verilmelidir.

Kağıt: Kitapta kullanılan kağıdın da okumayı kolaylaştırıcı bir nitelik taşınması gerekmektedir. Kağıdın kalitesizliğinden dolayı arka sayfadaki yazıların görülmesi, kullanılan mürekkebin hemen dağılması, kağıda düşen ışığı yansıtması okumayı olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle okul öncesi dönem kitaplarında 1. Hamur veya mat kuşe kağıt kullanılmalıdır. Hemen yırtılmaması için 0-3 yaş

çocukları için bez veya plastikten bir sayfa düzenlemesi yapılmasına öze gösterilmelidir.

Harfler ve punto: Okul öncesi dönem çocukları için harflerin puntosu 26-36 arasında olmalıdır. Okul döneminde çocuğun yaşına ve okuma becerisine bağlı olarak yazıların puntoları adım düşürülmelidir. Yazılarda tercih edilen yazı karakteri de okumayı kolaylaştırıcı olmalıdır. Okul öncesi dönemden başlayarak harflerin çocukların gözlerini yormayacak karakter ve büyüklükte olmasına özen gösterilmelidir. Satır araları ve harf aralıkları da okumaya güçleştirecek sıkışıklıkta olmamalıdır.

İçerik özellikleri. İçerik kitabın ne söylediği ne anlattığı ile ilgili bir konudur. Kitabın hedef kitleye ulaşabilmesi için içerik özellikleri biçimsel özelliklerinden önce gelir. Bu ilişki yemeğin sunumu ile lezzeti arasındaki ilişkiye benzer. Sunum ne denli şık olursa olsun lezzeti iyi değilse yemek yenmeyecektir. Çocuk kitaplarının içerik olarak taşıması gereken özellikleri bulunmaktadır.

Konu: Konu yazarın eserinde üzerinde durduğu; işlediği fikir, duygu veya olaydır. Konu belirlenirken gerçek yaşam göz ardı edilmemelidir. Gerçek yaşamdan alınan konular yazarın düş ve düşünce dünyasıyla zenginleştirilerek okuyucuya sunulmalıdır. Oğuzkan(2011) çocuk eserlerinde işlenecek konularla ilgili şöyle demektedir: “Çocuk yayınlarında konu seçimi çok önemlidir ve bu seçimde çocukların evrensel nitelik taşıyan ruhsal özellikleri yanında, onların dünyasına ayrı bir renk ve kişilik kazandıran ulusal kültür değerlerinin, içinde yaşadığı toplumun benimsediği ahlak kurallarının, gelenek-göreneklerinde göz önünde tutulması gerekmektedir.” Çocuk edebiyatı ve çocuk eğitimi bağlamında çocuklar için hazırlanan yazınsal eserlerin yerel ve evrensel kültür öğeleriyle yerel ve evrensel değer yargılarına yer vermesi beklenmektedir. Yerel ve evrensel değerler işlenirken edebiyatın en önemli ögesi estetik ikinci plana itilmemelidir. Değer eğitimi görseller ve yazıyla işlenmelidir. Konular gerçek yaşamda olduğu ayrılık, hastalık, özlem, üzüntü, sefalet, ölüm; sevgi, mutluluk, kavuşma, zenginlik, doğum vb. temalı olmalı ki çocuk gerçek yaşamdan kopuk büyümesin.

İleti: İleti okunan veya dinlenen metnin okuyucu veya dinleyiciye vermek istediği temel düşünce, temel fikirdir. Her metnin hitap ettiği kitleye bir mesaj iletmek gayesi vardır. Başka bir söyleyişle her yazar eserini bir mesaj iletmek üzere kurgular. Yazınsal metinlerde de aynı amaç söz konusudur. Yazınsal metinlerde bir temel fikir, ileti ve temel fikir iletiyi destekleyen yan fikirler/yardımcı

fikirler iletiler bulunur. Yazınsal metinlerde iletiler doğrudan verilmez, satır aralarında dolaylı anlatımlarla okuyucuya, dinleyiciye sunulur.

Yılmaz (2016:84)'a göre açık değil örtük iletilerin verilmesi gereken yazınsal nitelikli metinlerde aile yapısını deforme eden, okuyucu-dinleyiciye kötü davranışlarda bulunmayı özendiren, milletin ve devletin bütünlüğünü zedeleyen, ahlaki anlamda erozyona neden olabilecek iletilerden uzak durulmalı; doğruluk, adalet, sevgi, saygı, yardımlaşma, merhamet ve çalışkanlık temelinde iletiler verilmelidir. Okul öncesi dönemden itibaren çocuğun okuduğu-dinlediği eserlerle edebi, ahlaki, kültürümüze uygun sosyal ilişkileri öğrenmesi önemlidir. Bu nedenle yazınsal metinlerde öncelikle iyi, güzeli, doğru olanı öğrendikten sonra olumsuz hususlar verilmeli ki okuyucu-dinleyici iyi ile kötü arasında bir muhasebe yapabilsin.

Karakter: Yazınsal metinlerde fikirleri, duyguları, tutkuları vb. bakımlardan işlenen kişi veya kişilerdir. Karakterle kahraman sık sık birbirine karıştırılmaktadır. Yazınsal metinlerde işlenen en önemli kişiye kahraman denir. Filmlerde, romanlarda, masalarda, öykülerde kahramanlar ve kahramanların sosyal çevresini oluşturan karakterler bulunur. Çocuk eserlerinde karakterler çocuklar için olumlu veya olumsuz bir örnek teşkil eder. Okuyucu-dinleyiciler eserlerde işlenen karakterlerle özdeşim kurarlar. Örnek tutum ve davranışları açısından örnek aldıkları karakterlere benzemeye çalışırlar. Bu durum okuyucu-dinleyicilerin davranışlarının şekillenmesinde önemli bir etkidir. Bu nedenle okuyucu-dinleyicilerin örnek alacakları karakterlerin eserlerde çocuğun gelişim özellikleri dikkate alınarak oluşturulması gerekmektedir (Mardi, 2006). Çünkü çocuklar-okuyucular-dinleyiciler sadece eserlerde işlenen karakterlere benzemekle kalmaz, onlarla arkadaşlık da kurarlar. Kahraman ve diğer karakterlerle düşsel anlamda arkadaşlık kuran okuyucu-dinleyici, bu arkadaşlığın etkisi ile kişiliğinin kahraman kişilik özellikleri ile benzer bir şekilde gelişmesine olanak sağlayacak, kahraman aracılığıyla başından geçebilecek olayları tanıyarak karşısına çıkabilecek sorunlarda nasıl davranacağına ilişkin ipucu edinecektir (Kırıtöğlü, 2011).

Çocuk eserlerinde okuyucuların-dinleyicilerin özdeşim kurabileceği kahramanları resmetmek çocuğun hem duygusal hem de sosyal gelişimi için önemlidir Çocuk eserlerindeki karakterler erişilmez ve kusursuz şekilde işlenmek yerine, gerçek yaşamdaki gibi eksik ve zaafı olan kişiler olmalıdır. Bu kişiler, insan, hayvan veya olağanüstü varlıklar olabilir (Yılmaz, 2016:86).

Okul öncesi dönemde çocuklar henüz okuyamadıkları için kahraman ve karakterlerin resimlenmesi, çiziminin yapılmış olması çocukların karakterleri hayal dünyalarında canlandırabilmeleri açısından önemlidir. Eserlerde devingen (duygu ve düşünce dünyasında, tutum ve davranışlarında değişiklikler olan karakter) karakterlerin yanı sıra durağan (duygu ve düşünce dünyasında, tutum ve davranışlarında değişiklikler olmayan karakter) karakterlere de yer verilmesi gerekmektedir. Nitekim her iki karakter türünün de okura-dinleyiciye vereceği pek çok ileti bulunabilir. Burada asıl olan devingen ve durağan karakterlerin okuyucu-dinleyiciye yanlış iletiler vermeyecek şekilde geliştirilmesidir.

Olay: Çocuk edebiyatı metinlerinde yalın, sade, kronolojik sıra izleyen bir olay anlatılır. Olayın neden-sonuç ilişkisi içerisinde çocuk okurun dikkatine sunulması gerekmektedir. Çocuklara yönelik masal ve öykülerde olayın aktarımında klasik düz anlatım tercih edilmelidir (Şimşek, 2016:130).

Mekân: Çocuklara yönelik metinlerde betimlenen ortam, çocuğun girebileceği bir yer olmalıdır. Gerçek hayatta gördüğü mekanlara benzemese de hayalini kurabileceği ve canlandırabileceği bir mekan olmasına dikkat edilmelidir.

Dil ve anlatım: Dil ve anlatım çocuk edebiyatı eserlerini yetişkin edebiyatı eserlerinden ayıran temel niteliklerdir. Her edebi eserde olduğu gibi dil-anlatım kurgudan önce gelir. Diğer bir deyişle eserin karakter ve olay kurgusu ne denli başarılı olursa olsun etkili bir anlatımla okuyucu-dinleyiciyle buluşmadığı sürece istedik etkiyi yaratamayacaktır. Bu bağlamda çocuk edebiyatı ürünlerinde kullanılan dilin çocukların seviyelerine uygun olması gerekmektedir. Çocuğun seviyesine uygun olmayan bir eserin çocuklarca okunması veya dinlenmesi güçtür.

Çocuk eserlerinde kullanılan dilin eserin biçim ve içeriği destekleyici nitelik taşımalıdır. Çocuğun dil ve anlatım becerilerini geliştirmeye katkı sunmalıdır. Ancak çocuğu kuşatan, dil-anlatım açısından belli yetkinlikte çocuğun karşısına çıkan eserler; çocuğun okuduğunu anlamasına, bakış açısı geliştirmesine, eleştirmesine, dil zevki ve hassasiyeti kazanmasına katkı sunabilir.

Dil ve anlatımda eser ve hedef kitlenin sahip olduğu söz varlığının önemli bir yeri bulunmaktadır. Söz varlığı; sadece çocuk eserlerinde değil, edebiyattan sanata, siyasetten spora, teknolojiye eğitime her alanda önemli bir yere sahiptir. Zengin bir söz varlığı; düşünme, olay ve olgulara farklı bakış geliştirme,

karşılaştırma, eleştirme, alternatifler üretme, doğru olanı bulma, kendini doğru ve etkili ifade etme gibi anlamlara gelmektedir.

Çocuk eserlerinde çocuğun seviyesine uygun sözcük, kavram ve terimlere yer verilmelidir. Eserlerde işlenen söz varlığı çocuğun günlük konuşma diline uygun olmalıdır. Diğer bir söyleyişle çocuk eserlerinde işlenen dilin, çocuğun yakından bildiği, işittiği ve konuştuğu dile yakın olmalıdır.

Eserde okuyucu-dinleyicini bildiği sözcüklerin yanında, az bildiği ve bilmediği sözcüklere de yer verilmelidir. Ancak bilinmeyen sözcüklerin bağlamdan hareketle anlamının tahmin edilebilir olması gerekmektedir. Bilinmeyen sözcüklerin oranı metni anlamlandırmaya mani olacak ölçüde olmaması da ayrıca önemlidir. Okuduğu-dinlediği eserler çocuk bir yandan eserin edebi zevkine varırken bir yandan da söz varlığını geliştirebilmelidir.

“Çocukların milli ve manevi değerlerine bağlı nesiller olarak yetişmesi, geçmişten aldıkları birikimlerle geleceklerini şekillendirmeye çalışması deyim ve atasözü gibi yılların birikimi ile şekillenmiş sözlerin ne dediğini anlamasıyla mümkün olmaktadır. Bunun için okul öncesi dönemde çok fazla olmamak kaydıyla bir kısım kültürel değerlerin çocuklara kazandırılması ve kalıplaşmış birliklerin çocuklara gösterilmesi adına deyim ve atasözlerine yer verilebilir” (Yılmaz, 2016:96).

Okuyucu-dinleyicilerin çevreleriyle sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri ve eserden haz alabilmeleri için eserlerde ilişki sözlerine, selamlaşma, ayrılma, özür-teşekkür, ikileme, tekerleme vb. söz unsurlarına yer verilmelidir. Okul öncesi dönemde somut sözcükler tercih edilmelidir. Soyut işlemler dönemindeki okuyucular için soyut sözcük ve kavramlara yer verilebilir.

Eserlerde kullanılan cümlelerin uzunluğu-kısalığı, yapısı ve türü de oldukça önemlidir. Cümlelerin okuyucu-dinleyicinin seviyesi göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekmektedir. Çocuk gerçekliği dikkate alınmadan oluşturulan cümlelerin amacına ulaşması güçtür. Cümlelerin dil kurallarına uygun, kısa, açık, anlaşılır, belirsizlikten uzak, doğal olması gerekmektedir. Okul öncesi dönemden itibaren hedef kitlenin dikkat süreleri göz önünde bulundurularak cümlelerin oluşturulması gerekmektedir.

Basit, kurallı, kısa cümleler; okuyucu-dinleyicinin olay örgüsü, karakter ve iletileri anlamasına yardımcı olacaktır.

Metin incelenirken dil ve anlatım açısından; metindeki cümle sayısı, cümlelerin yapısı (basit-bileşik), yüklemine yerine göre (kurallı-kuralsız), cümledeki sözcük sayısı (1-12), soru, eylem ve ünlem türündeki cümlelerin olmasına dikkat edilmelidir. Ünlem cümleleri okuyucunun metinde öne çıkan duyguların daha net açığa çıkmasını sağlayacaktır. Bu durum okuyucunun cümleleri anlayabilmesine ek bir fırsat verecektir.

Karşılıklı konuşma (diyalog) cümlelere yer verilmesi çocuğun çevresiyle nasıl diyalog kuracağını görmesi ve öğrenmesi açısından önemlidir. Bu nedenle diyalog cümlelerini kurallara uygun ve etkili oluşturulması gereklidir. “Halihazırda pek çok yetişkinin birbiriyle iletişim kurmakta sıkıntı yaşadığı, dilin imkanları ile problemlerini çözemediği, kurulan iki cümleden sonra kavga etmeye başladığı belki de en önemlisi anlamak ve dinlemek yerine haklılığını ispat için konuşmayı bir araç olarak kullandığı düşünülürse çocuk kitaplarındaki diyalogların ve bu diyaloglar yoluyla verilecek iletilerin önemi daha da net anlaşılacaktır” (Yılmaz, 2016:100).

Çocuk eserlerinde bulunması gereken dil olanaklarından biri de söz sanatlarıdır. Söz sanatlarına okul öncesi dönemden başlayarak çocuk eserlerinde yer verilmesi onların dil gelişimlerini olumlu etkileyecektir. Benzetmeler, mübalağalı anlatımlar, kişileştirme vb. edebi sanatlar çocukta estetik gelişimi destekleyecektir. Edebi sanatların çocuğun duygu ve kavram dünyasına uygun seçilmesi bu bağlamda önemlidir. “Metin içinde söz sanatlarının kullanımı; çocuğa erken yaşlarda dilin farklı kullanımlarının olduğunu göstermek, kelimelerin bazen birincil anlamlar dışında farklı anlamlarda da kullanılabileceğini fark ettirmek, bir metnin anlam katmanlarının olduğunu sezdirmek açısından da önemlidir. Dilin farklı işlevlerini metin içinde gören-işiten çocuk, ana dilinin gücünü bilecek ve güçle doğru orantılı olarak ana dilini sevecektir” (Yılmaz, 2016).

Edebi sanatlardan yararlanılarak yapılan kişi, mekan, olay tasvirleri dil ve anlatımın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Tasvirler okuyucunun zihninde olayın, kahramanın ve mekanın canlandırılmasını sağlar. Tasvirlerin; yalın, açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmelidir. Kişiye, olaya ve mekana yönelik tasvirler çocuk okuyucuların ilgisini çeker.

Çocuk kitaplarında imla, noktalama ve anlatım hatalarına rastlanmamalıdır. Dilin özenli, kelimelerin yerli yerinde, cümlelerin Türkçenin mantığına uygun olarak kullanılması gerekmektedir. Masallara özgü fantastik bir anlatım, çocukların

hoşlanacağı bir özelliktir. Masal dilini esas almak, bu doğrultuda metinler kaleme almak, çocuk edebiyatı yazarlarının temel sorumluluklarındandır. Çocuğa ana dilini sevdirmek, ilerleyen yaşlarda bu sevgiyi bilince dönüştürmek edebi metinlerle sağlanacaktır (Şimşek, 2016:116).

Sonuç olarak çocuk eserleri oluşturulurken; söz varlığı (bilinen, az bilinen, bilinmeyen, somut, soyut vb. nitelikler), deyim ve atasözleri, söz sanatları (benzetme, kişileştirme, mübalağa, cümle yapıları ve özellikleri (basit, kurallı, kısa, ünlem, soru, eylem, diyalog cümleleri), günlük konuşma dili vb. kullanılması üzerinde önemle durulmalıdır. Bu bağlamda okuyucu-dinleyicilerin iletişim ihtiyaçları göz ardı edilmemelidir.

Estetik: “Hayatın ve sanatın güzelliğini sezdirmek, doğa ve evrendeki güzellikleri fark ettirmek çocuk edebiyatı metinlerinin temel işlevleri arasında yer alır. Çocuk kitaplarında estetik, emeği ve ilgiyi ve dikkati gerektirir. Görsel ve içerik bakımından nitelikli eserler üretmek maliyeti artırsa da bundan vazgeçmemek gerekmektedir. İyi hazırlanmış bir metin, iletişimiyle evrene olumlu bakmayı, iç ve dış dünyamızdaki güzellikleri fark etmeyi ve keşfetmeyi öncelerken baskı kalitesiyle de estetik bir değer taşımaktadır” (Şimşek, 2016:127).

Çocuk Masallarının Taşınması Gereken Özellikler

Çocuklar için söylenen veya kaleme alınan masalların taşınması gereken temel nitelikler bulunmaktadır. Masalların kurgu ve anlatım aşamasında bu ilkelere dikkat etmek gerekmektedir. Aytekin 2016,Boratav 1959,Kıbrıs, 2016,Sever, 2003,Şimşek, 2005; 2007,Oğuzkan, 2013; 2006,Özcan ve Şara, 2016 çocuk masallarının taşınması gereken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Masal başı veya döşeme adı verilen tekerlemelerden oluşan giriş bölümü olmalıdır.
- Döşeme bölümündeki söz dizimi akıcı, ilgi çekici olmalıdır.
- Tasvirler ve olaylar yalın bir dille, açık ve akıcı bir anlatımla sunulmuş olmalıdır.
- Masal işlenen olaylar canlı ve hareketli olmalıdır.
- Metin içinde konuşmalara yeterince yer verilmiş olmalıdır.

- Eğitici olmasının yanında eğlendirici de olmalıdır. Masalda anlatılanlar zaman zaman çocukların neşelendirmeli, güldürmeli, hoş vakit geçirmelerini sağlamalıdır.
- Masalda sunulan gerçeklik ile çocuğun içinde bulunduğu yaşam-anlam gerçeği birbirinden kopuk olmamalı, birbiriyle çelişmemelidir.
- Tasvirler, kahramanların tutum, davranış ve beğenileri; çocukların iyilik, yardımseverlik ve dayanışma gibi istendik duyguların, düşüncelerin gelişmesine katkı sunacak nitelikte olmalıdır.
- Olayların düğüm noktası ustaca işlenmiş olmalı, olaylar beklenmedik biçimde sonuçlanmış olmalıdır.
- Bozulmuş, yozlaşmış çocuğun düş kurma gücünü kötüye kullanan konulardan uzak olmalıdır.
- Konuları çocuklarca yanlış anlaşılacak, örneğin kadınları küçümseyen, toplumun inançlarına ters düşen, kadercilik anlayışına dayanan konulardan kaçınılmalıdır.
- Masal kahramanları çocukları korkutmamalı, üzmemelidir.
- Çocuğa ana dilinin nasıl kullanıldığını öğretmeli, dilinin zenginliği, esnekliğini, inceliğini sezdirmelidir.

Özetle, masalalar çocuğun dilini kullanma yeteneğini geliştirmeli, hayal gücünü zenginleştirmeli, dinlemeyi öğretmeli, büyüklere sevgiyi pekiştirmeli, merak duygusunu öğrenmeye yönlendirmelidir (Oğuzkan, 2006).Çocuk, iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, güzel ile çirkinin, güçlü ile zayıfın bir arada bulunduğu ve kıyasıya yarıştığı bir dünyayı masallarla öğrenebilmelidir (Erdal,2009:1136).

Çocuğun Dil ve Zihin Gelişiminde Masalın Önemi

Duygu ve düşüncelerini, kabul ve retlerini doğru ve etkili anlatmak, olay ve olguları doğru algılamak, doğru analiz etmek, gerektiğinde doğru hamleler yapmak ancak çocuğun sağlıklı bir dil ve zihin gelişimi ile mümkündür. Dil gelişimi ve zihin gelişimi birbirini destekler niteliklere sahiptir. Sağlıklı dil gelişimi çocuğun kendini sosyal çevresine kabul ettirmesinde önemli bir etkidir. Kendine güveni olan,

etrafı tarafından kabul gören çocuk mutlu olacaktır. Toplum mutlu bireylerden oluştuğunda ancak başarıyı yakalayabilir.

Bu bağlamda masalların dil ve içerik özelliklerinin çocukların bebeklik dönemlerinden itibaren duygusal, dilsel, zihinsel ve sosyal gelişimlerini desteklemede önemli role sahip olduğu söylenebilir.

Şimşek; 2011; Arıcı, 2009; Şirin 1994; Sakaoğlu 1999; Boratav, 1958, Kantarcıoğlu 1991; Güneş, 2006; masal metinlerinin çocukların sağlıklı bir gelişim sergilemeleri için yararlarını şu şekilde aktarmaktadır:

Masal çocuğun hayal dünyasını zenginleştirir: Masallar bilgi vermekten ziyade çocuğun hoş vakit geçirirken muhakeme, mukayese ve muhayyile gücünü geliştirmeye katkı sunar.

Masallar çocuğu hayata hazırlar: Masallar anne-babaların öğretmekte güçlük çektikleri yaşama dair konuları onlara hissettirmeden öğretir. Çünkü masal okuyan ve dinleyen çocuk "iyiliğin de kötülüğün de karşılıksız kalmayacağını" bilir. Çalıştığında başarılı olacağını, tembellik yaptığında zarar göreceğini anlar.

Masallar çocukların dinleme becerilerini geliştirir: Okul öncesi dönemde öğrenme dinleme ile başlar. Bebekler anne karnındayken henüz 5 aylıkken dış sesleri dinlemeye başlarlar. Bu nedenle ebeveynlerin henüz doğmamış bekleleriyle konuşmalarında yarar vardır. Doğumdan sonra da okul öncesi ve ilköğretimin ilk kademesi boyunca çocuklarına sevebilecekleri eserleri dinletmeleri gerekmektedir. Sağlıklı bir dinleme becerisine sahip olmalarında dinledikleri masalların payı büyüktür.

Okuma alışkanlığının temeli masallarla atılır: Çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak için onları okumaktan zevk aldıkları eserlerle buluşturmak gerekmektedir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar için masal, okumaya, kitaba karşı ilgi uyandıran, okumaya teşvik eden bir araçtır. Bu nedenle 1-2 yaşından itibaren çocukların eline resimli kitaplar vererek ve onları yönlendirerek bu süreci başlatmak gerekmektedir.

Çocukların sözcük varlığını geliştirir: Masallar kelime varlığı ve kalıp sözler (deyim, atasözü, özlü söz, ikilemeler, taklitler, dualar vb.) bakımından zengin türlerdir. Bu nedenle çocukların masallarla uzun vakit geçirmesi söz varlıklarını geliştirecektir.

Yaşamda planlı olmayı öğretir: Masallar belli bir düzene, plana sahiptir. Tekerlemelerle başlayıp kahramanların tanıtımı ve olayların gelişmesi-maceralar başlar. Dilek, temenni ve dua ile mutlu sona ulaşılır. Masalların belirgin olan bu özellikleri çocuklara plan ve düzen hakkında fikir verecektir.

Çocukların belleklerini geliştirir: Yaşamının ilk yıllarında beyin gelişimi hızlı olur. Altı yaşındaki çocuğun beyin gelişimi tamamlanmak üzeredir. Tekerlemelerle çocukların ilgilerini çeken masallar, onlara zengin bir varlığı sunar. Zevkle dinledikleri masalları hafızalarında kolayca tutabilirler, hatta hafızalarındaki masalları arkadaşlarına da anlatmak isterler.

Çocukların edebi zevklerini geliştirir: Edebi masallar ve diğer çocuk edebiyatı ürünleri çocukların edebi zevk yaşamalarına, estetik özelliklerinin gelişmesine katkı sağlar. Çocukken dinlenen masallar çocuklarda edebi zevkin oluşmasını sağladığı bilinmektedir. Küçük yaşta tadılan bu zevk çocuğun meslek yaşamını da şekillendirecektir.

Konuşma becerilerini geliştirir: Boratav(1958)'e göre, "çocuğa ana dilinin, bir işçinin elindeki alet gibi nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin inceliklerini, kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren, kişiye kendi dilini ilk aşıl原因an masaldır." (Akt. Şimşek, 2011:168). Çocuklarla masallar konuşulabilir, çocukların masal üzerine fikirleri sorulabilir, masallar canlandırılabilir. Oyunlarla çekingен duran çocukların rahat konuşmaları için ortam hazırlanabilir.

Ahlak duygusunu geliştirir: Masalların önemli işlevlerinden biri çocuklara iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış, güzel ile çirkin vb. görme imkânı sunmasıdır. İyiliğin, doğruluğun, çalışkanlığın, sadakatin, dostluğun kazandığını gören-duyan-okuyan çocuklar, gerçek yaşamda kazanmak istedik tutum ve davranış sergileyecektir. Bu nedenlerle değerler eğitimi için masallar araç olarak sıklıkla kullanılır, kullanılmalıdır.

Masallarla kültür aktarımı sağlanır: Dil, kültürün taşıyıcısıdır. Bu iki kavramı birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle ana dilde çocuklara masal anlatılırken çocuklar farkında olmadan atalarının dillerini, inançlarını, törelerini, geleneklerini öğrenirler. Toplumun değer yargılarını, din ve ahlak yapılarını büyüklerinden öğrenip yaşamlarına tatbik ederler. Bu sayede nesiller arası kültür aktarımı gerçekleşmiş olur.

Değerler ve Eğitimi

Alanda değerler ve eğitimi ile ilgili çeşitli tanım ve açıklamalar bulunmaktadır. Değer ve eğitiminin daha iyi anlaşılması için bu tanım ve açıklamalara göz atmakta yarar bulunmaktadır. Değerler, “inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçüt olarak kullanılan olgulardır.” İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, “Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir” (Şen, 2008 : 764). Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” ve “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı bir nitelik” (TDK, 2010) şeklinde açıklanmıştır.

Türkçe Öğretim Programlarında değer kavramı, “Bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır.” şeklinde tanımlanmıştır.

Theodorson, “değer” kavramını “sosyal olguların önemliliği ile bireysel eylem ve davranışları yargılamada temel bir ölçüt sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlarıyla oluşmuş, soyut ve genelleştirilmiş davranış prensipleri” şeklinde tanımlamaktadır (Theodorson 1979’dan akt. Aydın, 2003).

Schwartz (1992) değeri, insanların kendi etrafındaki insanları ve karşılaştıkları olayları değerlendirmek, bunlar karşısında yapacaklarına karar vererek bunu meşru bir duruma getirmek için kullandıkları ölçütler olarak tanımlamaktadır. Halstead ve Taylor (2000: 169) da değer kavramını, “Genel olarak davranışlara rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlar” olarak tanımlamışlardır.

Beill’e (2003) göre insanlar, “gelenekler ve toplumsal kurallar aracılığıyla iyiyi, kötüyü, doğruyu, yanlış ayırmayı ve kendi ahlâk ilkeleri doğrultusunda ölçü edinmeyi öğrenirler. Kazanılan bu ölçü, değer adı verilen kanaatler ve inançlar bütünü oluşturur.”

Verilen açıklamalar kök değerlerin fertler arasındaki iletişimi ve etkileşimi düzenleme, ortak hareket etme, birlikte üzülmeye, birlikte sevinme, ortak yaratıcıya inanma, ona layık yaşam sürdürme, birlikte bir olma duygu ve davranışları düzenleyen ortak dinamikler olduğu söylenebilir.

Günümüzde tüm toplumlarda hemen her alanında hızlı değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu hızlı değişimde toplumu bir arada tutan dinamiklerde maalesef önemli deformasyonlar, erozyonlar olmaktadır. Toplumu dışardan gelen tehditlere karşı koruyan temel dinamikler kültür, inanç, vatan ve millet sevgisi, saygı, sevgi, dayanışma vb. milli ve manevi değerleri içinde barındıran dinamiklerdir.

Kök değerler, toplumu bir arada tutan dinamikler içinde önemli bir yere sahiptir. Yeni kuşakların kök değerlerini yaşamaları ve yaşatmaları için başta anne-baba olmak üzere ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir. Bu görevler millidir, göz ardı edilmemelidir. Türk Milli Eğitim Bakanlığı da bu bilinç ve görevle 2005'ten itibaren güncellediği tüm Türkçe Öğretim Programlarında toplumun kök değerlerine, kök değerlerin yeni kuşaklara öğretilmesine yer vermiştir. Millî ve manevi değerleri içselleştirmiş, güçlü bireylerden oluşan güçlü toplumu muhafaza etme öz görevler arasında yerini almıştır (MEB,2005; 2006; 2015; 2017; 2019).

Kök değerlerin yeni kuşaklara aktarımı eğitim-öğretim faaliyetleri ile daha etkili gerçekleşmektedir. Bununla birlikte değer eğitiminin hemen her alanı ilgilendiren nitelik taşıdığı söylenebilir (Tulumcu, 2015: 536). Çocukların dil, zihin, duygu ve sosyal gelişimlerini destekleyerek onları gerçek yaşama güvenle hazırlayan eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra bu amaca hizmet eden edebi eserlerinin de önemli işlevleri bulunmaktadır.

“Türkçe dersinin en önemli öğretim materyalleri arasında; toplumda her yaş ve gruba hitap eden, onları besleyen biyografi, öykü, masal, roman, destan, efsane vb. türlerdeki metinler yer almaktadır. Bilindiği üzere bu metin türlerine değer eğitimi etkinliklerinde de sıklıkla başvurulmaktadır.” (Özbay ve Tayşi, 2010, Sallabaş, 2012, Kardaş, 2015b)

Değerlerin sınıflandırılması. Değerler eğitimi son birkaç yılda Türkiye’de popüler bir konuma yükselmesine karşın bu kavramın uzun bir geçmişi vardır. Değerler eğitiminin amacı, önemi kapsamı, hedef kitle özellikleri, bu yöndeki formel ve formel olmayan eğitim çalışmalarının birçok ülkede uzun bir geçmişi bulunmaktadır.

Söz konusu değerler ve eğitimi olunca değerlerin tasnifi de önemli bir konu olmuştur. Değerlerin tasnif edilmesinin değer eğitimi etkinliklerine yön vereceği

açıktır. Yeni kuşaklara hangi değerlerin kazandırılmasında değerlerle ilgili yapılan sınıflandırmaların etkisi bulunmaktadır.

Alanda değerlerin sınıflandırılmasına yönelik yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998) değerleri toplumsal, ailevi değerler ve kişisel değerler olarak üç başlıkta incelemiştir. Karakter gelişiminde ailevi ve bireysel değerlerin önemli etkisi bulunmaktadır. Bireyin sosyal bir kimlik kazanmasında gelenek-görenek, örf-adet, sosyal kurallar gibi toplumsal değerler etkilidir.

Rokeach (1973:28) gaye ve vasıta değerler olmak üzere iki başlıkta ele almıştır. Gaye değerler; "aile güvenliği barış içinde bir dünya, başarılı olmak, bilgelik, eşitlik, gerçek dostluk, güzellikler dünyası, heyecan verici hayat, iç huzur, mutluluk, saygı, dostluk, özgürlük, rahat bir hayat, sosyal kabul, ulusal güvenlik, zevk" şeklindedir. Vasıta değerler ise; bağımsızlık, affedici olma, cesur, dürüst, entelektüel, geniş görüşlü, hırslı, itaatkar, kendini kontrol edebilen, nazik, mantıklı, neşeli, sevecen, sorumluluk bilinci olan, temiz, yardımsever, oluşturmacı olmak" şeklindedir.

Spranger (1928) ise "bilimsel değerler", "ekonomik değerler", estetik değerler", "sosyal değerler", "politik değerler", "dini değerler" şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. Schwartz (1992) değerleri; bireysel ve kültürel olmak üzere, iki kategoride incelemiştir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; Yazıcı, 2006: 503).

Sallabaş (2012: 60) değeri bir "tek inanç değil, birçok inancın birleşiminden oluşan karma bir kavram olarak açıklamaktadır." Değerlerle ilgili görüldüğü üzere tek bir sınıflama bulunmamaktadır. Farklı sınıflamalar, değerlerin toplumdan topluma değişiklik gösterdiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte tüm toplumlarda kabul gören ortak değerlerin, bu değerlere ilişkin tasniflerin olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu nedenle toplumlar seçkin eserleri vasıtasıyla öncelikle yerel değerlerini (kültürel, inanç, yaşayış, ahlak-edep vb.) yeni kuşaklarına edindirmek isterler. Eğitim-öğretim çalışmalarında belirledikleri milli değerlerine bolca yer verirler.

Millet olarak biz de milli değerlerimizi yeni kuşaklarımıza kazandırmak, değerlerimizi yaşatarak devlet ve milletimizi yaşatmayı gaye edinmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda okul öncesi dönemden başlayarak seçkin masal,

öykü, şiir, roman vb. metinlerimizle çocuklarımıza değer eğitimi sistemli olarak vermek milli bir görevdir.

Karakter gelişiminde değerler eğitiminin önemi. Bireylerin sağlıklı kişilik geliştirmelerinde aldıkları değerler eğitimi önemli bir yeri vardır. Zihin, ahlak ve sosyal ilişkiler açısından sağlıklı bireyler yetiştirmek toplumumuzun öncelikli hedefleri arasındadır. Zihin, ahlak ve sosyal ilişkileri bakımından sağlıklı, karakter sahibi kişiler yetiştirmenin en önemli yolu onların milli ve manevi değerleri içselleştirerek büyümelerini sağlamaktır. Bu da ancak değerler eğitimi ile mümkün olabilmektedir. Nitekim değerler, “uygulanması ve devamlılığının sağlanması istenen manevi olgulardır. Kimi zaman yasaların bile yeterli gelmediği durumlarda toplumdaki birlikteliği, düzeni sağlayan, oluşabilecek olumsuz durumlarda toplumu ayakta tutabilen, huzuru ve güveni devamlı kılan ortak kabullerdir” (Kırmızı, 2014, s. 219).

Değerler önemli fonksiyonlarından biri yasaların dahi gerçekleştiremediği nizamı, birlikteliği, güven ortamını sağlamada etkili olabilmesidir. Çünkü değerler manevi olgulardır, manevi olguları önemseyen toplumlarda değerler kanunlardan daha etkili olabilmektedir. Birlikteliği sağlayarak çözülme ve dağılmaları önemli ölçüde önleyen milli değerlerin çocuklarca içselleştirilmesi sağlanmalıdır.

Bu görev öncelikle aile ve öğretmenlere düşmektedir (Özbay, Karakuş Tayşi, 2011: 24). Değerler ve eğitiminin önemli bir amacı da “bireyin kendini tanıması, anlaması, tamamlaması yoluyla iyi bir karakter geliştirmesi ve sağlıklı bir hayat sürmesini sağlamaktır” (Kılınç, Akyol, 2009: 5). Dolayısıyla eğitim kurumları yalnız bilginin öğretildiği yerler değildir, zihin ve ahlak olarak sağlıklı kişilerin yetiştirildiği temel ortamlardır. Diğer bir söyleyişle toplumun yerel değerlerinin yanında evrensel değerlerinin de öğrencilere kazandırıldığı ortamlardır. Ve bu kültürlenme sürecinin bireylerin ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde sürdürülmesi gerekmektedir (İdi Tulumcu ve Tulumcu, 2015, : 537).

Değerler ve öğretim şekilleri toplumdan topluma, hatta aynı toplum içinde bile zamandan zamana değişiklikler gösterebilmektedir. Toplumun ayakta durmasını sağlayan önemli dinamiklerden değerlerin çocuklara kazandırılması çalışmalarında süreklilik önemli bir husustur. Bu nedenle okula yeni başlayan bir çocuk topluma karışmaya, daha çok sosyalleşmeye yeni yeni başlamışken öz değerler eksiksiz ve etkili ve sistematik bir eğitimle çocuklara aktarılmalıdır. Bunu yaparken baskıcı tutum ve davranışlardan kaçınılmalı, sevdirek öğretme yoluna

başvurulmalıdır. Bu süreçte anne-baba, öğretmen ve sosyal çevrenin iyi bir rol model olması oldukça önemlidir(Karatay, 2007: 942). Çocukların değerler eğitimi bakımından zengin, seçkin eserlerle buluşturulması az evvel bahsedilen “rol model” kavramı kadar önemlidir.

Okul öncesi hatta bebeklik döneminden itibaren çocuklarla buluşturulan eserlerin değerler eğitimi bağlamında bir ön elemeden geçirilmesi çocukların doğru eserlerden beslenmelerine imkân sunacaktır.

Değerler eğitimi başta dil dersleri olmak üzere hemen her derste üzerinde özenle durulması gerekmektedir. Zira bizim toplumumuz çalışkan üretken insan profilinden önce; dürüst, ahlaklı, güven duyulan, yardımsever, büyüklerini sayan, küçüklerine sevgiyle bakan, bireysel ve toplumsal sorumluluklarının farkında olarak çalışan, çevresine katkı sunan bireyler yetiştirmeyi önceler. Çalışkan, üretken ama kendisine dahi saygısı olmayan, ölçülü davranmaktan nasibini almayan, yerel ve evrensel değerlerden habersiz olan kişilerin toplumlarda karşılık bulmaları olanaksızdır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın “Genel Amaçlar” bölümünde Türkçe değer eğitimiyle ilgili hedefler şu şekilde yer almaktadır:

“Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri, Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları, Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları, hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri, Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.”(MEB, 2005; 2019).

Kaygana, Yapıcı, Aytan'a (2013) göre de “Okulda yapılan değer öğretimi, bireyin kendisinin öğrendiği ya da çevresinden edindiği değerleri hayata geçirme ve devamlılığını sağlamada yardımcı olmaktadır. Türkçe dersi de metinlerle değer iletimini sağlamada önemli bir derstir.”

Türkçe dersi; okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin doğru ve etkili geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında öğrencilerin “millî, ahlaki, sosyal ve evrensel değerlere sahip olarak büyümelerini de amaçlar” (İdi Tulumcu, Tulumcu, 2015: 538).

Türkçe derslerinde belirtilen amaçları gerçekleştirmek için başvurulan temel materyaller masal, öykü, şiir, roman vb. türlerdeki metinlerdir. “Türkçe öğretiminin vasıtalarından biri olan metinlerin aynı zamanda öğretimsel amaçlara uygun olarak seçilmesi gerekmektedir. Özellikle hikâye edici metinler, kazandırılmak istenen tutum, değer ve davranışların verilmesinde araç olarak kullanılmaya oldukça uygundur” (Sallabaş, 2012: 59). “Çocukların okuyacağı metinler değer aktarımı açısından hem bireyin hem toplumun ihtiyaçlarını karşılamalı, hem de bireyin kendisiyle barışık ve çevresiyle uyumlu bir yaşam sürmesine yardımcı olmalıdır” (Karatay, 2007: 946).

Türkçe ders kitaplarında gerek okumagerekse dinleme metni olarak hikâye edici metin türlerinden yararlanılmaktadır önemli ölçüde. Çocukların ilgisini çeken, hemen her çocuğa hitap eden, severek okunan kurguya dayalı metin türlerinin başında da masallar gelmektedir.

İyilerin, dürüstlerin, çalışkanların kazandığı; kötülerin, yalancı-düzenbazların, tembellerin kaybettiği kişileri işleyen masalların değer eğitiminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkçe derslerinde kullanılan masal metinlerinin titizlikle incelenmesi, çocuklara sağlıklı bir değer eğitimi verebilmek için önem arz etmektedir (Şentürk ve Aktaş, 2015: 218).

Programda, eğitim-öğretim etkinliklerinde kullanılacak metinlerin/ okuma eserlerinin belli değerlere uygun olması gerektiği anlatılmıştır. Buna göre metinlerde/eserlerde;

1. “Millî, kültürel ve ahlaki değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır”,
2. “İnsan hak ve özgürlüklerine, insani değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır”
3. “Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır”
4. “Millî, kültürel ve ahlaki değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır”,
5. “İnsan hak ve özgürlüklerine, insani değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır”
6. “Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır” (MEB, 2006: 56-57). Şeklinde bir çerçeve çizilmiştir.

Zihin ve ahlak gelişimlerini desteklemesi amacıyla çocuklarla buluşturulan eserlerin bu çerçevede değerlendirilmesi, ön incelemeden geçirilmesi amaçlanmıştır.

Bilhassa Türkçe öğretmenlerinin de ders içi ve ders dışı çeşitli etkinlikler yaparak, öğrencilere yerel ve evrensel değerlerin yoğun olarak işlendiği kitapları önermek suretiyle değer eğitimi katkıda bulunmaları gerekmektedir (Karatay, 2007: 944).

Öte yandan Türkçe öğretimi alanında değer iletimi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar son yıllarda belirli bir artış gösterse de genel anlamda bu çalışmaların hem nicelik hem nitelik olarak yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu çalışma, Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yapılan çalışmalar hakkında alan araştırmalarına bilgi vermesi açısından önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.

İlgili Araştırmalar

Özcan ve Şara (2016) yaptıkları araştırmada ilkokul kitaplarında yer verilen masal metinleri içerik ve öğretim programı çerçevesinde incelemişlerdir. Araştırma sonucunda ders kitaplarında yer verilen masalların neredeyse tamamının Türk yazarlara ait olduğunu, masal metinlerinde yer alan sözcük sayılarının sınıf düzeyine göre oldukça hacimli olduğu, kitaplarda yer verilen etkinliklerin kazanımlarla uyumlu olduğunu belirlemişlerdir. Ancak ders kitaplarında yer verilen masaların okuyucuya hemen kavrayacakları bir ana düşünce vermediği, kısaltılmış metinlerin masal özelliklerini yitirdiğini de belirlemişlerdir. Bununla birlikte masalların başlıca değerleri “problem çözme, başarıya ulaşma yolları, zorlukları yenme, kararlı davranmak, kibirden uzak durmak, çevreyi ve eşyaları korumak düzgün kullanmak, büyüklere saygı, çalışmanın önemi, iyi olmak, sağlıklı beslenmek, tasarruflu olmak, paylaşımcı olmak” barındırdığını saptamışlardır.

Özler (2006) de ilkokul öğrencilerinin ders kitaplarında yer alan öykü ve masalların eğitsel yönünü incelemişlerdir. İncelemede sonucunda ders kitaplarında yeterli sayıda masala yer verilmediğini belirlemişlerdir.

Çevik (2008) çalışmasında ders kitaplarında yer verilen metinlerin öğrencilerin ilgisini çeken, akılda daha kolay kalan masal ve öykülerden seçilmesi gerektiğini belirlemiştir.

Toprak (2019) yaptığı yüksek lisans tezinde DaristanaŞêrîn masal setindeki masalları; dil anlatım, içerik ve değer eğitimi bağlamında incelemiştir. Çalışma sonunda ilgili masalların dil anlatım, içerik ve değerler eğitimi açısından kullanılmalarının yararlı olacağını saptamıştır.

Yaldız (2006) yaptığı lisansüstü tez çalışmasında Sarayönü masallarını çocuk eğitimi açısından incelemiştir. Çalışma neticesinde Sarayönü masallarının çocuklara ahlaki davranış kazandırmada oldukça yararlı olduğunu belirlemiştir.

Yavuz (1996) yaptığı doktora çalışmasında masalların eğitim işlevlerini dil öğretimindeki yerini incelemiştir. Çalışma neticesinde masalların çocuklara değer eğitimi vermekte araç olarak kullanılması gereken önemli metinler olduğu saptanmıştır.

Sever, Memiş ve Sever (2015) yaptıkları makale türündeki araştırmalarında Zaman Zaman İçinde masal kitabını değerler eğitimi açısından incelemiştir. Çalışma sonunda “öz yönelim, iyilikseverlik ve geleneksellik” kategorilerindeki değerlerin sıklıkla işlendiği belirlenmiştir.

Turan (2011) yaptığı tez çalışmasında masalları (70 masal) çocuk hakları bağlamında incelemiştir. Çalışma neticesinde masalarda çocuk hakları ile ilgili olumlu anlatımlara (%60.58), olumsuz anlatımlara (%39.42) oranında yer verildiği görülmüştür.

Kaçmaz (2018) hazırladığı yüksek lisans tezinde Cahit Zarifoğlu masallarını değerler eğitimi ve söz varlığı bakımından incelemiştir. Çalışma neticesinde Zarifoğlu masalların söz varlığı ve yardımlaşma, Allah inancı, sabır, alçakgönüllülük, misafirperverlik, aile sevgisi, dürüstlük, sorumluluk bilinci gelenek-göreneklere bağlılık gibi toplumsal değerler bakımından oldukça zengin olduğu belirlenmiştir.

Çetinkaya (2007) yaptığı doktora tezinde masalların Türkçe öğretimindeki önemini öğretmen görüşleri ışığında incelemiştir. Çalışma neticesinde incelenen masalların anlaşılabilirlik düzeyleri yüksek bulunmuştur. Metinlerdeki tekerlemeler, ikilemeler, pekiştirmeler, yansıma sözcükler ve dil yanlışları belirlenmiştir. İçerik açısından sırasıyla en çok etik, sosyal, duygusal, bilişsel, devinimsel ve dinî inançla ilgili özelliklere yer verilmiştir. Ayrıca Basım/biçim yönündengenel olarak kitapların olumlu özellikler taşıdığı belirlenmiştir.

Köse (2004) hazırladığı yüksek lisans tezinde Muş Malazgirt ilçesinde anlatılan masalların çocuk eğitime katkısını incelemiştir. Araştırma sonunda Malazgirt'te söylenen masalların çocuk eğitime olumlu katkıları olacağı belirlenmiştir.

Sayar (2009) hazırladığı yüksek lisans tezinde Samsun'da anlatılan masalların (36 adet) çocuk eğitimi açısından önemini incelemiştir. Çalışma sonunda masalların çocukların dil ve zihin gelişiminde, milli ve manevi değerlerin kazandırılmasında önemli bir yere sahip oldukları saptanmıştır.

Can Emmez (2008:129) çalışmasında Çocuk edebiyatında masal türü üzerine halkbilimsel açıdan bir inceleme yapmıştır. Çalışma sonunda şu tespitlere yer verilmiştir: *“Akal'ın yazdığı Peri Masalları serisi de barındırdıkları unsurlar bağlamında halk masalları geleneğinden izler taşıyan masallardır. Bireysel edebiyat şekillendikten sonra zaman ve şartlara göre bu edebiyat üzerinde etkisini gösteren halk masallarının yapısal kökleri günümüz çocuk masallarında da varlığını sürdürmektedir. Propp'un metoduyla bu yapısal kökler açıkça ortaya konulabilir. Çağdaş masalda süreklilik arz eden unsurlar, kahramanın kimliğinden ve yaşam tarzından bağımsız olarak, kişilerin yaptıkları fonksiyonlara göre oluşur ve bu fonksiyonlar masalın ana yapısını meydana getiren bölümleri oluşturur; olağanüstü konulu modern masallarda da halkmasallarındaki fonksiyonlar vardır, modern masallardaki fonksiyonlar geleneksel masaldekilere benzer bir sıralanış gösterir.”*

Kayman (2011) yaptığı çalışmasında Bingöl masallarını çocuk eğitime katkısı açısından incelemiştir. İncelenen masalların çocuk eğitimi açısından zengin içeriğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alan yazında masallar, masalların çocuk eğitimindeki yeri, çeşitli il ve ilçelerde anlatılan halk masallarının değerler eğitimi bakımından önemi, çocuk edebiyatı ürünü olarak masallar, çocuk edebiyatı ürünlerinin çocukların zihinsel, dilsel veya sosyal gelişimlerine etkisini inceleyen daha birçok araştırma bulunmaktadır.

Bu araştırmalar çocuğun bilişsel, dilsel ve sosyal gelişimlerinde masalların kullanılmasını gündemde tuttuğu için alana katkı sunmaktadır. Alanda masallar üzerine birçok çalışma bulunsa da Bitlis'te anlatılan masalları çocuğa uygunluk ve değerler eğitimi bağlamında inceleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu

nedenle Bitlis halk masallarını çocuk edebiyatı ürünü ve değerler eğitimi bakımından inceleyen bu araştırmanın alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın yöntemi (nitel yöntem), tekniği/modeli (doküman taraması/inceleme), çalışma materyali (Bitlis Halk Masalları), veri toplama araçları (Masalların Çocuğa Uygunluğunu İnceleme Formu (MÇUİF) ve Değer İnceleme Formu (DİF), veri analiz teknikleri (Betimsel analiz teknikleri) hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırma Yöntemi

Nitel araştırmalar, “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türüdür. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağılı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2016:41).

Nitel araştırmalar, geleneksel araştırma yöntemleriyle ifade edilmesi zor olan sorulara cevap bulmak için tercih edilen türlerdir (Büyüköztürk, vd. 2013: 234). Nitel araştırmalar alandan toplanan nitel veriler üzerine inşa edilir. Bu bağlamda nitel veri “Olgusal olmayan tüm veriler bu kapsamda değerlendirilir. Bu veriler, öznel olup ayrıca veri üzerinde yorumlamalar gerektirir. Pek çok psikolojik ve sosyolojik özellik bu türden verilerle tespit edilebilir” (Karasar, 2017: 173).

Bitlis halk masallarının çocuk edebiyatı ürünü ve değerler eğitimi açısından incelendiği bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden “Doküman İncelemesi” yapılmıştır.

Doküman taraması, araştırılması planlanan olgular hakkında veri sağılayan yazılı/basılı materyallerin taranmasını/incelenmesini ifade eder. Tarama modelleri birçok konuda kullanılabilir. “Bir konu ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğeri araştırmalara göre görece daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırmalardır.” (Büyüköztürk, 2016:177).

Karasar’a (2017:109) göre tarama modeli “Geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan birey, nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi

tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan bilinen durumu uygun bir biçimde gözlemleyip belgelemektir.”

Bu çalışmanın dokümanı, Bitlis’te anlatılan halk masalları üzerinde herhangi bir düzeltme/düzenleme veya değişiklik yapılmamıştır. Bitlis ağzıyla kayıt altına alınan halk masalları üzerinde bir inceleme yapılmıştır. İnceleme iki boyutta yapılmıştır. İlk boyutta Bitlis’te anlatılan masalların çocuk edebiyatı ürünü açısından bir inceleme yapılmıştır. İkinci boyutta masalların değerler eğitimi bakımından özellikleri/önemi betimlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın materyali

Bu çalışmanın materyalini Bitlis’te anlatılan halk masalları oluşturmaktadır. Alan yazında Bitlis masalları üzerine yapılmış akademik çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle Eren’in (2001) yaptığı “Bitlis Masalları Üzerine Bir Araştırma” isimli derleme çalışmasında kayıt altına alınan 60 adet halk masalı üzerinde bu çalışma temellendirilmiştir. Eren’in çalışmasında derlediği masallar (60 adet masal) çocuğa uygunluk ve değerler eğitimi bağlamında incelenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Çalışma konusunun belirlenmesinden sonra Bitlis’te anlatılan masalları belirlemek üzere alan literatürü taramıştır. Taramada Bitlis masalları üzerine yapılan kapsamlı çalışmanın Eren’in (2001) “Bitlis Masalları Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmasının olduğu belirlenmiştir. Eren’den gerekli izinler alındıktan sonra söz konusu çalışmada derlenen masallar üzerine çalışmanın temellendirilmesine karar verilmiştir. Bu aşamadan sonra masal metinlerinin hangi ölçütler ışığında inceleneceğini belirlemek üzere veri toplama araçlarının hazırlanması/belirlenmesine geçilmiştir.

Çalışma iki boyuttan oluştuğu için her boyut için amaca hizmet eden ve bu çalışma için geçerli olan masal inceleme formları hazırlanmıştır. Geliştirilen formlarla ilgili bilgiler ilgili başlık altında verilmiştir.

Formlar hazırlandıktan sonra 60 adet halk masalı formlar ışığında okunmuş, ve fişlenmiştir. Tüm masal metinleri formlar yardımıyla incelendikten sonra çalışmanın bulgular bölümü hazırlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bitlis halk masallarının çocuk edebiyatı ürünü ve değerler eğitimi bağlamında incelendiği bu araştırmada kullanılmak üzere araştırmacı tarafından uzman görüşleri alınarak iki form geliştirilmiştir. Bunla “Masalların Çocuğa Uygunluğunu İnceleme Formu (MÇUİF)” ve “Değer İnceleme Formu (DİF)” dur. Aşağıda ilgili formlar tanıtılmıştır.

Masalların Çocuğa Uygunluğunu İnceleme Formu (MÇUİF). Masalların hangi ölçütlere göre inceleneceğinin belirlenmesi ve form maddelerinin oluşturulması için ilgili literatür taranmıştır. Tarama neticesinde birçok kaynak incelenmiş ve kaynakların birleştiği ortak ölçütler çıkarılmıştır. Bu bağlamda masal metinlerinin biçim ve içerik özelliklerinin işlendiği iki alt boyuttan oluşan bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen forma “Masalların Çocuğa Uygunluğunu İnceleme Formu (MÇUİF)” ismi verilmiştir. Söz konusu form alt boyutları ve maddeleri belirlendikten sonra bu çalışma için uygunluğu/geçerliliği uzman görüşlerine sunulmuştur. Uzman görüşleri ışığında forma son şekli verilmiş ve bu çalışmanın ilk boyutundaki verilerin toplanmasında kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen form “içerik özellikleri” yer almıştır. Formun “İçerik Özellikleri” boyutu altında “Konu, İleti, Karakter/kahraman, Olay, Mekân, Zaman, Dil ve Anlatım ve Estetik” maddeleri yer almıştır. Dil ve anlatım maddesi de “Anlatım, Sözvarlığı, Söz sanatları, Cümle özellikleri, Tasvirler, Estetik, Kıssadan hisse, Mutlu son, Dua, Metin uzunluğu” alt maddelerinden oluşturulmuştur. Masalların çocuk edebiyatı ürünü olarak değerlendirilmesinde kullanılan kontrol formu Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Masalların Çocuğa Uygunluğunu İnceleme Formu

Boyut	Maddeler	Açıklama
İçerik Özellikleri	Konu	Olağan veya olağanüstü olmalı
		Çocukların bilişsel özellikleri, yaşadıkları toplumun benimsediği ahlak kuralları, gelenek-görenekler, manevi değerler etrafında şekillenmeli
	İleti	Ana mesaj (Doğruluk, adalet, sevgi, saygı, yardımlaşma, merhamet ve çalışkanlık temelinde iletiler..) çerçevesinde verilmeli
	Karakter/Kahraman	Özdeşim kurulabilecek, gerçek yaşamdaki gibi eksik ve zaafı olan kişiler (İnsan, hayvan veya olağanüstü varlıklar olabilir.) olmalı
Olay	İlgi çekici, kıssadan hisse veren, yalın, sade, kronolojik sıra izleyen olay.	

	Neden-sonuç ilişkisini vermeli.
Mekân	Gerçek hayatta gördüğü mekânlara benzemese de hayali kurulabilen, canlandırabilen bir mekân.
Zaman	Bilinmeyen bir zaman
Dil ve Anlatım	
1. Anlatım	Anlatımda yakından uzağa, somuttan soyuta ilkesi göz önünde bulundurulmalı. Doğru ve etkili anlatım
2. Söz varlığı	Bilinen, doğru yazılmış, somut kavram-sözcüklerden seçilmeli... Yöresel ağız ve argo sözcükler kullanılmamalıdır.
3. Söz sanatları	Benzetme, kişileştirme, mübalağa vb.
4. Cümle özellikleri	Basit, kurallı, fiil cümlesi. Uzunluğu; 1-3. Sınıflar için 6 en fazla sözcük; 4 ve 5. Sınıflar için en fazla sözcük. İmla, noktalama ve söz dizimi bakımından yanlışsız olmalı
5. Tasvirler	Yalın, açık ve anlaşılır; Kişiye, olaya ve mekâna yönelik tasvirler
Estetik	İletisiyle evrene olumlu bakmayı, iç ve dış dünyadaki güzellikleri fark etmeyi öncelerken baskı kalitesiyle de estetik bir değer taşımalı
Kıssadan Hisse	Metnin ana fikrini destekleyen, ders verici niteliği olan mesaj
Mutlu son	İyilerin kazandığı, kötülerin kaybettiği cezalandırıldığı son
Dua	İyilerin iyilerle karşılaşması için güzel dilekler
Metin Uzunluğu	Hedef kitlenin fiziksel ve zihinsel gelişim düzeyine uygun uzunluk

Bitlis halk masalları çocuk eseri olarak henüz kitaplaştırılmadığı için biçimsel özellikleri incelenememiştir. Paylaşılan bulgular "içerik özellikleri"nden ibarettir.

Değer İnceleme Formu (DİF). Çalışmanın ikinci boyutunda Bitlis masallarının değerler eğitimi açısından önemi belirlenmeye çalışılmıştır. Masal metinlerinde işlenen yerel ve evrensel değerlerin belirlenmesi, belirlenen değerlerin işlenme sıklıklarının betimlenmesi için araştırmacı tarafından değer inceleme formu geliştirilmiştir.

Değer inceleme formunun geliştirilmesi sürecinde masal ve öykü türündeki eserler üzerine yapılan çalışmalar taranmıştır. Masal ve öykü metinlerinde işlenen

değerler derlenerek değerler havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan değerler havuzundan birbiriyle ilgili-ilişkili değerler tasnif edilmiştir. Tekrar eden değerler ise ayıklanmıştır. Tasnif edilen değerler forma işlenip alan uzmanlarının görüşlerine sunulmuştur.

Uzman geri dönüşlerinden sonra değerler formunda gerekli görülen düzeltme ve düzenlemeler yapılmıştır. Hazırlanan değer inceleme formunun son şekli tekrar uzmanlara yönlendirilerek masal incelemek için uygun-geçerli olup olmadığı yönünde görüş belirtmeleri istemiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda form tekrar incelenmiş ve son şekli verilmiştir. Son şekli verilen değer inceleme formunda 18 temel değer yer almıştır.

Formda işlenen temel değer; “Adalet, Dostluk, Yardımlaşma, Dürüstlük, Öz denetim, Sabır, Saygı, Sevgi, Aile Birliğine Önem Verme, Sorumluluk Alma, Vatanseverlik, Cesaret, Bilimsellik, İnanç, Estetik, İletişim, Sağlık” şeklindedir. Temel değerler altında ana/temel değerlerle ilişkili/ilgili 61 değer de formda “alt değer” başlığı altında yer almıştır. Bu sayede masal metinlerinde işlenen tüm değerlerin belirlenmesi sağlanmıştır.

“Ana değerler” ve ana değerler altında yer verilen “Alt değerler” Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Değer İnceleme Formu

	Ana Değerler	Alt Değerler	f	%
1	Adalet	1 Adil Olma		
		2 Adil davranma		
		3 Adil Paylaşma		
2	Dostluk	4 Arkadaşlık		
		5 Güven duyma		
		6 Sadık olma		
		7 Vefalı olma		
3	Yardımlaşma	8 Cömert olma		
		9 İş birliği yapma		
		10 Dayanışma		
		11 Paylaşma		
		12 Fedakârlık		
		13 Misafirperverlik		
4	Dürüstlük	14 Açık-net olma		
		15 Doğru sözlü olma		
		16 Güvenilir olma		
		17 Sözünde durma		
5	Öz denetim	18 Gerekliğinde özür dileme		
		19 Alçak gönüllü olma		

		20	Ölçülü davranma
6	Sabır	21	Tahammül etme
		22	Azimli olma
		23	Beklemeyi bilme
7	Saygı	24	Başkalarına değer verme
		25	Büyük/bilge sözü dinleme
8	Sevgi	26	İnsan sevme
		27	Hayvan sevme
		28	Çevreyi sevme/önemseme
		29	Merhametli olma
9	Aile	30	Aile birliğini önemseme
10	Sorumluluk Alma	31	Aileye karşı Sorumlu Olma
		32	Vatana Karşı Sorumlu Olma
		33	Tutarlı olma
		34	Davranışlarından Sorumlu Olma
11	Vatanseverlik	35	Kanunlara uyma
		36	Barış
		37	Bağımsızlık/özgürlük
		39	Toplumunu önemseme
		40	Mirasa sahip çıkma
12	Cesaret	41	Cesur olma
		42	Özgüven duyma
13	Bilimsellik	43	Gelişmelere açık olma
		44	İcat yapma
14	İnanç	45	Allaha inanma
		46	Peygamber İnanıcı
		47	Kitap İnanıcı
		48	İbadet
		49	Hoş görülme olma
		50	Kanaatkâr olma
		51	Mabet bilinci
		52	Edepli Olma
		53	İffetli olma
15	Estetik	54	Güzel söz söyleme
		55	Şiir/öykü/masal/resim
		56	Sanatsal eylemler
		57	Nezaket
16	İletişim	58	Temizlik
17	Sağlık	59	Beslenme
		60	Çalışkan olma
18	Çalışkanlık		

Verilerin Analizi

Veri toplama araçlarıyla elde edilen verilerin analizinde nitel veri analiz teknikleri kullanılmıştır.

Creswell'e (2016: 179) göre "araştırmacılar genel olarak veri analizi ile metin ve görsel verilerin analizi için olan yaklaşımları özdeşleştirmektedirler. Ama analiz süreci bundan çok daha fazlasıdır. Analiz süreci verilerin organizasyonunu,

veri tabanının ön okuma işleminden geçirilmesini, temaları/ ana verileri kodlama ve organize etmeyi, veri sunumunu ve bunları yorumlamayı içermektedir.” Bu araştırmada da Bitlis masalları ön okumaya tabi tutulmuştur. Ön okumadan sonra veri toplama araçları ışığında detaylı incelenmiş, inceleme sırasında amaca hizmet eden veriler metinler üzerinde fişlenmiş ve formlara işlenmiştir. Formlara işlenen veriler tekrar gözden geçirilmiş ve tasnif edilmiştir. Son aşamada betimsel analiz teknikleriyle betimlenmiştir.

Betimsel analiz; doküman taraması/inceleme yöntemiyle elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temel ve alt temalar göre özetlenmesi ve yorumlanmasıdır. Betimsel analizde, doküman incelemesiyle elde edilen verileri çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir.

Betimsel analizde amaç; araştırmada elde edilen bulguları okuyucuya düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239). Çalışmanın değerler eğitimi boyutuyla ilgili verilerin betimlenmesinde frekans (f) gibi basit istatistik tekniğinden yararlanılmıştır.

Frekans dağılımı; belli bir değişkene ait her bir verinin yinelenme (f) sayısını gösteren bir tanımlamadır. Tek tek toplanmış ve üzerinde herhangi bir işlem yapılmamış verileri daha anlaşılır yapmak için frekans dağılımı çıkarılır (Karasar, 2017: 259). Yüzdeler ise; belli bir dağılımda, belli bir ölçümün öteki ölçümlere göre yerini belirlemek için kullanılan nokta değeridir (Karasar, 2017: 260).

Çalışmanın sonunda Bitlis masalları, değerler eğitimi ile ilgili frekans ve yüzde hesaplamaları yapılarak tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır. Tabloda verilen bulgular masal metinlerinden yapılmış doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve gerekli açıklamalar aktarılmıştır.

Bulgular ve sonuç bölümlerinde masal isimleri masal sırasına göre kodlanmıştır. Ör. Masal 1 (M1), Masal 2 (M2)... Hangi kodun hangi masalı ifade ettiği **EK-A**'da verilmiştir.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmanın problem sorularına bağlı olarak elde edilen bulgular verilmiştir. Bitlis halk masalları içerik bakımından çocuk edebiyatı ürünü ve değerler eğitimi açısından önemine ilişkin bulgular araştırmanın alt problem sorularına bağlı olarak sırasıyla verilmiştir.

Bitlis Halk Masallarının İçerik Özellikleri Nelerdir? Problem Sorusu İle İlgili Ulaşılan Bulgular

Masalarda işlenen konuların niteliklerine ilişkin bulgular. Tablo 3'te Bitlis'te çocuklar için anlatılan/okunan masalarda işlenen konuların özelliklerine yönelik elde edilen bulgular verilmiştir.

Tablo 3

Masalarda İşlenen Konuların Niteliklerine İlişkin Bulgular

Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
İlgi çekici, olağan veya olağanüstü olmalı	48	10	2
Konu Çocukların bilişsel özellikleri, yaşadıkları toplumun benimsediği güzel ahlak kuralları, gelenek-görenekler, yerel ve evrensel değerler etrafında şekillenmeli...	34	18	8

Tablo 3'te Bitlis'te çocuklar için söylenen/okunan halk masallarının "konu" özelliklerine ilişkin veriler görülmektedir. Masal konularının ilgi çekici ve olağanüstü (çatışma, yarışma; ayrılık, hastalık, özlem, üzüntü, sefalet, ölüm; sevgi, mutluluk, kavuşma, zenginlik, doğum vb.) nitelikler taşıması beklenmektedir. Tablodaki veriler bu bağlamda incelendiğinde, 48'inin (%79,68) "yeterli", 10'unun (%16,6) "yetersiz", 2'sinin ise (%3,32) "kısmen yeterli" bulunduğu anlaşılmaktadır. Yeterli, yetersiz ve kısmen yeterli bulunan bazı masalların konuları şu şekildedir:

Kız kardeş isteyen erkek kardeşlerin yaşam mücadelesini, kız kardeşlerine kavuşmaları ve cadı kadını alt etmeleri anlatılmış. (Yeterli, M51)

Aslan'a özenen Tilki'nin Kurt'a yem olmasını anlatan masal. (Yeterli, M1)

Horoz'un, kendisini yemek için tuzak kuran Tilkiyi zekâsıyla korkutup kaçırmaması anlatan masal. (Yeterli M2)

Tilkinin ayıdan kurtulmak için başvurduğu entrikalar ve ayıyı alt etmesi anlatılmış. (Yeterli, M8)

Kuyruğunu Nene'ye kaptıran Tilki'nin arkadaşları tarafından dışlanması, kuyruğunu Nene'yi memnun ederek geri alması, arkadaşlarından intikam almasını anlatan bir masal (Kısmen Yeterli, M59)

İffetsiz bir kadının eşini aldatması sonucu kocası tarafından öldürülmesi konusu işlenmiş. (Yetersiz, M34),

Gayrı meşru oğlanı belirlemek için kadıya yapılan müracaat ve kadı kızının zekice çözüm yolunu anlatan bir masal (Yetersiz, M58)

Geleneksel toplumda namus meselesi işlenmiştir. Kız namussuzluk yapmakla suçlanıp dışlanıyor/ötekileştiriliyor. Olayın aslı öğrenilince iftirayı atan üvey anne öldürülerek cezalandırılıyor.(Yetersiz, M28)

Masal konularında aranan nitelikler arasında “Çocukların bilişsel gelişimlerini destekleyen; toplumun benimsediği ahlak kuralları, gelenek-görenekler, yerel ve evrensel değerler vb.” bulunmaktadır. Tablo 4'te bu yönde verilen bulgular bu bağlamda incelendiğinde 34'ünün (%56,44) “yeterli”, 18'inin (%29,88) “yetersiz”, 8'inin (%13,28) ise kısmen yeterli nitelikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, incelenen masaların önemli bir bölümünün konu bakımından beklenen nitelikleri karşıladığını göstermektedir. Bu bağlamda yeterli, yetersiz ve kısmen yeterli bulunan bazı masaların konuları şu şekildedir:

Düğün dernek için gerekli hazırlıklar yapılıyor, eşraf toplanıyor, evlilik yapılarak halka duyuruluyor. (Yeterli, M40)

Adil davrananın insana her daim kazandırdığı konusu işlenmiş. (Yeterli, M49)

Aklını kullanan At'ın kendisini yemeyi planlayan Kurt'u öldürerek kendini kurtarması anlatılmış. (Kısmen yeterli, M10)

Yalan ve hilelerle makamlara gelinebileceği konusu işlenmiş (çocukların karakter gelişimleri için pek uygun olmayan bir masal).(Yetersiz, M50)

Kız kardeşleri cezalandırmak için duvara çivileyerek işkence yapılması konusunu işleyen bir masal (Şiddet içeren anlatımlar var, çocukların bilişsel gelişimleri için olumsuz) (Yetersiz, M24),

Tilki'ninhileyle/yalanla dolanla eşeği kandırıp Aslana yem etmesini konu edinen bir masal. (Yetersi, M9)

Sonuç olarak, masal kontrol formu kullanılarak yapılan incelemede “konu” bakımından masaların büyük bir bölümünün başarılı nitelikler taşıdığı anlaşılmıştır.

Masalarda işlenen ana fikirlere ilişkin bulgular. Tablo 4'te Bitlis'te çocuklar için anlatılan/okunan masalarda işlenen ana fikirlere, temel mesajlara yönelik elde edilen bulgular verilmiştir.

Tablo 4

Masallarda İşlenen Ana Fikirlerin Niteliklerine İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Ana İleti	Ana mesaj; doğruluk, adalet, sevgi, saygı, yardımlaşma, merhamet ve çalışkanlık vb. kök değerler çerçevesinde verilmelidir.	43	15	2

Tablo 4'te incelenen masalarda işlenen "ana ileti"lerin niteliklerine ilişkin bulgular görülmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde, masalların 43'ünün (%71,38) "yeterli", 15'inin (%24,9) "yetersiz", 2'sinin ise (%3,32) "kısmen yeterli" bulunduğu anlaşılmaktadır. Masalarda işlenen temel mesajların büyük bölümünün istenen nitelikler çerçevesinde oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bazı masalarda işlenen ana mesajlar/iletiler şu şekildedir:

Başkasına özenen kişinin başı dertten kurtulmaz. Kişi kendi yeteneklerinin farkında olarak hareket etmeli. (Yeterli, M1)

Kötülüklerle sabredenler mükâfatı er geç kazanır. Sabrın sonu selamettir. (Yeterli, M18)

Namuslu insanlara iftira atarak kötülük edenler gün gelir ettikleri kötülüğün bedelini canlarıyla ödeyebilirler (Yeterli, M28),

Allah kendisine sığınanları asla sahipsiz koymaz. Allah kendine güvenenleri görür, korur (Yeterli, M21),

Bu dünyada herkes nasibini yer, kimse bir diğerinin nasibine mani olamaz. (Yeterli, M25),

Allah çalışan hiçbir kulunu rıziksız bırakmaz, çeşitli vesilelerle rızık verir. (Yeterli, M26),

Söz konusu para pul olunca Kadı'ya bile güven olmaz (Kısmen Yeterli, M57)

Zayıflar güçlüleri alt etmek için yalan ve hileye başvurabilir (Yetersiz, M8),

Kişi istese yalan ve hilelerle bazı makamlara gelebilir (yetersiz, M50)

Masalda ana ileti verilmemiş. Karılarından çok korkan adamların başından geçenler anlatılmış, sonuç verilmemiş. (Yetersiz, M53),

İncelenen masal metinlerinin yaklaşık %75'inin istenen nitelikleri taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Masalarda işlenen ana karakterler/kahramanlara ilişkin bulgular. Ana karakterler/kahramanlar yazınsal metinlerde fikirleri, duyguları, tutkuları vb. bakımlardan işlenen kişi veya kişilerdir. Karakterle kahraman kavramı sık sık

karıştırılmaktadır. Yazınsal metinlerde işlenen en önemli kişiye kahraman denir. Filmlerde, romanlarda, masallarda, öykülerde kahramanlar ve kahramanların sosyal çevresini oluşturan karakterler bulunur.

Tablo 5'te çocuklar için anlatılan/okunan Bitlis masallarında işlenen ana karakterler/kahramanların özelliklerine yönelik elde edilen bulgular verilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 5

Masallarda İşlenen Ana Karakterlere İlişkin Bulgular

	Özellik	İnsan	Hayvan	Olağanüstü Varlıklar
Ana Karakter/ Kahraman	Devingen ve durağan karakter	50	26	22

Tablo 5'te, masallarda işlenen karakterlere, kahramanlara ilişkin bulgular görülmektedir.

Bitlis masallarında işlenen karakterler devingen ve durağan nitelikler taşımaktadır. Tabloda karakterlerin türlerine (insan, hayvan, olağanüstü varlıklar) dağılımı incelendiğinde masalların 50'sinde insan, 26'sında hayvan, 22'sinde de olağanüstü varlıklara rol verildiği belirlenmiştir. Masaların bazılarında insan, hayvan ve olağanüstü varlıklar birlikte bulunurken bazılarında insan ve hayvan, bazılarında sadece insan, sadece hayvan ve sadece olağanüstü varlıklar temel karakter olarak işlenmiştir. İncelenen masalarda işlenen bazı karakterler şu şekildedir:

İnsan türündeki ana karakterler;

Ali Ağa, Gülperi Hanım, Misafirler, Tüccarlar, Piri Nene (M15), Anne, Dayı, Yeğen (M16), Üvey Anne, Öz Kız, Fatma Üvey Kız Padişah, Nene (M18), Ağa, Eşleri, Köylü Adam (M20); Harun Reşit (M21), Adam Ve Üç Kızı (M24), Ağa, Padişahın Oğlu (M25), Hızır, Fakir, İmam, (M26), Nene, Çobanın Oğlu, Padişah, Padişahın Kızı (M27), Baba, Kız, Üvey Anne, Dede, Padişahın Oğlu (M28), Musa (M34) Mirza Mehmet (M39) Üvey Anne, Baba, Oğlan (M42), Padişah Vezir Çoban (M43)...

Hayvan türündeki ana karakterler;

Tilki, kaplumbağa (M3), Su Samuru (M4), Tilki, Yılan (M6), Tilki, Ayı (M8), Aslan, Tilki, Eşek (M9), Kurt, Tilki, At (M10) Kedi-Köpek (M15) Kedi (M16) Sarıkız-İnek (M18), Kuş (M21), Geyik (M34), Yılan, Simurg (M39)...

Olağanüstü varlıklar türündeki ana karakterler;

İnsan Yiyen (M12), Sihirli Taşlar ve Sihirli Kılıç (M15), Dev (M16), Cin (M21), Dev (M24) ve (M34) Cin (35), Yamyamlar (M41), Sihirbaz (M42), Cadı (M51) Şeytan (M54)...

Yukarıda da anlaşıldığı üzere bazı masalarda (M15, M16, M34...) insanlar, hayvanlar ve olağanüstü varlıklar temel karakterlerdir. Bu nedenle okuyucuyu yanıltmamak adına tablo altında yüzdelerle ilgili bilgi verilmemiştir.

Masalarda işlenen olay örgülerine ilişkin bulgular. Çocuk edebiyatı metinlerinde yalın, sade, kronolojik sıra izleyen bir olay anlatılır. Olayın neden-sonuç ilişkisi içerisinde çocuk okurun dikkatine sunulması gerekmektedir.

Tablo 6'da Bitlis'te çocuklar için anlatılan/okunan masalarda işlenen olay örgülerine yönelik elde edilen bulgular verilmiştir.

Tablo 6

Masalarda İşlenen Olay Örgülerine İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Olay Örgüsü	Yalın, sade, ilgi çekici	44	6	10
	Kronolojik sıra izleyen	52	8	-
	Neden-sonuç ilişkisi veren	48	8	4

Tablo 6'da Bitlis masalarında işlenen olayların niteliklerine ilişkin bulgular görülmektedir.

Olay örgüsü ile ilgili tablodaki veriler “yalınlık, sadelik, ilgi çekicilik” bağlamında incelendiğinde, masalların 44'ünün (%73,04) “yeterli”, 6'sının (%9,96) “yetersiz”, 10'unun ise (%16,6) “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır. Masalların oldukça büyük bir bölümünde işlenen olay örgülerinin yalın ve ilgi çekici olması çocukların masal dinlerken veya okurken zevkli zaman geçirmelerine katkı sunmaktadır.

Olay örgülerinin düzenleniş şekli/ kronolojik sıraya uygunluğu incelendiğinde, incelenen masalların büyük bölümünün kronolojik sıraya uygun olarak kurgulandığı anlaşılmaktadır. Kronolojik olay örgüsü bağlamında incelendiğinde masalların 52'sinin (%86.32) “yeterli”, 8'inin (%13.28) ise “yetersiz” nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu masalların olay örgüsünün kolay anlaşılır olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Olay örgüsünün “neden-sonuç” ilişkisini açık bir şekilde vermesi okuyucu/dinleyicinin masalardan dersler çıkarması açısından gereklidir. İşlenen olayların neden-sonuç ilişkisini vermesi bakımından incelendiğinde masalların 48'inin (%79,68) “yeterli”, 8'inin (%13.28) “yetersiz”, 4'ünün (%6,64) ise “kısmen yeterli” nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.

Masalların geçtiği mekâna ilişkin bulgular. Tablo 7'de Bitlis masalarında olayların geçtiği mekânların niteliklerine ilişkin bulgular verilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 7

Masallarda İşlenen Mekân Niteliklerine İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Mekân	Hayal edilebilen mekân	47	10	3

Tablo 7’de, masallarda işlenen olayların geçtiği mekânların niteliklerine ilişkin bulgular görülmektedir.

Masallarda işlenen mekânlar çocukların canlandırabileceği, hayal gücünü geliştiren, canlı ve ilgi çekici olmalıdır. Mekânlar gerçek olabileceği kurgu, hayal ürünü de olabilir. Masalların geçtiği mekanlara ilişkin bu bağlamda yeterli bilgi veren masallar “yeterli” neredeyse hiç bilgi vermeyen-yetersiz bilgi veren masallar “yetersiz”, az da olsa bilgi veren masallar “kısmen yeterli” olarak değerlendirilmiştir.

İncelenen Bitlis masallarının 47’sinde (%78,02) işlenen mekânların masal türünün mekân niteliklerine uygun “yeterli” olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda masalların 10’u (%16,6)“yetersiz” (Mekân’a ilişkin bilgi verilmeyen veya çok az bil veren masallar), 3’ü (%4,98) ise “kısmen yeterli” bulunmuştur.

Masallarda genellikle hayal ürünü, canlandırılabilen mekânlar (kervansaray, dağ, orman, su kenarı, bulutların üstü, gökyüzü, ağaç tepeleri, çadırlar, gemi, han, hamam, vb.) işlenmiştir. Bunun yanında gerçek mekânların geçtiği masallar da tespit edilmiştir. Ör.

Bitlis (M19), Tatvan (M2), Hicaz, Mekke (M22), Cizre-Batman, (M29);İzmir (M27), Orman (M9, M24, M41, M42, M32, M18), Ev-Mağara (M36), Ev (M35), Yayla (M9, M15,M37, M52), Yeraltı, kuyu, ev (M39), İstanbul, Bitlis (M43), Değirmen (M55), Konak (M21, M44), Köşk (M15, M27, M40, M47, M60), Cami (M14, M17, M21, M26, M30), Mısır (M21), Bağdat (M46), Hac(Mekke)(M15, M16)...

Masalların geçtiği zamana ilişkin bulgular. Tablo 8’de Bitlis masallarında olayların geçtiği zamana ilişkin bulgular verilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 8

Masallarda İşlenen Zaman Niteliklerine İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Zaman	Hayal ürünü, belirsiz	57	3	-

Tablo 8’de, masalarda işlenen olayların geçtiği zamana ilişkin bulgular görülmektedir.

İncelenen masalların 57’sinde (%94,62) bilinmeyen, hayali zamanların işlendiği, işlenen zamanların masalın niteliklerine uygun “yeterli” olduğu belirlenmiştir. İncelenen masalların 3’ünde (%4,98) zamana ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir (M43, M55).

Masalarda işlenen, bilinmeyen, hayal ürünü zamanlara ilişkin bazı unsurlar aşağıda verilmiştir.

Bir varmış, bir yohmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde...(M28), Evvel zaman içinde, halbur saman içinde... (M33), Bir varmış bir yohmuş, zamanın birinde...(M38), Varmış, yohmuş, zamanın birinde...(M13, M49), Varmış yokmuş, çok eski zamanda...(M40), Günün birinde... (M1), Zamanın birinde/ bir zamanın birinde... (M58, M 37, M 42, M19), vaktin birinde... (M57), Çok eski zamanlarda... (M29), Bir zamanlar...(M32) , Bir gün... (M21), Bir gün (M40), Kış (M25), ...

Masalarda işlenen tekerlemelere ilişkin bulgular. Tablo 9’da Bitlis masallarında tekerlemelerle ilgili ulaşılan bulgular verilmiştir.

Tablo 9

Masalarda Tekermelere İlişkin Bulgular

Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Tekerlemeler	8	49	3

Tablo 9’da Bitlis masallarında işlenen tekerlemelere ilişkin bulgular görülmektedir.

Bitlis masallarında tekerlemelere ilişkin yapılan inceleme sonunda masalların 8’inde (%13,28) tekerlemeler “yeterli”, 49’unda (%81,34) “yetersiz”, 3’ünde (%4,98) ise “kısmen yeterli” bulunmuştur.

İncelenen 60 masalın çok büyük bölümünde (%81,34) tekerlemelere hiç yer verilmediği veya birkaç sözcükle gelişigüzel işlendiği belirlenmiştir. Bu bulgu Bitlis masallarının tekerlemeler bağlamında oldukça yetersiz olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Masalarda dil ve anlatıma ilişkin bulgular. Tablo 10’da Bitlis’te çocuklar için anlatılan/okunan masalların dil ve anlatımına yönelik bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 10

Masalarda İşlenen Dil-Anlatıma İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Anlatım	Öğretim ilkelerine uygun	35	12	13
	Düz anlatım	48	9	3
	Doğru, etkili anlatım	16	20	24

Tablo 10’da Bitlis masallarında kullanılan dil-anlatıma ilişkin bulgular görülmektedir.

Tabloda Bitlis masallarında kullanılan anlatım özellikleri üç alt başlık altında incelenmiştir. Anlatım, öğretim ilkelerine uygunluk bağlamında incelendiğinde masalların 35’inin(%58,1) “yeterli”, 12’sinin(%19,92) “yetersiz”, 13’ünün(%21,58) ise “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır. Masalların temel özelliklerinden biri dil ve anlatım bakımından öğretim ilkelerine uygun (bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora, somuttan soyuta) olarak hazırlanmasıdır. 12 masalın öğretim ilkelerine uygun bulunmamış olması Bitlis masallarının çocuğa göre’lik ilkesine uyularak revize edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

“Düz anlatım” açısından incelenen masalların 48’i (%79,68) “yeterli”, 9’u (%14,94) “yetersiz”, 3’ü (%4,98) “kısmen yeterli bulunmuştur. Bu bulgu Bitlis masallarının, masal türünün temel niteliklerinden sayılan “düz anlatım” ilkesine büyük ölçüde uyulduğunu göstermektedir.

“Doğru, etkili anlatım” açısından incelenen masalların 16’sı (%26,56) “yeterli”, 20’si (%33,2) “yetersiz”, 24’ü (%39,84) ise kısmen yeterli” bulunmuştur. İncelenen 60 masalın sadece 16’sının anlatım bakımından yeterli bulunmuş olması Bitlis masallarının önemli bir kusuru olarak değerlendirilebilir. 20 masalın yetersiz, 24 masalın da kısmen yeterli olarak değerlendirilmiş olması Bitlis masallarının anlatım bakımından yeniden düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Masalların söz varlığına ilişkin bulgular. Tablo 11’de Bitlis masallarının söz varlığına ilişkin ulaşılan bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 11

Masalların Söz Varlığına İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Söz varlığı	Bilinen, doğru yazılmış, somut kavram-sözcüklerden seçilmeli...	17	21	22
	Yöresel ağız ve argo sözcükler kullanılmamalıdır.	5	47	8

Tablo 11’de Bitlis masallarının söz varlığı durumuna yönelik bulgular görülmektedir.

Tabloda Bitlis masallarının söz varlığı iki alt başlık altında incelenmiştir. Söz varlığı “bilinen, doğru yazılmış, somut kavram-sözcüklerden seçilmeli” bağlamında incelendiğinde masalların 17’sinin (%28,22) “yeterli”, 21’inin (%34,86) “yetersiz”, 22’sinin(%36,52) ise “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır.

Söz varlığının bilinen, doğru yazılmış, somut kavram-sözcüklerden seçilmesi önemli, uygulanması gereken bir özelliktir. İncelenen Bitlis masallarının sadece 17’sinin bu özelliği karşılamış olması önemli bir eksiklik ve kusurdur. Masallarda tespit edilen bazı yerel söyleyişler şöyledir:

Tıral ?Kumik?Bîr (kuyu) (M60), Cendek (leş) (M5), Neçır (avcılık)(M7), Mıtırıp (Çingene-Roman) (M11), bezar (halsiz-yorgun) , kevırsteyr (çakmak taşları), kode (kira), azap (bekar), arh, arvat(M15); Kiçel (kel), şatelli, şitilli derviş (M22), lebbeyk lebbeyk, kığ (kıl) (M29), Ya Hu (M30), Zıfıf (gerdek) (M40), Cendek, mendek, şıngıl mıngıl, (M47)...

Bitlis’te masallarla büyüyen çocukların doğru, zengin söz varlığına sahip eserlerle buluşturulması gerekmektedir.

“Yöresel ağız ve argo sözcükler kullanılmamalıdır” özelliği bağlamında tablo incelendiğinde, masalların 5’inin (%8,3) “yeterli”, 47’sinin (%78,02) “yetersiz”, 8’inin(%13,28) “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır. Masallarda tespit edilen yerel ağız ve argo söyleyişler şu şekildedir:

“...götün de güpgüp atı. (M1); senin fel-fend (?), Kurabeşk(?), mam-ıherç (?), (M4); Şevk (yansıma), tayi (?), hevar (medet), teş (?)(M13); Merik (herif), (M16); gavan (çoban), remil (?)(M21); eşkere (açık-net) (M23); telis (çuval), oheşş (ohhh), mesin (ibrik) (M24); heliseyse eğre, örüklemek, orağ, arvat, halta (M25);

Men edemenem götümün üstünde oturam(M60); ulan it oğlu it, kalh paranın yirmi lirası sena, yirmi lirası bana (M29); hezar bülbül, ber-i beristan çöl-i çölistan havin çuhatezıstan(M44); ber-i beristan çöl-i çölistan havi çuhatezıstan taze Mirza Meheme ‘ninbaşı düştü hah-u bend-i girane(M47); merik (herif), divahane, (M48); siyah taşahlar(M55); kotik, motik(M59); piç (M58)...

İncelenen 60 masalın 47’sinde yerel ağız ve argo kullanılmış olması Bitlis masallarının bu halleriyle çocuklara anlatılmaması gerektiğini göstermektedir. Bu bulgu Bitlis masallarının ivedilikle ortak ağızla düzenlenmesi ve argo söyleyişlerden uzak bir anlatımla yeniden yazılması gerektiğini göstermektedir.

Masalların söz sanatlarına ilişkin bulgular. Tablo 12’de Bitlis masallarının söz sanatlarına ilişkin ulaşılan bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 12

Masalların Söz Sanatları Varlığına İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Söz Sanatları	Benzetme, kişileştirme, mübalağa, pekiştirme, ikileme vb.	29	20	11

Tablo 12’de Bitlis masallarının söz varlığı durumuna yönelik bulgular görülmektedir.

Tabloda Bitlis masallarında işlenen söz sanatları “benzetme, kişileştirme, mübalağa, ikileme, pekiştirme..” başlığı ile verilmiştir. Bu bağlamda incelendiğinde masalların 29’unun(%48,14) “yeterli”, 20’sinin(%33,2) “yetersiz”, 11’inin (%18,26) ise “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır.

.Masalarda tespit edilen bazı söz sanatları şu şekildedir:

*Ağaçta ne yaptığını soran Tilki’ye Horoz ezan okuduğunu söyler. Bunun üzerine Tilki Horoz’un aşağı inmesini ister birlikte **namaz kılmak** için. Tilkinin niyetini anlayan Horoz, uzakta bir avcı ve iki tazının gelmekte olduğunu, onları da bekleyelim öyle namaz kılalım der. Tazı ve avcının gelmekte olduğunu duyan Tilki **abdestinin bozulduğunu** bahane ederek oradan kaçır. Bu sayede Horoz Tilki’ye yem olmaktan kurtulur (M2)... Tilki Aslan’ı naylon iplerle ağaca bağlar, Aslan iplerden ancak Fare’nin yardımıyla kurtulur. Fare’nin yardımına muhtaç olan Aslan bunu **gurur yapar**, oraları terk eder” (M7). Eşeğin beynini yiyen Tilkiye, Aslan’ın eşeğin beyninin akıbetini sorması üzerine “**Ağam** eşeğin beyni olaydı hiç senin ayağına gelir miydi?” (M9), Kurt **okuma-yazma bildiğini** söyleyerek At’a yaklaşmak ister..(M10),**Emir** edilince **çakmak taşları** insana dönüşüp Ali Ağa’nın her isteğini yapar. **Kılıç** Ali Ağanın **emirlerini yerine getirir**. (M15)“...**ağlar ağlar**..(M11);..dünya bu **sini gibi yuvarlaktır**(M16); “Fatmayı suda yıhıy. **Bembeyaz, kar gibi oli**” (M18); Az kaçır, çohkaçer, gider gider, dingir mingir yavarlani, çihikayi, çihikayi (M22)...*

Masalların cümle özelliklerine ilişkin bulgular.

Tablo 13

Masalların Cümle Özelliklerine İlişkin Bulgular

	Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Cümle Özellikleri	Basit, kurallı, fiil cümlesi	58	1	1
	Yeterli uzunluk (1-10 sözcük)	55	1	4

İmla, noktalama bakımından yanlışsız	4	54	2
Söz dizimi bakımından yanlışsız	57	1	2
Karşılıklı konuşmalar	60	-	-

Tablo 13'te Bitlis masallarının cümle özelliklerine ilişkin değerlendirme görülmektedir. Tablo incelendiğinde basit, kurallı, fiil cümlesi bakımından masalların 58'i (%96,28) "yeterli", 1'i (%1,66) "yetersiz", 1' (%1,66) de "kısmen yeterli" bulunmuştur. Bu özellik bakımından Bitlis masalları oldukça başarılı bulunmuştur.

Barındırdıkları sözcük sayısı bakımından masalların 55'i (%91,3) "yeterli", 1'i (%1,66) "yetersiz", 4'ü (%6,64) ise "kısmen yeterli" bulunmuştur. Uzunluk bakımından da Bitlis masallarının neredeyse tamamının yeterli olduğu tespit edilmiştir.

İmla ve noktalama bakımından masalların 4'ü(%6,64) "yeterli", 54'ü (89,64) "yetersiz", 2'si (%3,32) ise "kısmen yeterli" bulunmuştur. Bu bulgu Bitlis masallarının imla ve noktalama bakımından başarısız nitelik taşıdıklarını göstermektedir. Alan uzmanlarına göre çocuk eserlerinde imla, noktalama ve anlatım hatalarına rastlanmamalıdır. Masallarda yapılan incelemede; yerel ağız, argo, anlamı ve yazımı bilinmeyen çok sayıda anlatım olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu masalların imla ve noktalama bakımından yeniden düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Söz dizimi bakımından masalların 57'sinin(%94,62) "yeterli", 1'inin(%1,66) "yetersiz", 2'sinin(%3,32) ise "kısmen yeterli olduğu belirlenmiştir. Bulgu Bitlis masallarının söz dizimi bakımından kurallı cümle (özne-tümleç-yüklem) oldukça başarılı olduklarını ortaya koymaktadır.

Karşılıklı konuşmalar bağlamında incelendiğinde masalların tamamında %100 günlük dilin kullanıldığı, karşılıklı konuşmalara yer verildiği belirlenmiştir. Karşılıklı konuşma (diyalog) cümlelere yer verilmesi çocuğun çevresiyle nasıl diyalog kuracağını görmesi ve öğrenmesi açısından önemlidir.

Masalarda yapılan tasvirlerle ilişkin bulgular. Tablo 14'te Bitlis masallarının tasvirler bağlamında değerlendirildiği bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 14

Masalarda Kullanılan Tasvirlerin Niteliğine İlişkin Bulgular

Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Yalın, açık ve anlaşılır; Kişiyeye, olaya ve	17	31	12

Tablo 14'te Bitlis masallarında kullanılan tasvirlerle ilişkin değerlendirme verileri görülmektedir.

Tabloda Bitlis masallarında yapılan tasvirler “Yalın, açık ve anlaşılır, kişiye, olaya ve mekâna yönelik tasvirler” başlığı ile verilmiştir. Bu bağlamda incelendiğinde masalların 17'sinin (%28,22) “yeterli”, 31'inin (%51,46) “yetersiz”, 12'sinin (%19,92) ise “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır. Masallarda kişi, olay ve mekân tasvirlerinin istenen yoğunluk ve nitelikte yapılmadığı söylenebilir. Yapılacak revizyonda masalların açık, anlaşılır, kişi, mekan, olay tasvirleriyle zenginleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü masalların büyük çoğunluğunda tasvire yer verilmediği, tasvir kullanılan masalarda ise kişi, olay ve mekan tasvirlerinin detaylı ve net anlaşılır olmadığı gözlemlenmiştir.

Masalda işlenen bazı kişi tasvirleri şu şekildedir; ...*güzel kadın, kör insanlar* (M14);..*bahar ki üstü başı perişan, saçsakali birbirine dolaşmış yaşlı bi adam geli...*(M26)...

Masalarda estetiksel unsurların niteliğine ilişkin bulgular. Alan uzmanlarına göre estetik; hayatın ve sanatın güzelliğini sezdirmek, doğa ve evrendeki güzellikleri fark ettirmek çocuk edebiyatı metinlerinin temel işlevleri arasında yer alır. Çocuk eserlerinde estetik, emeği, ilgiyi ve dikkati gerektirir.

Tablo 15'te Bitlis masallarının estetik bağlamında değerlendirildiği bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 15

Masalarda Kullanılan Estetiksel Unsurların Niteliğine İlişkin Bulgular

Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Estetik İletisiyle evrene olumlu bakmayı, iç ve dış dünyadaki güzellikleri fark etmeyi önceler...	23	25	12

Tablo 15'te Bitlis masallarının estetik açısından taşıdığı niteliklere yönelik değerlendirme verileri görülmektedir.

Masalarda işlenen estetik unsurları “İletisiyle evrene olumlu bakmayı, iç ve dış dünyadaki güzellikleri fark etmeyi önceler” başlığı ile verilmiştir. Bu bağlamda bakıldığında masalların 23'ünün(%38,18) “yeterli”, 25'inin (%41,5) “yetersiz”, 12'sinin (%19,92) ise “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır.

Masalların kıssadan hisse verme özelliklerine ilişkin bulgular. Tablo16'da Bitlis masallarının kıssadan hisse bağlamında değerlendirildiği bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 16

Masalların KIssadan Hisse Verme Niteliğine İlişkin Bulgular

Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
KIssadan hisse verme İyi, güzeli, dürüstlüğü, çalışkanlığı, güzel ahlakı vb. ders veren...	42	17	1

Tablo 16'da Bitlis masallarının kIssadan hisse verme durumlarına ilişkin ulaşılan veriler görülmektedir.

“İyi, güzeli, dürüstlüğü, çalışkanlığı, güzel ahlakı vb. öğütleyen nitelik vb.” bağlamında incelendiğinde masalların 42'sinin (%69,72) “yeterli”, 17'sinin (%28,22) “yetersiz”, 1'inin (%1,66) ise “kısmen yeterli” bulunduğu anlaşılmaktadır. Masallarda işlenen bazı kIssadan hisseler şu şekildedir:

Akıllı davranan canını kurtarabilir (M5); Hainliğin sonu hazindir (M6); Yuvayı kadın yapar (M60); Kişi kendi kas gücüne güvenmemeli, aklını kullanmayın en zayıf kişilere muhtaç olabilir (M7); Akıl kişiye verilen en değerli şeydir. Aklını kullanmayanların sonu hazindir (M9); Aklını kullanan güç durumlardan kurtulmayı başarır (M10); Sabrın sonu selamettir (M11); Kötülük eden kötülük bulur. Sabreden iyiler er geç muradlarına ererler (M14); İnsanlara iyilik eden cömert davranana Allah bu dünyada mükâfatını verir. Kötü insanların sonu kötü olur. (M15); Her kusur düzeltilebilir ancak uzun dilli olmanın tedavisi yoktur (M20); Namuslu kadınlara iftira edenlerin sonu kötüdür. Kötülük eden kötülük bulur (M22); Derviş, âlim, meczup kişilerin bedduasını almaktan kaçınılmalıdır. Mazlumların ahı yerde kalmaz (M30); İffetsizliğin sonu kötüdür (M34); Amacından sapmadan, tüm manilere rağmen ısrarla yürüyen menzile er geç varacaktır (M39); Tüm olumsuzluklara rağmen sabırla bekleyenler muradlarına ererler (M40); Akıyla hareket edenlerin aşamayacağı zorluk yoktur (M41); Hiçbir kötülük karşılıksız kalmaz (M42); Baba sözü dinlemek kişiyi birçok musibetten kurtarır (M47) Verilen sözler tutulmalı, aksi fena olur (M52)...

Mal mülkte Kadıya dahi güven olmaz (M57); Uyanıklar akılsızlar olduğu sürece gemilerini yürütürler (M45); Güçlü olanı yenmek için yalan ve hileye başvurulabilir (M8)...

Masalların mutlu sonla tamamlanma niteliklerine ilişkin bulgular. Tablo 17'de Bitlis masallarının mutlu sonla bitirilme durumlarına ilişkin ulaşılan bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 17

Masalların Mutlu Sonla Bitirilme Durumlarına İlişkin Bulgular

Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen

		Yeterli		
Mutlu son	İyilerin kazandığı, ödüllendirildiği; kötülerin kaybettiği, cezalandırıldığı son	49	11	-

Tablo 17’de Bitlis masallarının mutlu sonla sonuçlanma durumlarına ilişkin ulaşılan veriler görülmektedir.

“İyilerin kazandığı, ödüllendirildiği; kötülerin kaybettiği, cezalandırıldığı son vb.” bağlamında tablo incelendiğinde; masalların 49’unun (%81,34) “yeterli”, 11’inin (%18,26) ise “yetersiz” bulunduğu anlaşılmaktadır.

Mutlu son belirten bazı ifadeler:

Onlar orda muradlarına ererler (M13); Onlar ermiş muradına (M12); Çingene kızını gönderiler. Murad alılar, murad veriler (M11); Karı koca birbirlerine kavuşurlar. Onlar orda muradlarına ererler(M14); Gül Peri Hanım kapıyı açtı. Birbirlerine kavuştüler. Tezedenkırh gün kırh gece toy düğün ettiler (M15); O karisiyle erer muradına biz de burda(M17); Padişahın kızıyla evlenir (M23)...

11 masalın mutsuz/olumsuz bitmesi; çocuklara gerçek yaşamda iyilerin her zaman kazanan taraf olmadığını, kötü insanlar yüzünden iyi insanların da istenmeye, mutsuz şeyler yaşamak zorunda kalabileceği mesajı vermesi adına önemlidir.

Masalların duaya yer verme durumlarına ilişkin bulgular. Bitlis masallarında duaya yer verilme sıklığı ile ilgili veriler incelenmiş ve tabloya aktarılmıştır.

Tablo 18

Masalarda Duanın İşlenmesine İlişkin Bulgular

Özellik	Yeterli	Yetersiz	Kısmen Yeterli
Dua Dil, kültür, inanç bağlamında dua	21	39	-

Tablo 18’de Bitlis masallarında duaya yer verilme durumuna ilişkin ulaşılan sonuçlar görülmektedir.

“Dil, kültür, inanç bağlamında dua etme.” bağlamında tablo incelendiğinde; masalların 21’nin (%34,86) “yeterli”, 39’unun(%64,74) ise “yetersiz” bulunduğu anlaşılmaktadır. Duaya yer veren masallar duanın niteliğine bakılmadan yeterli, duaya hiç yer vermeyen masallar ise yetersiz olarak değerlendirilmiştir.

Masalda yer verilen bazı dua unsurları şu şekildedir:

Allah ümmet-i Muhammedin muradını vere, bizim de üstüne...(M15; M47); İnşallah bi gün mana rastlersen(M4), Allah ümmeti-i Muhammed’in muradını versin onların üzerine (M11); Allah bizim de muradımızı versin onların üstüne (M12); Allah bizim de burada muradımızı versin (M13);..get Allah yolunıacıh etsin (M14);

Allah'a yalvarmış: "Beni bu zalimlerden kurtar!" Allah onun duasını kabul etmiş (M14); Allah ümmet-i Muhammed'in muradını versin onların üzerine (M22); Damdan üç elma düştü biri hikaye diyene, biri cemaati dinletene biri de bana (M25); Dua et bahalım ne olacak(M26)...

Masalların türlerine göre dağılımına ilişkin bulgular. Bitlis masalları hayvan masalları, olağanüstü masallar ve gerçekçi masallar başlıkları altında incelenmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgular Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19

Masalların Türlerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

	N
Hayvan masalları: Karakterleri genellikle insan gibi düşünen ve hareket eden hayvanlar ya da bitkilerdir,	10
Olağanüstü masallar: Olağanüstü masalların kişileri; insanlarla birlikte cinler, periler, devler, ejderhalar gibi tabiat dışı varlıklardır.	26
Gerçekçi masallar: Padişahlar, vezirler, zengin tüccarlar, sıradan ve yoksul insanlar, haydutlar gibi gerçek dünyadan alınma kişiler işlenir.	24

Tablo 19'da Bitlis masallarının türlerine göre dağılımı verilmiştir. Tablodaki veriler incelendiğinde masalların 10'ununu(%16,6) "hayvan masalları (M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10)", 26'sını (%43,16) "olağanüstü masallar (M12, M15, M23,M24, M25, M26, M27, M29, M31, M33, M34, M36, M37, M38, M39 M16, M60, M9, M54, M49, M46, M44, M43, M42, M41, M40)", 24'ünün (%39,84) ise "gerçekçi masallar (M11, M13, M14, M17, M18, M19, M20, M21, M22, M28, M20, M32, M35, M58, M57, M56, M55, M53, M52, M51, M50, M48, M47, M45)"dan oluştuğu belirlenmiştir.

Bitlis Halk Masallarında İşlenen Değerler ve İşlenme Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında Bitlis masallarında işlenen değerler, değerlerin işlenme sıklığı ve işlenme biçimlerine ilişkin ulaşılan bulgular verilmiştir. Değer kontrol formuyla değer içeren cümleler fişlenmiş tasnif edilmiş ardın frekans değerleri tablolara aktarılmış ve açıklanmıştır. Tablolarda işlenen değerlerle ilgili gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra değerlerin işlendiği bazı cümleler alıntılanmıştır. Cümlelerin alıntılanıldığı masalı göstermek için cümle sonlarında parantez içinde alıntının yapıldığı masal kodu verilmiştir. Ör. Masal 1 (M1), Masal 10 (M10).

Adalet değerine ilişkin bulgular. Türkçe Sözlük adalet ve adil olma kavramlarını; "1. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının

sağlanması. 2. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk. 3. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme” şeklinde açıklamaktadır (TDK, 2011: 24). Adalet kavramı ile bağlantılı olarak “adil olma”yı da “Adaletle is gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli” olarak açıklamıştır (TDK, 2011: 30).

Bitlis masallarında “adalet değerinin” kısmen yeterli oranda işlendiği söylenebilir. Tablo 20’de adalet değerine yönelik bulgur verilmiştir.

Tablo 20

Adalet Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değer	Toplam	Alt Değerler	Frekans
1		Adil Olma/	26
Adalet	36	Adil davranma	
		Adil Paylaşma	10

Tablo 20’de “adalet” değerine yönelik veriler görülmektedir. Veriler incelendiğinde “Adalet” temel değerinin; “ adil olma/ adil davranma, adil paylaşma” şeklinde alt değerler başlıkları altında işlendiği anlaşılmaktadır.

Bitlis masallarında “adalet” değerinin 36 kez işlendiği belirlenmiştir. Adalet temel değeri altında “ adil olma/davranma”nın 26, “adil paylaşma”nın 10 kez işlendiği belirlenmiştir. Masalarda adalet değerinin işlendiği bazı cümleler ve masal bilgileri şu şekildedir:.

“Hay böyle terbiyeli ol, sıranı bekle. Sıran gelince ununi al gel” (M55-Adil olma)

“Kavga etmeyin, siz anlatın men dinleyeyim. Kim daha çohkorhi, men karar verirem” (M53 -Adil olma)

“Bi gün büyük köfte yapilar. Kendine, köftelerinin içine herşey bırahi. Menım köftelerime soğan dolduri” (M53- Adil davranma)

“Oğlum görisen men tek deyilem, yardımcıları var.Buni bize paylaştır...Padişahım boyni ve başi sana, sağ taraftaki parçası sağ tarafındaki vezirlerine, sol tarafi sol tarafındaki vezirlerine... Gövdesi kaldı, “Men fakir bi adamam. O da mana...Vallahi sen güzel paylaştırdın” (M49- Adil paylaşma)

“ Padişahım bu bi tanesi mana, bi tanesi de sana, Bu üç tanesi de karına.” Padişah: “Hiç böle oldi? Adam: “Padişahım bu bitene senin, sende iki tane daha var. Etti üç. Bu bi tene de menım. Mende iki tene daha var. Etti üç. Üç tene de karına. Onda hiç vardır? (M49- Adil paylaşma)

“Falanca sana ölibitavuh getirmiş sen ona yüz altın vermişsin. Filanca sana pişmiş bi kaz getirmiş oni da vurmuşsan” (M49- Adil olma)

“Gel seni mahkemeye götüreceğiz. Sen bizim anamızı öldürdün.” (M35- Adil Olma)

“ Ulan kalhkalh. Paranın yirmisi sene, yirmisi bana. Nalının biri sene, biri bana...” (M29- Adil paylaşma)

“-Biz burdebunlariaremizde nasıl pay edah?” “-Yarışah, kim oreyeçabuh yetişse buğdaylar one kalsın” (M3- Adil olma)

“-Ben ve Kurabeşkamceyavruleri beraber çiharttuh. Şimdi paylaşamiruh. Gel sen hakemımız ol” (M4- Adil olma)

“Ya kalbın ya ciğerin. Biri mana öbüri sana” (M6- Adil paylaşma)

“O diye benim misafirim, öbürüsümenım misafirim. İmam araya girmiş: “ Men sizin büyüğünüzem. Önünüze geçip size namaz kıldırıyem. Bu gece men misafir edım. Ondan sonra sırayla herkes misafir eder.” (M21-Adil davranma)

“Bu öliheyvanbaşlarını kazana at. Payını ye, kalanını mana bırah”. (M24- Adil paylaşma)

“Adam götürür çocuklarının birine eyahkabi, diğerine elma. Çocuklar arasında kavga çihıyor” (M28- Adil paylaşma)

Bitlis masallarında “adalet” değeri ile ilgili 36 ileti tespit edilmiştir. İletilerin işlendiği cümleler incelendiğinde “adalet” değerinin açık, anlaşılır ve olumlu ifadelerle işlendiği anlaşılmaktadır. İşlenme sıklığı bakımından masal metinlerinin kısmen yeterli niteliğe sahip oldukları söylenebilir.

Arkadaşlık/dostluk değerine ilişkin bulgular. İnsan, yaşamı boyunca çevresiyle iletişim halinde olur. Aile üyelerinin dışında kendine yakın hissettiği kişilerle yakın ilişkiler kurar, vaktinin önemli bir bölümünü onlarla geçirir. Bu yakın ilişki sevgi, saygı, güven, dürüstlük gibi yaşamı anlamlı kılan değerler üzerine kurulur. Kişinin mutlu, mutsuz anlarında en yakınında yer alan bu kişilere arkadaş, dost denir. Kişilerarası oluşan bu ön koşulsuz bağların çocukluk döneminden itibaren kurulması kişinin sosyalleşmesi için önemlidir. Çocuk eserlerinde arkadaşlık, dostluk değerinin bolca işlenmesi gerekmektedir.

Bitlis masallarında “arkadaşlık/dostluk” değerinin işlenme durumuyla ilgili ulaşılan bulgular Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21

Masallarda Arkadaşlık/Dostluk Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değerler	Toplam	Alt Değerler	Frekans
2		Arkadaşlık yapma	23
Arkadaşlık /		Güven duyma	11
Dostluk	49	Sadık olma	6

Tablo 21’de “arkadaşlık/dostluk” değerine yönelik bilgiler görülmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde “arkadaşlık/dostluk” değerinin temel değer olarak alındığı, bu temel değerle ilişkili değerlerin “alt değerler” başlığı altında işlendiği anlaşılmaktadır.

Bitlis masallarında “arkadaşlık/dostluk” temel değerinin toplamda 49 kez işlendiği görülmektedir. Toplam değer alt değerlere dağılımına bakıldığında “arkadaşlık yapma” alt değerinin 23, “güven duyma”nın 11, “sadık olma”nın 6 ve “vefalı olma”nın 9 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

Bitlis masallarında “arkadaşlık/dostluk” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, bağlamın yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Şeytan: *Senin hatırına geli, falanca kilisede benimle Meryem’in resmi vardı. Ziyaretçiler ona dua edidi, benim resmime de tükürdiler. Sen ikimizde resmini siyaha boyadın. Artık gelen giden ikimize de dua ediler. Men senin (bu) iyiliğine karşılıklı vermağa geldim*”. (M54- Vefalı olma)

“Padişah Musaya: “ *Senin karın seni aldatı. Onun için evine dön*” (M34-Arkadaşlık yapma)

“Çoh sadık hizmetkarlarım var. Onlar baharlar iki hizmetçisini gönderiyor... (M31- Sadık olma)

“Oğlan düşü yola gidi o şehre. Dükkani yerinde bulami. Sori ari. “-Burda bir bidükkan vardı. Nerde? “ -O adam iflas etti. Aklını kaybetmiş. Deniz kenarında çuuhlarla oynı”... Gitmiş adamın yanına. Adam: -Sen niye geldin ? Çoban: -Sen mana kumaş vermiştin. Ama sana parasını vermedim. Sen “Allah’i unutma” dedin. İşte senin borcunu getirdim.”(M27- Vefalı olma)

“ Şeytan azap kardaşın kanına girer. Yengesine uygun olmayan tekliflerde bulunur” (M14- Sadık olma)

“Men hacca gidecağum. Karım sana emanet, ta ki men gelinceye keder” (M14- Güven duyma)

“Kaplumbağeyle Tilki arkadaş olurlar”(M3-Arkadaşlık yapma)

Kurabeşk ile Tilki arkadaşmışlar gezmah dağa çıhmişler.” (M4- Arkadaşlık yapma)

“ Zamanın birinde tilki ve yılan arkadaş olmuşlar. Gitmişler gezmağē. Gitmişler bir derenin yanine.” (M6- Arkadaşlık yapma)

“Böyle bir hayınlıh nasıl olur? Biz arkadaşuh.” (M6- Güven duyma)

“Tilki ayiya: Menim dedihlerimi aynen yapacaħsan. Ayı na-çar kabul edi...Tilkinin dedihlerini yapı” (M8- Güven duyma)

“Dur niye kaçisan? Sen meni kandırdın? Burda aslan var.” M9- Güven duyma)

“Geli çingene kızlankonuşi, arhadaşolilar.” (M11-Arkadaşlık yapma)

“Sen istisen sene de getirsin?” (M11- Vefalı olma)

Masal metinlerinden yapılan alıntılarda, bazı örneklerde değerin zıddı verilmiştir. Bir değerin zıddı ayrı bir değer olarak tasnif edilmemiş ilgili olduğu değerle birlikte verilmiştir. Örneğin “sadık olma” değerinin zıddı olan “ihamet etme/sadık olmama” değeri farklı bir değer olarak ele alınmamış “sadık olma” değeri ile birlikte işlenmiştir.

Bitlis masallarında arkadaşlık/dostluk değeri yeterli miktarda işlenmiştir. Tablodaki veriler ve masal metinlerinden doğrudan yapılan alıntılar masalların ilgili değer bakımından zengin olduğu söylenebilir.

Yardımlaşma değerine ilişkin bulgular. Paylaşma, cömert olma, işbirliği yapma, dayanışma, fedakarlık yapma, misafirperver olma toplumu ayakta tutan temel dinamiklerdir. Bu dinamikleri sağlayan değerlerin çocukluk döneminden itibaren nitelikli eserlerle her bireye kazandırılması gerekmektedir. Büyük problemler karşısında toplumun kenetlenmesi bu değerlerin toplumu oluşturan bireyler tarafından içselleştirilmesi, yaşama tatbik edilmesiyle mümkün olabilmektedir.

Bitlis masallarında “Yardımlaşma” değerinin işlenme durumuyla ilgili ulaşılan bulgular Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22

Yardımlaşma Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans (f)	Alt Değerler	Frekans (f)
Yardımlaşma	95	Cömert olma	17
		İş birliği yapma	23
		Dayanışma	13
		Paylaşma	7
		Fedakârlık	2
		Misafirperverlik	33

Tablo 22’de “yardımlaşma” değerine yönelik bilgiler görülmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde “yardımlaşma” değerinin temel değer olarak alındığı, bu temel değerle ilişkili değerlerin “alt değerler” başlığı altında işlendiği anlaşılmaktadır.

Bitlis masallarında “yardımlaşma” temel değerinin toplamda 95 kez işlendiği görülmektedir. Tabloda “yardımlaşma” temel değerinin 6 alt değer altında işlendiği görülmektedir. Yardımlaşma toplam değerinin alt değerlere dağılımına bakıldığında “cömert olma” alt değerinin 17, “işbirliği yapma”nın23, “dayanışma”nın13,

“paylaşma”nın 7, “fedakarlık yapman”nın2 ve “misafirperver olmanın”nın 33 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

Misafirperlik, işbirliği yapma, cömert olma, paylaşma gibi değerler toplumda dayanışmayı sağlayan önemli dinamiklerdir. Bitlis masallarının bu bağlamda çok zengin metinler olduğu söylenebilir.

Bitlis masallarında “yardımlaşma” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Padişahkalhar o zamana göre 100 mecdiye veri adama. Adam geli çarşıya, alışveriş yapigeli evine”... “Padişah buni kabul edi, karısı de kabul edi. Adama yüz altın daha veri, gönderi evine” (M49- Cömert olma)

“Nolur, Allah rızası için hele dur gitme. Biraz param var. Sana vereyim belki babam kurtulur” (M45- Fedakarlık)

“Biz acıh. Bize verecahbişeyin vardır?” ...Çoban abasını yere seri. Misafirlerini üstüne oturti,... Artık koyun kuzubişeyler kesi, ikram edi.” (M43- Paylaşma)

“Gidiyor memleketine, halkı toplayıp getiriyor. (hep birlikte) Onu indiriyorlar.”(M28- İş Birliği Yapma)

“ Güzel delikanlı men buni sana verem ama Allah’i unutma” (M27- Cömert olma)

” Velhasıl adam müftiyi, kadıyı... çağırır. Misafirler gelince adam sofrasınıçharır, duasını eder. Gelenler bahar ki ne: Sofrada birden bire herşeyçihmiş.” (M26- Cömert olma)

“O, diye benim misafirim, öbürüsümenımmisafirim. İmam araya girmiş: -Men sizin büyüğünüzem. Önünüze geçip size namaz kıldırıyem. Bu gece men misafir edım. Ondan sonra sırayla herkes misafir eder.” (M21- Misafirperverlik)

“-O zaman bu ahşam misafirim ol.” Oni götürür evine oturti. (M19- Misafirperverlik)

Nene diyer: “ Sana kurban olurum, Bi lokma ekmeg ye, bir otur nefesin al. (M18- Misafirperverlik)

“Eyy, hiç adam senin elinden ekmeg yer. Sen pintisen.” (M18- Cömert olma)

“Hizmetkarlar başlılar hanımiyihamağa. Bi tanesi sabuni veri, bi tanesi saçını tariyi” (M17- İş birliği yapma)

“İyi diyi o zaman. Bu gice senin misafirinem. “ Menim başım üstüne” Allah rızası için meni misafir edesiz” (M15- Misafirperverlik)

“Hacdan gelmişem, hacilardan geri kalmışem. Gittim Gülperihanım meni misafir etmedi. Nolur bu gice misafir olem, yarın geçem gidemyolume.” (M15- Misafirperverlik)

“Şehirde ne keder aç varise karınlarını doyurdılar. Çıplahvardi üstlerini giydirdiler.”
(M15- Paylaşma)

“Bu gece yisin, içsin, yarin geçip gitisin” ...“Yiyiler içiler kağiler gidiler evlerine”
(M15- Cömert olma)

“Bu adamı niye dövüyorlar”, Aldığı borci ödememiş onun için, Kadın kalhmiş bir altını Allah rızası için vermiş. Altını almışleradamı bira hmişler” (M14- Paylaşma)

“Paşanın oğlunun döşeğinin dikilmesi lazımmış. Etraftaki bütün kızlar toplanmış”
M13- İşbirliği yapma)

“ Onlar da gelsin beraber kılahnemazi” (M2-İşbirliği Yapma)

“... benim de bi tane fendim var, İkimizin edi yüz. Bize yeter” (M4- İş birliği yapma)

“ Kurt ne yapmışsekurtulememiş. Tilkiden yardım istemiş: Tilki: “ Adam gelince öli gibi dur” demiş. (M5-İşbirliği yapma)

“Aslanla tilki o avi yemişler” (M7- İş birliği yapma)

“Sen benim kuyruğumdan tut, bira hma. Men sağ olduğum müddetçe gezdirecam. Sana yardım edecam.” (M8- Dayanışma)

“Men artıh yaşlandım. Çoh şey yemişem fakat heç eşek yemedim. Mana bi eşek bul getir.”(M9- Dayanışma)

“At: - Menim arhaayahlarımın altında bi yazıvardur. Ne yapıyemyapmiyemoniohiyamiyem” ...Kurt: -Manı mohumamçoh iyidir. Men ohiyim”
diyer. (M10- İş birliği yapma)

Masal metinlerinde yardımlaşma değeri gayet açık, anlaşılır işlenmiştir. Masalarda 95 kez yardımlaşma değerinin işlenmiş olması metinlerin bu bağlamda oldukça zengin olduklarını göstermektedir.

Dürüstlük değerine ilişkin bulgular. Türkçe Sözlük’te dürüstlük “ doğruluk ” olarak, dürüst kişi ise “sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan kimse” şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2011:739). Tüm toplumlarda dürüstlük çokça önemsenen bir değerdir. Her toplum, her millet insanların dürüst olmasını ister. Dürüst insanlar yetiştirmek için eğitim kurumlarına görevler verilir. Dürüst olmak birçok iyilik için kilit öneme sahiptir. Yalan, hile, hırsızlık vb. davranışların toplumda görülmemesi, toplumda huzur ortamının oluşması için dürüstlük değerinin bolca işlendiği eserler çocuklara okutulmalıdır.

Bitlis masalarında “Dürüstlük” değerinin işlenme durumuyla ilgili ulaşılan bulgular Tablo 23’te verilmiştir.

Tablo 23

Dürüstlük Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
4		Açık-net olma	16
Dürüstlük	81	Doğru sözlü olma	45
		Güvenilir olma	13
		Sözünde durma	7

Tablo 23'te "Dürüstlük" değeriyle ilgili Bitlis masallarında tespit edilen veriler görülmektedir. Tabloda "Dürüstlük" değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler "alt değerler" başlığı altında işlenmiştir.

Masal metinlerinde "Dürüstlük" temel değerinin toplamda 81 kez işlendiği görülmektedir. Dürüstlük toplam değerinin(81) alt değerlere dağılımına bakıldığında "açık-net olma"nın16, "doğru sözlü olma"nın45, "güveniliorlma"nın13 ve " sözünde durma"nın 7 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

Bitlis masallarında "Dürüstlük" değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

"Diyah kız gitti arslanlar deresine bir arslanın peşine, arslanlar da oni parçaladılar. Bizde serasker olmadığı için geri döndüh, geldüh". Bele bir yalan söyleriz oldi gitti" (M44-Doğru sözlü olma)

" Önceleri sözün değeri vardı. Verilen söz yerine getirilirdi" Padişah: Kalhmişkızınıhazırlamış. Bi köşkte çobana hazırlamış. Kızını vermiş çobana" (M27-Sözünde durma)

"Sen sözünde durdun. Men de senin bu hareketinden memnun kaldım" (M27-Güvenilir olma)

" ...çevir kazı yanmasın, hükümdarım uyanmasın. Bu sözler yalan olmasın. Vallahi de doğrudur, billahi de doğrudur" (M22- Doğru sözlü olma)

" ...hizmetçi gider, hırhıs olan bi kese altın bırakır. "Buni gelip alacağım" diyer. Gidi, gezi geli. Bahi ki emaneti bıraktığı gibidir. (M20- Güvenilir olma)

"...adam yiyende kadınıyemiyecağuna söz verdiği için oni yiyememiş" (M12-Güvenilir olma)

"Eee istiyor ki oni kandırsın" (M2- Açık-net olma)

"Tilki kaplumbağeden önce yetişi. Kaplumbağе bu olmedi, yeni bi yarış yapah." (M3, Açık-net olma)

"-Biz yavrilarıdışarigetirah. Sen bize paylaştır,(Deliğe girilerordekaliler... sesçiharmadanduriler" (M4- Doğru sözlü olma)

" Ben böyle dümdüz arkadaş istiyem, demiş" (M6- Güvenilir Olma)

“-Tilki ne yiyisen?”-“Acolmışam sol gözümüçi harıpyedim.” (M8- Doğru sözlü olma)

“Yalanla tolanla eşeği kandiri.” (M9- doğru sözlü Olma)

“Nasıl oli senin gibi bi eşek burdayaşıyi. Gel seni ormanlara götürüm. Çoh ot, temiz hava . Buraların bin katıdır” (M9- Güvenilir olma)

“Neyse tilki onikandiri, getiri aslanın yanına” (M9- sözünde Durma)

Dürüstlük değeri ile ilişkili olarak en yoğun işlenen alt değerlerin doğru sözlü olma, açık-net olma olduğu görülmektedir. Doğru sözlü olma, açık olma, güvenilir olma, sözünde durma değerleri toplumda güven ortamının oluşmasında önemli rol oynar. Bitlis masallarının bu bağlamda çok zengin metinler olduğu söylenebilir.

Özdenetim değerine ilişkin bulgular. Türkçe Sözlük'teöz denetim, daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrolşeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2011).Toplumda her türlü aşırılığın önüne geçmenin temel yolu öz denetim yeterliğine sahip bireyler yetiştirmekten geçer. Hata yaptığında bunu telafi etmek için özür dileme, yakın veya uzak çevreyle ilişkilerde alçak gönüllü olma, sosyal ilişkilerde ölçülü davranma öz denetim, otokontrol başlığı altında ele alınabilecek değerlerdir.

Başkalarının haklarına saygı duyan, davranışlarının sorumluluğunu alan bireylerin toplumdaki oranını artırmak önemli bir görevdir. Öz denetim değerinin çocuklara öğretilmesi için çocuk eserlerinde bu değeri işlemek gerekmektedir.

Bitlis masallarında “Öz denetim” değerinin işlenme durumuyla ilgili ulaşılan bulgular Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 24

Masalarda Öz Denetim Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
5 Öz denetim	21	Gerektiğinde özür dileme	3
		Alçak gönüllü olma	2
		Ölçülü davranma	16

Tablo 24'te Bitlis masal metinlerinde “öz denetim” değeriyle ilgili tespit edilen veriler görülmektedir. Tabloda “öz denetim” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler” başlığı altında işlenmiştir.

Masal metinlerinde “öz denetim” temel değerinin toplamda 21 kez işlendiği görülmektedir. Tespit edilen 21 değerinin alt değerlere dağılımına bakıldığında “gerektiğinde özür dileme” alt değerinin 3, “alçak gönüllü olma”nın2, “ölçülü davranma”nın16 kez işlendiği anlaşılmaktadır. Ölçülü davranma değerinin masal

metinlerinde öz denetimle ilgili en yoğun işlenen değer olduğu anlaşılmaktadır. Ölçülü davranma değerinin zıddı olan “aşırı, ölçüsüz davranma” durumları da ölçülü davranma başlığı altında verilmiştir. Değerlerin zıddı tablolarda verilen başlıklar altında örneklendirilmiştir.

Bitlis masallarında “Öz denetim” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Ağanın evinde burnuni çekme ayıptır”. Sen de kafani kaşıma ayıptır. Ayahuzatmahta ayıptır”. Demişler (M56- Ölçülü davranma)

“Kuling gider dayılarıyla kavga eder. Kuling onların dayısı oğulları olduğunu bildiği için onları öldürmez” (M52- Ölçülü davranma)

“Meni Sosik’e bindir. Cüppemi giydir. Eve yetişince elbisemi ayağımdan aşağıinsın. Rüzgar vurunca etekleri o yana bu yana sallanacah. Anam buni görünce: “Dünya böyle gelmiş, böyle gidecäh.” Diyer. (M52- Alçak gönüllü olma)

“Adam kalhıyor, bacısını, anasını, babasını dövüyor” (M45- Ölçülü davranma)

“Gididi, vuridi, kıridi, tökidi, çıhıdigelidi” (M44-Ölçülü davranma)

“ Sen nefssızluhettin. Nefssızluhetmeyedin bu asker tolmazdi buraya”. (M44- Ölçülü davranma)

“Ahmet Ağa gidip o adamdan af dilemağa, duvasını almağa. Gider gider o adamın yanına, dizlerini tutar.” Ahmet Ağa başından geçenleri anlatı, af dili. Adamın duvasını isti ki başındaki belalar kalhsın.” (M30- Gerektiğinde özür dileme)

“ Kız: Bah ben senin kızındım. Sen beni dağların başına, sonunda men de bu hale geldim. Bana bu kadar hakaret ettiniz falan”. ... Babası ağlıyor, özür diliyor.” (M28- Gerektiğinde özür dileme)

“Kız çoh susamış. Anasından su istemiş. Üvey ana suyun içine yılan yavruları koyuyor. Tabi öyle bir testiymiş ki çocuh yılanları görememiş. İçince o çocuğun karnında yılanlar yer tutmuş” (M28- Ölçülü davranma)

“Ben seni geçen haftekorhuttum, sen de beni” Helalleşirler, gidiler nemazlarınikılıler”. (M26- Gerektiğinde özür dileme)

“Şeytan kardaşın kanına girer, yengesine uygun olmayan tekliflerde bulunur” (M14- Ölçülü davranma)

“ ...hanım, bana söz verdiği için seni yiyemiyor. Bunun için senin başında acayıplikler getirmeh isti.”(M12- Ölçülü davranma)

“Tilkini gözü dönmüş, ...ata saldırmış, At öyle bir tekmikatmış ki Tilki ölü gibi düşmüşoreye” (M7- Ölçülü davranma)

“Vallah ne istim. Elbise getir, tahi, getir. Oni getir, buni getir. Men senin bu keder zehmetinçekmişem. Sen baştan ayağı iğneydin. Men çektim çihartım. Men ne isteyesem sen mana getirecahsın.” (M11- Ölçülü davranma)

Bitlis masal metinlerinin “öz denetim” değeri bakımında istenen zenginlikte olmadığı söylenebilir. Masal metinleri oluşturulurken her türlü aşırılığın kötü, kabul edilemez olduğunun çocuklara hissettirilmesi gerekmektedir.

Sabır değerine ilişkin bulgular. Türkçe Sözlük’te sabır;acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç, olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme(TDK, 2011) şeklinde açıklanmaktadır.

İnançlı insanların önemli özelliklerinden birisi kötü durumlar karşısında sabırlı, metanetli davranmalarıdır. Üzüntü, inkısar, öfke vb. anlarında sabırlı davranan insanlar çevrelerine de güven verirler. Güçlü insanlar sabırlı olanlardır. Bu nedenle kişinin yaşamında yaşayabileceği olumsuzlukların üstesinden gelmesinde sahip oldukları sabrın önemi büyüktür. Sabır bir değer olarak kabul edilmekte ve çocukları küçük yaşlardan itibaren öğretilmektedir.

Bitlis masallarında “Sabır” değerinin işlenme durumuyla ilgili bulgular Tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25

Masalarda Sabır Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
6 Sabır	16	Tahammül etme	4
		Azimli olma	7
		Beklemeyi bilme	5

Tablo 25’te “Sabır” değerine yönelik bilgiler görülmektedir. “Sabır” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masallarında “Sabır” değerinin toplamda 16 kez işlendiği görülmektedir. Tabloda “Sabır” temel değerinin 3 alt değer altında işlendiği görülmektedir. Alt değerler incelendiğinde, “Tahammül etme”nin 4, “Azimli olma”nın 7 ve “Beklemeyi bilme”nin 5 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

Tahammül etme, azimli olma, beklemeyi bilme özetle sabırlı olma aile ve toplum yaşamında önemli faktörlerdir. Bu değerler bağlamında Bitlis masallarının zengin eserler olmadığı söylenebilir.

Bitlis masallarında “sabır” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Sende sabır, mende sabır... Bubiçahıcığırime batırım, yohse senin. En iyisi öz ciyerimebatırım. Hiç olmazsa bu hayattan kurtulum.”(M11- Tahammül etme)

“Tilki gitmiş yanına. Gitmiş ametuzağınedüşmiş.. Ne yapmışsetuzehtenkurtulememiş. BahmişKurtulami, kendini öli gibi uzatmış oreye. Avcı sabah erken vahitte gelmiş. Demiş: “Ne çabuhdüşmiştiuzeğe, ne çabuh te ölmüş.” Tutmuştuzeğiaçmış. Tilkiyi de atmışbi yene. Tilki çiharçihmezkaçmış.” (M5- Beklemeyi bilme)

“Tilki kopan kuyruğunu Nene'den geri almak için Keçi, Ot, Demirci, Tavuk, Ambar, İnek'e gider isteklerini yılmadan yerine getirir, kuyruğunu geri alır” (M59- Azimli olma).

“İşte biz becan'igetirdih. Telli Ayşan'i ver.” Ömer Ağa: “ Men sözü Kuling'e vermiştim. Sana değil.” diyer. Kero (bunun üzerine) orda amcasının da başını keser” (M52- Tahammül etme)

“Mana bir sabır taşı al. Sadece mana bir sabır taşı al. (M40- Beklemeyi bilme)

“Gelin, bunun manasını söyleyin men çatlayacağım”. (M40-Tahammül etme)

“Kimse beni çalıştırmadı. Ben de döndüm geldim.” Eee biz ne yapacağız.”Allah büyüktür, bizde iyi bi insana rastlaruh. Allah rızkımızı o şekilde verir.” (M26- Beklemeyi bilme)

“ Sinan abdest almağa giderken geldiği yoldan geri gider. Kurdi, koyunitikenlitarlayi, çeşmeyi geçer gelir. Padişaha Sinan'la Gül'ün meselesini anlatır” (M23- Azimli olma)

“Ne kurt ne tarla, ne ırmah, geline hiçbir engel çiharamamışlar.” (M12- Azimli olma)

Bitlis masal metinlerinin öz denetim değerinde olduğu gibi sabır değeri bakımından da zengin eserler değildir.

Saygı değerine ilişkin bulgular. Türkçe Sözlük'te saygı, “Değeri üstünlüğü, yaşlılığı, yararlığı, kutsallığıdolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, önemli, ölçülü davranmaya sebep olansevgi duygusu, hürmet, ihtiram; başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.”olarak açıklanmaktadır (TDK, 2011: 2047). Toplumunu oluşturan bireylerinin birbirlerinin haklarını gözeterek takındıkları olumlu, kabul edilebilir, güzel davranıştır. Toplumdaki düzenin sağlanması insanların birbirlerini saymalarına, benimsemelerine, birbirlerinin haklarını gözetmelerine bağlıdır. Küçükler ve büyükler arasındaki istenen ilişki ve iletişimlerin gerçekleşmesi de büyük ölçüde saygı değerini davranışlarına yansıtmalarına bağlıdır.

Toplumdaki sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir yere sahip olan saygı değerinin toplumu oluşturan bütün insanlar tarafından benimsenmesi,

içselleştirilmesi gerekmektedir. Çocukların okudukları, dinledikleri metinlerde saygı değerinin amaca uygun bolca işlenmesi gerekmektedir.

Bitlis masallarında “Saygı” değerinin işlenme durumuyla ilgili ulaşılan bulgular Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26

Masalarda Saygı Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
Saygı	65	Başkalarına değer verme	13
		Büyük/bilge sözü dinleme	52

Tablo 26’da masal metinlerinde “saygı” değeriyle ilgili tespit edilen veriler görülmektedir. Tabloda “saygı” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “saygı” temel değerinin toplamda 65 kez işlendiği görülmektedir. Tespit edilen 65 değerinin alt değerlere dağılımına bakıldığında “başkalarına değer verme”nin 13, “büyük/bilge sözü dinleme”nin ise 52 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

Saygı değeri metinlerde en yoğun işlenmesi gereken değerlerden biridir. Çünkü saygının olmadığı bir ortamda sevgi, ölçülü davranma, hoşgörü vb. değerler de pek görülmez. Bu çalışmada 60 adet Bitlis masalı incelenmiştir. 60 masalda saygı ile ilgili 65 ileti tespit edilmiştir. Bu bulgu incelenen masal metinlerinin saygı değeri açısından çok zengin bir içeriğe sahip olduklarını göstermektedir. Saygı değerinin işlendiği cümleler tespit edilirken saygısızlık ifade eden iletiler de saygı değeri altında verilmiştir.

Bitlis masallarında “saygı” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Oğlum gitme. Amcanız size iyilik etmedi. Sizi iyi yola gönderir mi? Tabi Kulın cahil, bilmi... -Vallah men gidecam”. (M52-Büyük sözü dinleme)

“Kadın bahıyor herkes kocasına hürmet gösteriyor.” (M50- Başkalarına değer verme)

“Eyer menimsözümü tutaca hsan seni götürürüm” Adam kabul edi. Behlül: Oturduğun zaman yanımdan kalhna. Sıra gelmeyinceye keder konuşma. Kimse senden bi şey istemese verme”. Adam kabul edi. ...“Men ne yaptım bele Behlül’ünsözünü dinlemedim. Dinleyeydim bunlar başıma gelmezdi”.(M46- Büyük-bilge sözü dinleme)

“Zamanla babalarının yanına gidiler ellerini öpüler. Padişah bunları ayrı ayrı seviyor” (M40- Büyük sözü dinleme)

“Padişah ne yaptısıa çoban söylememiş. İhtiyarlara danışı: “men bu siyah köpeğin meselesinin derdinden hasta düştüm, öleçağım. Ne yaptısamsöylemir. Büyükler: Padişahım kızını çobana ver. Damadın olsun. Belki o vahit söyler. Sen de kurtulursun. Yohsa kurtulamazsan...Padişah: Kızım men seni bi mesele için çobana verdim. Seni ona verdim ki siyah köpeğinmeslesiniöğrenim.” (M37- Büyük bilge sözü dinleme)

“Babası iki oğlını gönderip: -“O kizi öldürün, kanlı gömleğini de getirin mene” Kardaşlari gelip kaç gün kızın evini takip edipler, bahıplarkardaşlari hiç dışarıçihmi.” (M22- Büyük sözü dinleme)

“İmam adama kızar, nasihat eder. Git Hızır’ın geldiği yere bekle. Hızır gelip adam meseleyi anlatmış” Hızır: Git o denizin kenarına, dua et. İnşallah nasibin orda.”(M26- Büyük bilge sözü dinleme)

“Bu adam padişahın en büyük melasıdır. Hepisoniçağiri :gelnamazımızı kıldır.Melamecibuçihı hutbeye...MelaÇinglisin elini öpeler” (M17- Bilge sözü dinleme)

“Men senin hizmetkarınam senin gibi veli, büyük bir alim yohtur.” (M17- Başkalarına değer verme)

“DoğridiyisenkaplumbağēAmce, sen kalsenkalsenancah o zmandankalırsen.” (M3- Büyük sözü dinleme)

“Kurabeşkamce işte ayi geldi” (M4- Başkalarına değer verme)

Masal metinlerinde çokça işlenmesi gereken değerlerin başında saygı ve sevgi gelmektedir. Sevginin gerçekleşmesi büyük ölçüde duyulan saygıya bağlıdır. Bu nedenle saygı değeri bol işlendiği metinlerin çocuklara okutulmasında yarar bulunmaktadır.

Sevgi değerine ilişkin bulgular. Türkçe Sözlük’te“insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2011:2081).Sevgi, insanlığın ve diğer canlıların sahip olduğu en kadim değerdir. Sevginin hakim egemen güç olduğu bir toplumda saygı, sadakat, sabır,hoşgörü, yardımseverlik gibi değerler eksik olmaz (Tunagür, 2016).O halde çocuklardan başlayarak sevgi değerinin toplumu oluşturan her bireye aşılması için herkes üzerine düşen görevi yapmalıdır.

Çocuklara hitap eden eserlerde sevgiye dair iletiler doğrudan veya dolaylı olarak ilmek ilmek işlenmelidir. Ailede, eğitim kurumlarında, sosyal yaşamda, iş hayatında insanın olduğu her yerde sevgiyi yaşamak gerekmektedir. Çocukların ilgisini çekmekte başarılı olan eserlerde (masal, öykü, roman vb.) sevgi amaca uygun şekilde ve yoğunlukta işlenmelidir.

Bitlis masallarında “Sevgi” değerinin işlenme durumuyla ilgili ulaşılan bulgular Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27

Sevgi Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
Sevgi	68	İnsan sevme	17
		Hayvan sevme	8
		Çevreyi sevme/önemseme	15
		Merhametli olma	28

Tablo 27’de incelenen masal metinlerinde “sevgi” değeriyle ilgili tespit edilen bulgular görölmektedir. Tabloda “sevgi” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “saygı” değerinin toplamda 68 kez işlendiği görölmektedir. Tespit edilen 68 değerin alt değerlere dağılımına bakıldığında “insan sevme”nin 17, “hayvan sevme”nin 8, “çevreyi sevme/önemseme”nin 15 ve “merhametli olma”nın 28 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

Masal metinlerinde en çok işlenen alt değerlerin merhametli olma ve insan sevme olduğu görölmektedir. Merhamet duyma sevmenin bir sonucudur. Kişi seçmediği, nefret duyduğu kişilere merhamet duymaz. Bu nedenle insanı değerli kılan en önemli özelliklerinden birinin sevgi duygusu olduğu söylenebilir.

İncelenen 60 Bitlis masalında sevgi değeri ile ilgili 68 ileti tespit edilmiştir. Bu bulgu bir önceki değerde olduğu gibi incelenen masal metinlerinin sevgi değeri ile ilgili oldukça yeterli niteliklere sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bitlis masallarında “sevgi” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Adam gidiyor köyün aşağısına bahıyorkaplumbağelar dövüşüyor. Kaplumbağeleriniçine giriyor kılıcıyla. Bir ona bir öbürüne. Kılıcı kan içinde kalıyor” (M50- Hayvan sevme)

“...bahti ki bir güvercin geldi oraya. Çayır çimenin içine başladiler gül toplemeye.”
“Ne güzel bağ u bostan-ı gül-i glistan bir bahçedir. İşim olmayadı bu tarlanın içinde toh gezeydim.” (M44- Çevreyi sevme)

“Padişah bunları ayrı ayrı seviyor” (M40- İnsan sevme)

“ O fakir, mahallenin köpeklerini çağırır ekmekleri dağıtır. Ertesi gün aynı durum.”(M30- Hayvan sevme)

“...oh ne güzel bahçedir. Keşke babamın kapısının önünde olaydı...keşk bu orman babamın evinin önünde olsaydı. Men yedi sefer içinde dolaşaydım. Oooh ne güzel çeşme. Keşke babamın evinin önünde olsaydı” (M23- Çevreyi Sevme)

“Bir yerde kız iyice yorulup, başını koyup kardaşının dizine yatıp. Yavaşça gömleğini çıkarırlar. Gömleğini kuş kanına bulamışlar. Çekip gitmişler.” (M22- Merhametli İma)

“Oğlum sen meni ne keder sevisen? ...Baba seni tuz keder sevirem” (M19- İnsan sevme)

“...her ola kızımsen kimden yüz çektin? Kediden yüz çekilir? Bi parça ekmek karşına yisin gitsin” (M15- Hayvan sevme)

“Vallahi hele bu sağdır. Allah rızası için gidip çıhartayım (kadını). Gidip taşları ayırlamış, Adam kalhmişkadını kaldırmış, atına bindirilmiş, götürmüş evine. Bir ay, iki ay, üç ay kadına bahmiş. Kadın kendine gelmiş” (M14- Merhametli olma)

“Çingene gızı paşanın saçından tuttuğı gibi suya atmış, boğmuş. (M13- Merhametli Olma)

“Neolursa olsun sen ağaçlarikeseceahsın”. (M13- Çevreyi Sevme)

“Babası diyer: Sen zamandan gelmişsen su doldurmaya.” ... Babası da oturmuş onlan (kızı) beraber ağlamış” (M11- Merhametli olma)

“Kaplumbağeamce niye ağlısen?” (M3- Merhametli olma)

“Ey heyvancıhgörİsen men ne haldayam. Sen menden ne İstİsen” (M7- Merhametli Olma)

Aile değerine İlişkin bulgular. Aile sözlükte “evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki İlişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2011: 57). Toplumun en önemli yapı taşı ailedir. Aile üyeleri arasındaki karşılıksız bağlar çok güçlüdür. Bu samimi bağların yaşanılan topluma da önemli katkıları olmaktadır. Aile iyinin, güzelin, saf duyguların, karşılıksız sevginin, saygının, fedakârlığın, güzel ahlakın öğrenildiğı ilk eğitim yuvasıdır. Bu nedenle aile kurumuna tüm toplumlarda büyük önem verilir. Aile içinde milli manevi değerlerin yaşatılması ve gelecek nesillere bu değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynar. Bu nedenlerle ailede yetişen bireylere seçkin eserlerle veya eğitim yoluyla bu değerlerin öğretilmesi önemli bir konudur.

Çalışmanın konusu Bitlis masallarında aile birliğı değerinin ne ölçüde İşlendiğine İlişkin elde edilen bulgular Tablo 28’de İşlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 28

Aile Değerine İlişkin Ulaşılan Bulgular

	Ana Değer	Alt Değerler	Frekans
9	Aile	Aile birliğini önemseme	49

Tablo 28’de Bitlis masallarında “aile birliği”değeriyle ilgili tespit edilen bulgular görülmektedir. Tabloda “aile” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “aile birliğini önemseme” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “aile birliğini önemseme” değeri toplamda 49 kez işlenmiştir. Aile birliğini önemseme değeri ile ilgili iletilerin işlendiği bazı cümleler ve masal bilgileri aşağıda direkt alıntılarla verilmiştir:

“...Kuling gider dayılarıyla kavga eder. Kuling onların dayısı oğulları olduğunu bildiği için onları öldürmez” (M52)

“...Ver Allah’ın hatırına meni öldürme, benim iki tene yavrum var, verem sana bir dar günde sene lazım olacah.” (M47)

“...İşte özüme, çocuklarimebahiyem. Allahıma şükür” (M43)

“ Kimini öldürür, kimini yaralar. Abelerini de esir eder. Yine de abelerine hıyanet etmez.”(M38)

“...Padişah bahıyor kadın kendi karısı, gençler de kendi çocukları. Padişah ağlıyor. Onlara sarılıyor” (M31)

“Ya Harun Reşit men sana ne yaptım ne harekette bulundum? Sen benim oğlumu öldürdün. Sen nereye gitsen elimden kurtulamazsan” (M21)

“Gelin: “ Babanı evden gönder.” “ kari yapma etme, ihtiyardır, babamdır. Sen bir padişah hanimisan sana yahışmaz” (M19)

“Men dayiminevinegidedim. Eşegimparçalandı. Yolda kaldım. Köyüm falanca yerededir”. ...Eyleyse anana söyliyah gelsin seni alsın.....anasi gider, oni alır getirir.” (M16)

-“ Kimsin sen? “ - Men seninyeğeninem” “ dayısı kapıyı açar. Yegeniyle sarılır, kucaklaşır. Hoş-beş dayısının evindeoturi.” (M16)

“Yazıhtır. Yuva dağıtmak zordur” (M15)

“Kadın kocasının bu kadınla evlenmesinden korhiyormiş” (M14)

“Neyse adam düşmüş yola gelmiş evine. Bahmışki ne karısı ne bi şey” Adam karım gitti bari kardaşımı kurtarayım” (M14)

“...vallahi kardaşımdır. Falanca yerde bir padişah var. Hastaları iyi ediyor. Onun Yanına gidiyh.” (M14)

“Oğlumi hatırladım, onun için ağliyam” (M3)

“ Dünyada bir kari,, bir erkek, bir de kızlarivarmış.” (M11)

“Hanım noldi? Vallahi eyzen beyle beyle” demiş. Adam bir dua ohumuş .Sinegi geri kutiyagetirmiş....“hanım kendini bu gece için hazır et. Bu gece kaçacağuz. Biraz sabun, biraz tuz, bir de ustura almayıunutme” (M12)

“Hal mesele beyle. Çeşme kızıme beyle diyip. Kızım ağıli bende ağıliem. Men de kızımıvermiyecem o görücülere; evimi de alacam, gidecem başka yere. (M12)

“Menim kızımın bahti keredir. Oni kocaya vermiyecem.” (M11)

“Ben gidecam şehre. Sen ne istisen hanım sana getiri?”.(M11)

İncelenen 60 masalda toplamda 49 kez aile birliğini önemseme değerinin işlenmiş olması Bitlis masallarının yeterli düzeyde zengin olduğunu göstermektedir.

Sorumluluk alma değerine ilişkin bulgular. Sorumluluk alma Türkçe Sözlük'te, “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” şeklinde açıklanmaktadır(TDK, 2011:2142). Aile ve toplumda sorumluluk sahibi insanların çoğalması istenmektedir. Toplumun oluşturan tüm fertlerin bireysel ve toplumsal sorumluluklarının farkında olarak yetişmeleri üzerinde önemle durmak gerekmektedir.

Gelişmiş bir toplum olmak için ön koşul sorumluluk sahibi insanlar yetiştirmektir. Bireylerin sorumluluk sahibi olarak büyümeleri için öncelikle kendilerini kanıtlamaları gerekmektedir. Ailede ve eğitim-öğretim sürecinde bireylerin sorumluluk yüklenmeleri için uygun ortamlar hazırlanmalıdır. Çocukluktan itibaren sorumluluk bilinci kazanmaları için çocuklara sorumluluk değerinin işlendiği eserler okutulmalıdır.

Bitlis masallarında “sorumluluk alma” değerinin işlenme durumuyla ilgili ulaşılan bulgular Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29

Sorumluluk Alma Değerine İlişkin Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
10		Aileye karşı Sorumluluk Alma	33
Sorumluluk Alma	45	Vatana Karşı Sorumluluk Alma	6
		Tutarlı Olma	1
		Davranışlarından Sorumlu Olma	4

Tablo 29’da incelenen masal metinlerinde “sorumluluk alma” değeriyle ilgili tespit edilen bulgular görülmektedir. Tabloda “sorumluluk alma” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “Sorumluluk alma değerinin toplamda 45 kez işlendiği görülmektedir. Temel değerin alt değerlere dağılımına bakıldığında “aileye karşı sorumluluk alma”nın 33, “vatana karşı sorumluluk alma”nın 6, “tutarlı olma”nın 1 ve “davranışlarından sorumlu olma”nın 4 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

İncelenen metinlerde sorumluluk alma değeri ile ilgili en yoğun işlenen değerin aileye karşı sorumluluk alma, en az işlenen değerin tutarlı olma olduğu anlaşılmaktadır.

Bitlis masalarında “sorumluluk alma” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“...Keçimi gtrremsatarem dört kilo çeker alıp evimegelirem”. (M60- Aileye karşı sorumluluk alma)

“...kardaş, anamız bize nasihat verdiği zaman geyik avı peşine gitmeyin, pis kohulu suyun başında konahlamayın” demişti. Kuling: “Bir şey olmaz” dedi (M52- davranışlarından Sorumlu Olma)

“...Babam işte men buradayam. Tecrübe et, yapabilirsem yaparım, yapamadımsa...Padişah Baba: peki kızım bin atan asker elbisesi giy, kılıncınitah filan yere git. Ne gördüysen gel doğrusını baban söyle“(M44- Vatana Karşı Sorumlu Olma)

“Birgün padişahın oğli bir sürü asker topler. Diyer: ben gidiren Çin tağıne” harbe, ya gelirem ya gelmenem. Çıh bir helallik alah birbirimizden. Men gelmez yola gidirem.” (Vatana Karşı Sorumlu Olma)

“...”Ahřemolmiř gitmiş evine. Hanımı: Bi şey getirmediñ?, kimse beni çalıştırmadi. Ben de döndüm geldim....Eee biz ne yacağuz”. (M26- Aileye karşı sorumlu olma)

“Kızların babaları tüfeğini alır (kızlarını korumak için) pencerenin karşısında durur, devi öldürür” (M24- Aileye karşı sorumlu olma)

“ Hanımım benim szmdedir. İşimi yapı, tarlamı ekirem. Azcoh geimim var” (M20- Aileye karşı sorumlu olma)

“Sen bu içi gresen, bu içi gresen ve bu içi gresen .Bi sr iş verirler; bu işleri grecahsan.” (M18- Aileye karşı sorumlu olma)

“...Men şimdi ne yapacam? Ne diyecam? Kocam hibi iş yapmı” (M16- Aileye karşı sorumlu olma)

...”Ali ağa diyiler: “ biz nidağ senin iyiliğinin altından çıhah? Yillardan beri biz burada koda vermiruğ, kimseye para vermemişuğ, Sen bu sene gelmişsun buraya. Nice edah yayla parasıniverah sana” (M15- Davranışlarından sorumlu olma)

“Kocası:“-Kari ne oldi? “ Karısı: - Vallahi hal mesele bu. Adam, o yünlere ohimiş. Beyaz yünler siyah olmiş. “... yâri yolda ağlemeğebaşlamış. Kocası yine yuherden gelmiş.” Ne oldi hanım? Diye sormiş. O de: hal mesele beyle beyle beni göndermiş.” (M12-Aileye karşı sorumlu olma)

Çocuklara sorumluluk bilincinin aşılınması için onların en sevdikleri metin türlerinden olan masalarda bu değerın yeterli oranda işlenmesi gerekmektedir. İncelenen masal metinlerinde sorumluluk değerinin yeterli oranda işlendiği söylenebilir.

Vatanseverlik değerine ilişkin bulgular. Kişilerin üzerinde yaşadıkları vatana sahip çıkmaları için öncelikle vatan sevgisine sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle küçük yaştan itibaren ailede vatan ve bayrak sevgisi bilinçaltına işlenmelidir. Hür ve huzurlu bir yaşama sahip olmak için bağımsız bir ülkeye sahip olmanın önemi anlatılmalıdır. Çocukların okudukları, dinledikleri masal metinlerinde de vatan sevgisi işlenmelidir. Sevgi değeri altında vatanseverlik değeri işlenebilirdi, ancak önemine binaen ayrı değer olarak işlemenin daha uygun olacağını düşündük.

Bitlis masal metinlerinde “vatanseverlik değeri” ile ilgili elde edilen bulgular tablo 30’da işlenmiştir.

Tablo 30

Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
11	9	Kanunlara uyma	5
		Barış	-
		Bağımsızlık/özgürlük	2
		Toplumu önemseme	-
		Mirasa sahip çıkma	2

Tablo 30’da incelenen masal metinlerinde “Vatanseverlik” değeriyle ilgili tespit edilen bulgular görülmektedir. Tabloda “Vatanseverlik” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler (Kanunlara uyma, Barış, Bağımsızlık, Toplumu önemseme, Mirasa sahip çıkma)” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “Vatanseverlik” değerinin toplamda 9 kez işlendiği görülmektedir. Temel değerın alt değerlere dağılımına bakıldığında “kanunlara

uyma”nın⁵, “bağımsızlık/özgürlük”ün ², “mirasa sahip çıkma”nın² kez işlendiği; barış ve toplumu önemseme değerleriyle ilgili ileti tespit edilmediği anlaşılmaktadır.

Bitlis masallarında “vatanseverlik” değerinin işlendiği cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“...Padişahımızın emridir. Gelecahsın. Oni padişahın huzuruna çıkarınca kız onitani hemen.” (M38- Kanunlara uyma)

“Çoban: Kurt sürüye saldırdığı zaman aradan altı gün de geçse o kurtları boğmadan geri dönmezdi. O zaman senin meclisin sağladı. Ne zaman ki seninvezirlerinin içine haç sahipleri girdi. Menımköpeğim de hainleşti. Kurdiçağırdı. “Falankoyuni tut”. Beraber yiyah.” diyidi. İşte men altı haç sahibini ortaya çıkardım.” Padişah o haç sahiplerini idam edi.” (M37- Mirasa sahip çıkma)

“Devirsi sene padişahın oğlikaharMaçınTağına harbe. Çin Tağıne hangi vaziyette gitti geldiye Maçın Tağınede aynı vaziyette gitti geldi”. (M32- Bağımsızlık/özgürlük)

“Tabi askere gelen insanlar var... Onlar çadırın etrafında nöbet tutarken başlıyorlar sohbet etmeye” (M32- Kanunlara uyma)

“...adamın biri askere gidecahmiş. Adam askere gitmiş. Gelin ağlemişağlemişağlemiş . Tam o siredekocasi askerden kaçıp gelmiş”. (M12- Kanunlara uyma)

“...körler kalmışdışarıda . Diğerleri çıhmiş padişahın huzuruna” (M14-Kanunlara Uyma)

Vatanseverlik değeri incelenen masal metinlerinde en az işlenen değerlerdendir. Vatanseverlik değerinin az işlenmiş olmasının nedenlerinden biri Bitlis masallarında “gerçekçi masal türü”nün az sayıda olmasından kaynaklanmış olabilir.

Cesaret değerine ilişkin bulgular. Cesaret, “güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulunduğu güven; yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz peklığı” şeklinde açıklanmaktadır (TDK,2011: 455). Cesaret kötü, zor durumlarla yüzleşmek ve yılmadan mücadele etme gücüdür. Cesaret insanların sahip olması gereken temel erdemlerdendir. Kendilerini, ailelerini, toplumlarını kötülöklere karşı korumanın en etkili yolu cesur olmaktır. Olumlu yönde kullanıldığında kişi ve toplum için büyük kazanımlar sağlayan bu erdemın çocuklara kazandırılması toplumların temel görevidir. Çocukluk dönemlerinden itibaren cesaret değeri çocuklara öğretilmelidir.

Bitlis masal metinlerinde “cesaret” değeri ile ilgili elde edilen bulgular tablo 31’de işlenmiştir.

Tablo 31

Cesaret Değeri İle İlgili Bulgular

	Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
12	Cesaret	41	Cesur olma	40
			Özgüven duyma	1

Tablo 31’de incelenen masal metinlerinde “Cesaret” değeriyle ilgili tespit edilen bulgular görülmektedir. Tabloda “Cesaret” değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler (cesur olma, özgüven duyma)” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “Cesaret” değerinin toplamda 41 kez işlendiği görülmektedir. Temel değer alt değerlere dağılımına bakıldığında “cesur olma”nın 40, “özgüven duyma” değerinin ise 1 kez işlendiği anlaşılmaktadır.

Bitlis masallarında “cesaret” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Musa: Men cesur bir adamam. Gitmesem köylüler diyecah bu adam korhahbi adamdır.” (M35- Cesur olma)

“Kimse cesaret edip Telli Ayşan’ın elindeki fincanialamamış” (M52- cesur olma)

“...Gözünü sevdiğim kız ordan kırık, paslikılincialdi, verdi kurdun peşine, onivurdi, öldürdi.” (M44- Cesur olma)

“...Kardaşlarım eyle bi şey geldi ki siz göreydızçuhkorhardınız” (M39- Cesur olma)

...“Mirza Mehmet sen burda ne arisan? Dev seni gece aridi, sen gündüz onun karşısına çıhtın. Seni öldürecah. ...Yoh beni öldüremez” (M39- Cesur olma)

“...Ali Ağa tilkiden çok korharmış. Hiç dışarıçihmazmış”. (M38-Cesur olma)

“Nene bu senin yerin değildir. Sen oturmuşsen. Senin ihtiyacın nedir? Söyle padişahımızın emridir. Yapacağız.” Nene: Men kız istemağagelmışem” (Çoban oğluna) (M27- Özgüven duyma)

“...ertesesi gece Sinan Gül’ün kulağına uyhiboncuğı ati. Kalhıp gidi, yedi devinkafasını kesi. Büyük devınbaşını pencereye birahi, eve dönüp yati”.(M23- Cesur olma)

“Kedi: Ne isebir sıçan vurdi, bir bu sıçana vurdi. Böylece sıçanları kuyudan kovaladı. Bi kaç tanede öldirdi” (M15- Cesur olma)

“Tilki aslanı naylon iplerle bağlemiş” (M7- Cesur olma)

“... Tilkinin gözü dönmüş ...geçen kervandaki bir ata saldırmış” (M7-Cesur olma)

Gerçek yaşamda iyi, güzel şeyler olduğu gibi kişinin uyum sağlamakta, üstesinden gelmekte güçlük çektiği olumsuz durumlar da vardır. Çocukların gerçek yaşamda karşılaşılabileceği problemlerin üstesinden gelebilmeleri için cesur ve

kararlı olmaları gerekmektedir. İncelenen masal metinlerinde cesur olma değeri önemli düzeyde işlenmiştir.

Bilimsellik değerine ilişkin bulgular. Bilimsellik, “Bilimsel olma durumu, ilmîlik” (TDK, 2011: 341) şeklinde açıklanmaktadır. Bilim toplumların beslendiği temel kaynaktır. İnsan ve toplum yaşamını kolaylaştırmak için bilimsel gelişmeleri takip etmek, bilim üretmek önemlidir. Bu nedenle masal metinlerinde de çocuklara bilimin farklı yönleri sezdirilebilir.

Bitlis masal metinlerinde “bilimsellik” değeri ile ilgili elde edilen bulgular tablo 32’de işlenmiştir.

Tablo 32

Bilimsellik Değeri İle İlgili Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
13	2	Gelişmelere açık olma	2
Bilimsellik		İcat yapma	-

Tablo 32’de incelenen masal metinlerinde “Bilimsellik” değeriyle ilgili tespit edilen bulgular görülmektedir. Tabloda “bilimsellik değeri temel değer olarak alınmış, bu temel değerle ilişkili değerler “alt değerler (gelişmelere açık olma, icat yapma)” başlığı altında işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “Bilimsellik” değerinin toplamda sadece 2 kez işlendiği görülmektedir. Temel değer alt değerlere dağılımına bakıldığında “gelişmelere açık olma”nın 2 kez işlendiği, “icat yapma” ile ilgili herhangi bir iletinin işlenmediği belirlenmiştir. “

Bitlis masallarında “Bilimsellik” değerinin işlendiği cümleler ve cümlelerin, yer aldığı masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Ona sorerler : “Ya Harun Reşit, ayın birinci günü bugündür yohsa yarın” “Gidim eve, kitabımebahım ona göre cevapverim” (M21- Gelişmelere açık olma)

“Men dünya yuvarlahtır, dedim. O da yumruğunu üstüne koydi Allah hepsinden üstündür, dedi.” (M17).

Bilimsellik Bitlis masal metinlerinde en az işlenen değerlerden biridir. Masal metinleri her ne kadar olağanüstü, hayal ürünü eserler olsa da bilimsel gelişmeler uygun üslupla işlenebilir.

İnanç değerine ilişkin bulgular. İnanç değeri kişilerin sahip olduğu dini inanç bağlamında ele alınmıştır. Dini değerler inanç başlığı altında incelenmiştir. Türkçe Sözlük’te din, “1.Tanrı’ya doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklarainanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet. 2. Bu

nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen.” (TDK, 2011: 668) olarak açıklanmaktadır.

Din toplumun hemen her alanında kendini gösteren, kişilerin yaşamını dolayısıyla toplumsal yaşamı düzenleyen en etkili olgulardan biridir. Toplumun değer yargılarının oluşmasını destekleyen en etkili sistemdir. Yaratıcının varlığını, cennet-cehennem kabul eden her bireyin dinin vurguladığı değerlerin de farkında olması gerekmektedir.

Cennet ve Cehennem’i ödül ve ceza olarak algılayan bireylerin adalet, sevgi, saygı, iffetli olma, dürüst olma, çalışkan olma vb. değerleri bu bağlamda değerlendirmeleri gerekmektedir. Ödül almak isteyen bireylerin yapması gereken şey, ödül almanın ön şartı olan değerleri bilmek ve yaşama uygulamaktır. Bu nedenlerle henüz çocukluk yaşlarından itibaren, çocukları ürkütmeden, korkutmadan yaratıcı, cennet, cehennem gibi dini kavramları öğretmekte fayda bulunmaktadır. Toplumumuzda çocuklar ve yetişkinler için faaliyet gösteren Kur’an kursları, Diyanet ve cemaatler bu amaç için çalışmalar yürütmektedir. Okullarda verilen din dersleri de bu amaca hizmet etmektedir. Çocuklar için yazılan eserler (masal, öykü, roman, şiir) aracılığıyla çocuklara dini mesajlar verilmektedir.

Bitlis masal metinlerinde “inanç” değeri ile ilgili elde edilen bulgular tablo 33’te işlenmiştir.

Tablo 33

İnanç Değeri İle İlgili Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
14 İnanç	231	Allaha inancı	134
		Kader inancı	5
		Peygamber İnanıcı	3
		Kutsal Kitap İnanıcı	3
		İbadet inancı	45
		Hoş görülme olma	1
		Kanaatkâr olma	3
		Mabedinancı	4
		Edepli Olma	15
		İffetli olma	18

Tablo 33’te Bitlis masal metinlerinde “inanç” değeri ile ilgili ulaşılan bulgular görülmektedir. Masal metinlerin “inanç” değeri ana değer olarak belirlenmiş, ana değerle ilişkili değerler “alt değerler” başlığı altında verilmiştir. Alt değerler başlığı altında “ Allah, Kader, Peygamber, Kutsal Kitap, İbadet, Mabed İnanıcı, Hoşgörülü,

Kanaatkâr, Edepli ve İffetli Olma” değerlerinin masalarda işlenme sıklığı verilmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “İnanç” değerinin toplamda 231 kez işlendiği görülmektedir. Temel değer alt değerlere dağılımına bakıldığında “Allah inancı’nın134, Kaderinancı’nın 5, Kitap inancı’nın 3, Peygamber inancı’nın 3, İbadet inancı’nın 45, Hoşgörülü olma’nın 1, Kanaatkar olma’nın 3, Mabedinancı’nın 4, Edepli olma’nın 15 ve İffetli olma’nın18” kez işlendiği görülmektedir. Bu bulgudan hareketle Bitlis masal metinlerinde en yoğun işlenen değer İnanç değeri olduğu söylenebilir. İnanç temel değeri ile ilgili olarak en yoğun işlenen alt değer Allah ve İbadet inancıken en az işlenen alt değer hoşgörülü olma olduğu anlaşılmaktadır.

Bitlis masal metinlerinden değerlerin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin geçtiği masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“Men fakirdim belengazdım Kimse bizi sahura kaldırmıdı. Artıh o bağırır bizi kaldırıır.” (M60- İbadet)

“Kadı Kızı: Peki men sen biyayladayih. Ahşam oldi. Sabaha keder sen mana nasıl bahacahsın?. Büyük Kardeş: Şeytanımı ele bağlayacağum. Sana anam, bacım gibi bahacağum.” (M58- İffetli Olma)

“...Okuduğum Kuran’a yemin olsun biraħmam sabaha keder uyhu gözüne girsın. Şeytanımıbiraħacam.” (M58- Kitap İnanıcı)

“Oğlum le yapma (sıranı bekle). Sen daha başının üstünde bi siyah taşahli görmemişsen” (M55- Edepli olma)

“...Hal mesele böyle böyle. Gelin yellenmiş evde, vallah keçi söylemesin diye de böyle yapmışlar. Biz de demişiz keçiye söyleme” (M45- Edepli olma)

“Adam muradına sevınır. Biz de iman ve Kur’anla sevinelim” (M45- Kitap inancı)

“...Sen öpücük almayaydın gelmeyecahlardı. Sen gidecahınyanlarınadiyecahlar: Namusimizi kim lekeledi? Bendiyesın.” (M44- İffetli olma)

“Piri Nene’ninişemağının önünde yedi değirmen şakkırşakkır öterdi. Hiç bilmezdi var yoğtur.” (M44- Edepli olma)

“...Aah oğul ahh Kaf dağı pilav olaydı, denizler hoşefolaydı, ağaçlar kaşıholaydı belki Piri Nene’ye bir kahvaltı olırdı.” (M44- Kanaatkar Olma)

“ Sende Allah korhisyohtur.” (M43- Allah inancı)

“Musa: Men erkeğim, o da kari. O benim anam bacımdır. Beraber kalırh. Herkesin ameli özüne. Kadın hürmettir. Nazar da haramdır.” (M34- İffetli Olma)

“- Malların kayboluyor, Hayvanlarını kurtlar yiyor.” Adam: “ Allah’a çok şükür. Ne olursa olsun Allah’a çok şükür” (M31- Kanaatkar Olma)

“Fakir adam: O benden kesti, Allah da ondan kessin,diyer. O ahşam bir doli gelir. Ahmet Ağanın sürüsünü kırar geçirir. Ertesi gün evi yihılır. Velhasıl dükkanları yanar.” (M30- İbadet)

“Gitmiş camiye nemazını kılmış” (M26- Mabed İnancı)

“ Hocageli kızın yanına: Ya menle birleşcahsın, ya benim elimden kurtulamazsen. .. Kız: Sen hocesen, Allahtan korh...” (M22- İffetli olma)

“ Vezir gelip kıza:Vallah sen benimleyatacahsın!... Kız: Sen meni deşsen öldürsen men senle yatan değılem... Vezir: Oğullarını öldüreceğim.“ Kız: Oğullarımı öldürsen bile yatmanam..” (M22- İffetli olma)

“Bir gün Harun Reşit Cuma için kalhar gider camiye. Ahmet gidi abdestini ali, namazını kılr. Allah’a dua edir. Du edince bahi ki kuşigörindi. Kuşituti. Kuş onu kaldırı bir yaylaya birahi”. (M21- İbadet inancı)

“Bizim kızlarımız ondört yaşına gelince kocaya gitmemişse babalarionlerebi çadır yapı buraya birahi ta ki kederleri açılene keder. Sen git çadırların içinde gez. Taşını hangi çadıra atarsan o senin kısmetindir” (M21- Kader İnancı)

“ Menhırhısdeğılem ama erkeksiz duramirem.....Biz snınle arkadaş deyilduh. “ o eskidendi,diyi. Adama yüz vermi.” (M20- İffetli olma)

“...Özlerini abdestlerini aldılar, namazlarını kıldılar” (M15- İbadet)

“Kadın dindarmış. Öyle kötü düşünceler onun aklından geçmezmiş” (M14- İffetli Olma)

“Men seni Allaha birahiram. Get Allah yoluni acı etsin.” (M14-Allah İnancı)

“Men hacca gidecağum... Adam dindar biriymiş...ibadet etmağ için camiye gidip.... Süre sonunda kahmış, abdest almış. İki rekatnemazkılmış. Allah’a yalvarmış: Beni bu zalimlerden kurtar... Allah onun duasını kabul etmiş.” (M14- İbadet)

“Adam kalhmiş bir dua ohumış, yün beyaz hale gelmiş. Allah bizim de muradımı versin onların üstüne“(M12-Allah İnancı)

“Ulan geçmişini ne yaptığımın oğli, şimdi gözlerin kan doldi. Tüylerin de dikenleşti, götünde güpgüp atıyor” (M1 Edepli Olma)

“Ezan okuyacağım...Kırıldı benim abdestimin kotazi..., beraber kılahnemazi” (M2- İbadet)

“Kalubela’yi getirdin aklime, dünya Kalu Bela dan bu yane dünya var” (M3- Allaha inanma)

“... Yoo vallahi kırhdokuzi gitti, ellisi kaldı,...vallahi aklimebi tene de gelmi...Esselamualeyke ya mameherç ,Aleyküme selam” (M4- Allaha inanma)

“ Men o zaman oruçludım.... Kurt: Hani sen oruçludın?. Tilki: Menim tuttuğum oruç sünnet oricidir. Bugün olmese de oler”. (M5- İbadet İnancı)

“...Peki Allahın adi üsütüne söz verirem sana karişmiyacağum” (M7-Allaha İnanma)

“ Niye geldin? Hacı hani, bahti kere sen neye geldin benim yanıma? Senin bahtın keredir bi kere” (M11-Kader İnancı)

“...Vallahi eğildim çeşmeye su doldurmaya”(M11-Allaha İnanma)

“...Öylese Allah benim kaderime seni yazmış”. (M11- Kader İnancı)

“Allah ümmeti-i Muhammed’in muradına versin onların üzerine.” (M11- Peygamber İnancı)

“Hanginizin arhasında bir beddua vardır.” (M11-İbadet inancı)

“Siz yengemi kötü gösterecah şahitlikte bulunun. Men sizi memnun ederim” (M14-Edepli Olma)

“...Vallahkarın edepsizlihyapt. Men de evin içine düşmüşem” (M14-Edepli Olma)

Bitlis masal metinleri inanç değeri bakımından oldukça zengindir. Her ne kadar inanç değerinin çocuk eserlerinde işlenmesiyle ilgili bir tartışma, zıt görüşler olsa da İslam dinine ilişkin iletilerin Bitlis masallarında yoğun işlenmiş olması bizim toplumumuzun büyük bölümü tarafından kabul gören bir durumdur.

Estetik değerine ilişkin bulgular. Estetik Türkçe sözlükte,“1.Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat. 2.Güzellik duygusu ile ilgili olan. 3. Güzellik duygusuna uygun olan ”(TDK, 2011: 827) şeklinde açıklanmaktadır. Çocukların estetik duygusunun gelişimini desteklemek için onlara bu yönde eğitim verilmektedir. Çocuk eserleri aracılığıyla bu duygunun yerleşmesine katkı sunulabilir. Estetik duygusunun işlendiği eserler arasında masallar da bulunmaktadır. Değerler eğitiminde “Estetik” bir değer olarak kabul edilmekte ve eserlerde bu değer işlenmesine önem verilmektedir.

Bitlis masal metinlerinde “estetik” değeri ile ilgili elde edilen bulgular tablo 34’te işlenmiştir.

Tablo 34

Estetik Değerine İlişkin Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
15		Güzel söz söyleme	12
Estetik	41	Güzellik/beğenme	20

Şiir/öykü/masal/resim	8
Sanatsal eylemler	1

Tablo 34'te Bitlis masal metinlerinde "estetik" değeri ile ilgili ulaşılan bulgular görülmektedir. Masal metinlerinde "estetik" değeri ana değer olarak belirlenmiş, ana değerle ilişkili değerler "alt değerler" başlığı altında verilmiştir.

Alt değerler başlığı altında "Güzel söz söyleme, Güzellik/beğenme, Şiir/öykü/masal/resim vb işleme, Sanatsal eylemler" değerlerinin masalarda işlenme sıklığı verilmiştir.

Bitlis masal metinlerinde "estetik" değerinin toplamda 41 kez işlendiği görülmektedir. Temel değer alt değerlere dağılımına bakıldığında "Güzel söz söyleme'nin 12, Güzellik/beğenme'nin 20, Şiir/öykü/masal/resim'in 8, Sanatsal eylemler'in 1 kez işlendiği görülmektedir.

Estetik değeri ile ilgili veriler Bitlis masal metinlerin kısmen yeterli zenginlikte olduğu söylenebilir. Bitlis masal metinlerinden değerlerin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin geçtiği masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

"...Güvercin silkelendi, silkelence oldu huri, peri bir kız. İnsan kıymı ne yiye ne içe, ele onebahe." (M44- Güzellik/beğenme)

"Bunu adi Teter. Timarını yaparsan, sütünü verirsen. ...Maşallah bugün ne kader yakışıklı, sevimli bir heyvansan... O da diyor: Maşallah Mehmet Emin boyan bösen kelefetan"... (M44- Güzel Söz Söyleme)

"Yar yaran gördüm./ Gül goçan gördüm/ Yariniuyhuda koyup/ Göçen gördüm." (M40- Şiir)

"Mirza Mehmet bahar ne o kedder güzel o kedder güzel bir kız". (M39- Güzellik-Beğenme)

"Büyük oğlanın uyhusu ve canı sıhılmasın diye malzemelerini çihartıp büyük bir kız kuhlası yapmış. O da abisinin yaptığı kuhlayı giydirmiş. (M32- Sanatsal Eylemler)"

"Padişah: Biraz hekayediyecahsızdinleyecağız. ... En sonunda Kiçeloğlandiyi: İzin verirsen men bir hekayediyecağım. Men hekayesöyleyecağım zamanda kimse dışarı çihmiyacah." (M22- Öykü)

"Seher şafağiyam... Aşıkların sohbetiyemsaziyam.." (M22- Güzel Söz)

“...Karınıgızı ele çirkin ele çirkin ele çirkin. Fatma da ele güzel o kadar güzel insan kıymı baha” (M18- Güzellik beğenme)

“Biraz daha yatıbahı bir kırmızısuyladadudahlarınıboyıyıp, dırnaqlarınıboyıyıp...” (M18- Güzellik)

“Adam bahmış kadın güzel” M14- Güzellik-beğenme)

“Elini kaplumbağeninboynuneate. BahıKaplumbağenin kırışıklıklarına” (M3- Beğenme)

“Men senin o güzel boynuniözliyaçağem. O başını kaldır o boynun öpüm.” (M6- Güzül söz söyleme)

“Eşek de çok güzel yetişmiş...Çoh ot, temiz hava . Buraların bin katıdır” (M9- Beğenme)

“ ...At güzel güzel kendine otlı” (M10- Beğenme)

“...Getirir hanım kileri veri, hanım giyini süsleni.” (M11- Güzellik/beğenme)

“...Bahmış ki o kedder güzel bir gızoredeoturmuş. -Güzül gız güzel gız sen burede otur. Men gidim köyüme. Yahınlerimigönderim, gelsinler seni alsınlar.” M13- Güzellik-Beğenme)

“Güzül güzel dediğiz gız budur? Ne keder çirkin, hem de ibretli çirkin.” (M13- Güzellik-Beğenme)

“ Ondan eyle güzel bir gızçıhmış ki ne yiyesın ne içesıneylece o gıza bahasın” (M13- Güzellik-Beğenme)

İletişim değerine ilişkin bulgular. İletişim duygu, düşüncelerin aktarılması işidir. İletişim başlığı altında nazik olma, nezaket değeri işlenmiştir. Nezaket başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik olarak açıklanmaktadır (TDK, 2011). Toplumunu oluşturan insanların nazik olmaları istenen bir durumdur. Türkçe dersi programlarında da nazik olma, nezaket üzerinde durulmaktadır. Çocukların nazik bireyler olarak yetişmesi için çocuk eserlerinde nezaket değerine yönelik olumlu mesajların verilmesi önemsenmektedir.

Bitlis masal metinlerinde “İletişim/nezaket” değeri ile ilgili elde edilen bulgular tablo 35’te işlenmiştir.

Tablo 35

İletişim Değerine İlişkin Bulgular

Ana Değer	Alt Değerler	Frekans
16 İletişim	Nezaket	7

Tablo 35’te Bitlis masal metinlerinde “iletişim/nezaket” değeri ile ilgili ulaşılan bulgular görülmektedir. Masal metinlerinde “iletişim” değeri ana değer

olarak belirlenmiş, ana değerle ilişkili değerler “alt değerler” başlığı altında verilmiştir.

Alt değerler başlığı altında verilen “Nezaket” değerinin Bitlis masallarında toplamda 7 kez işlendiği görülmektedir. Bitlis masal metinlerinde nezaketdeğerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin geçtiği masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“...Babasi(tebdili kıyafetle) oğlunivurmuş. Almış altına. Taşahlarınıçıharmış oğlanın başında sallamış. Oğlan başlamış gülmağa...Niye gülisen? Oğlan: Babam mana demişti “bi gün bu hale düşersin.” O hatırıma geldi ona güliye.” (M55)

“...Sen çocukmisan bu yaşında yatağını pis edisen” (M19- Nezaket)

“...Nene: Hele kızım bi otur, biekmeğ ye. Kız: Eyy, hiç adam senin elinden ekmeğ yer. Sen pintisen. Men ne başım koyarım ne de senin ekmeğin yiyerim.”(M18)

“Biz bu adamın iyiliğinin altından çihahçihah ancak bele çihabilırh. Felan obanın ağasının kızı bekardır, azaptır. Gelin bu ağanın kızınıisitiyahalah bu adama verah. Biz de her sene geliruh, yiyeruh, içeruh, gideruh. Öyle olmiya bu sene gelduh, oturduh. Seneye adam biraalmaz.” (M15- Nezaket)

“...Ulan Tilki sen nesin ki rızık arayasın? Gel benimle beraber karnın toyur.” (M1 Nezaket)

“...Çingene kızı ağayla oturur, konuşır, güler, o da özanoturmuş ağlar.” (M11- Nezaket)

Nezaket değeri Bitlis masallarında en az işlenen değerlerden biridir. Çocukların nazik bireyler olarak yetişmelerini sağlamak için çocuk eserlerinde nazik olma değerinin daha yoğun ve olumlu işlenmesi gerekmektedir.

Sağlık değerine ilişkin bulgular. Türkçe sözlükte sağlıklı olma,“ Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsalyönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet ”şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 2006). Toplum oluşturulan insanların beden ve ruh bakımından sağlıklı olmaları büyük önem taşımaktadır. Bedenen ve ruhen sağlıklı olmayan insanların kendilerine ve yaşadıkları topluma katkıları sınırlı olacaktır. Çocukluk döneminden itibaren sağlıklı olmanın önemi ve sağlıklı olmak için yapılması gerekenler anlatılmalıdır. Çocuklara hitap eden eserlerde de sağlıklı olmak çeşitli iletilerle işlenmelidir.

Bitlis masal metinlerinde “sağlık” değeri ile ilgili elde edilen bulgular tablo 36’da işlenmiştir.

Tablo 36

Sağlık Değerine İlişkin Bulgular

Ana Değer	Toplam Frekans	Alt Değerler	Frekans
17 Sağlık	53	Temizlik	37
		Beslenme	16

Tablo 36'da masal metinlerinde "sağlık" değeri ile ilgili ulaşılan bulgular görülmektedir. Masal metinlerinde "sağlık" değeri ana değer olarak belirlenmiş, ana değerle ilişkili değerler "alt değerler" başlığı altında verilmiştir. Bitlis masal metinlerinde sağlık değeri toplamda 53 kez işlenmiştir.

Alt değerler başlığı altında verilen "Temizlik'in 37, Beslenme'nin 16 kez işlendiği görülmektedir. Bitlis masal metinlerinde nezaket değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin geçtiği masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

"...Adam kendini pisletince uyani. Bahi ne. Yatah kirlenmiş. Kohi ortalığa yayılmış. (M54- Temizlik)

"...karım su ısıttıçamaşırliyahayacah. Mana: Men gidirem su getiracam. Sen suyi iyicene ısıt. Men gelecamçamaşırliyahayacam." (M53- Temizlik)

"..Bu ne durumdur? Yatağın içine pislediniz" (M45- Temizlik)

"...Meğer kırmızı suyun altıçoh pismiş, Su oni köyüne götürdi. Kadın sudan çıktığı vahit üstü başı pislik içinde kalmış. Ne köylüler ne de kocasoni kabul etmemişler" (M42- Temizlik)

"Fatma'yi bu suda yıhıy. Bembeyaz, kar gibi oli.bahi bir siyah su geli. O siyah suda saçınikaşlarını, gözlerini yıhıy." (M18- Temizlik)

"...başlılar hanımıyihamağa. Bi tanesi sabuni veri, bi tanesi saçını tariyi" (M16- Temizlik)

"...Aslan açmış, ...bir ati yahelemiş. İndirmiş yere, oni yemiş" (M7- Beslenme)

"...Ayinin ağzına da biraz koyun gübresi atmış. Ayi: Menim gözümnden gübre kohusigeli... Tilki yine onun ağzına pislıh ati." (M8- Temizlik)

"...Eşek de çok güzel yetişmiş.... Aslan eşeği öldürü, çeki bir mağaraya başliyemağa... Aslan susuz oli gidi dereye su içmağa". (M9-Beslenme)

"...Git hemamiyah. Men gelımyıhanım". Gız gider yıhanmağa" (M11- Temizlik)

"...Git derenin ağzına, bunlariyahayıha bembeyaz et getir" (M12- Temizlik)

"...Evi temizlemeğa başlayınca nene onışhicetutmuş." (M13- temizlik)

"...Piri nene kalhtı, oraları sildi, süpürdi" (M15- Temizlik)

Bitlis masal metinlerinde sağlıklı olma değerinin yeterli oranda işlendiği, bu nedenle ilgili değer için zengin olduğu söylenebilir.

Çalışkanlık değerine ilişkin bulgular. Türkçe sözlükte çalışkanlık, “Çalışkan olma durumu, faaliyet. Bir şeyi ortaya çıkarmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak”(TDK, 2011: 487). Olarak açıklanmaktadır. Çalışkanlık toplumun kişilerden beklediği erdemlerdendir. Gerçek yaşamda, bireylerden beklenen şey kendi ayakları üzerinde, başkasının desteğine ihtiyaç duymadan durabilmektir. Yani kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir. Kişinin başkalarına destek verebilmesi için öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılama yeterliğine sahip olması gerekir. Bu nedenle çalışkan bir kişiliğe sahip olmak insan için gereklilik öte zorunluluktur. Toplumun gelişmesi de çalışkan insanlarla olabilmektedir. Bu nedenle toplumdaki çalışkan insanların sayısını artırmak önemli bir görevdir. Bu görev önce ailelere sonra eğitim kurumlarına düşmektedir. Çocuklar için hazırlanan eserlerde de çalışkan olma değeri çeşitli olumlu yönleriyle işlenmelidir. Bu çalışmanın konusu olan Bitlis masal metinlerinde de çalışkan olma ilgili mesajlar işlenmiştir.

Bitlis masal metinlerinde “çalışkanlık” değeri ile ilgili elde edilen bulgular tablo 37’de işlenmiştir.

Tablo 37

Çalışkan Olma Değeri İle İlgili Bulgular

	Ana Değer	Alt Değerler	Frekans
18	Çalışkanlık	Çalışmak	46

Tablo 37’de Bitlis masal metinlerinde “çalışkanlık” değeri ile ilgili ulaşılan bulgular görülmektedir.

Masal metinlerinde “Çalışkanlık” değeri ana ve alt değer olarak belirlenmiştir. Bitlis masal metinlerinde “çalışkanlık” değeri ile ilgili toplama 46 ileti tespit edilmiştir. Bitlis masal metinlerinde “çalışkanlık” değerinin işlendiği bazı cümleler ve cümlelerin geçtiği masal bilgileri aşağıda verilmiştir:

“...çalıştım çabaladım parami yığdım Kadiya,” (M57)

“...Biz şimdi çalışmağa gidiyoruz.Diyer kardeşler çalışmağa gidip... (M51)

“...Fatma da ha ağli, haçalışı, ha ağli, ha çalışı.” (M18)

“...Sen heçmerah etme. Men çalışkanam. Bize bir yol buluram”. (M8)

“...Aslan açmış, ...bir ati yahmeleş. İndirmiş yere, oni yemiş” (M7)

“...Rızık arıyorum.” (M1)

“...Tilki başlar eşek aramağa”(M9)

“...Gelin sabahtan ahşeme keder kara yünleri yıhamiş. (M12)

Bitlis masal metinlerinde çalışkan olmak ile ilgili doğrudan veya dolaylı anlatımlarla birçok ileti işlenmiştir. Çalışkan olma değeri bakımından Bitlis masal metinlerinin zengin olduğu söylenebilir.

Öne Çıkan (Daha Yoğun İşlenen) Değerler ve İşlendikleri Masallar

Bitlis'te okunan/söylenen masallarda işlenen değerler, değerlerin işlendikleri masallar, her masalda kaç farklı değer işlendiği belirlenmiş ve Tablo 38'e işlenmiştir.

Tablo 38

Masalarda İşlenen Değerler ve Değerlerin İşlendiği Masalara İlişkin Bulgular

	Ada.	Ark.	Yar.	Dür.	Öz D.	Sab.	Say.	Sev.	Aile	S.Al.	V. Sev.	Ces.	Bil.	İnç.	Est.	İlt.	Sağ.	Çal.	Değ/Top
M1	-	4	3	-	-	2	-	-	4	-	1	-	3	-	1	-	2	8/20	
M2	-	-	2	1	-	-	-	2	-	-	-	-	5	-	-	-	-	4/10	
M3	2	1	-	3	-	-	2	1	1	-	-	-	2	1	-	-	-	8/13	
M4	2	1	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	5/9	
M5	-	-	1	2	-	2	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	5/9	
M6	1	2	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	5/7	
M7	2	1	3	1	1	-	2	1	-	-	-	2	-	3	-	-	2	1	11/20
M8	-	2	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	1	5/13
M9	-	1	1	4	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3	-	4	1	5/14	
M10	-	3	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	5/8	
M11	-	2	-	-	1	2	-	1	3	2	-	1	-	9	1	2	1	12/27	
M12	-	-	-	2	1	2	1	-	3	1	1	-	-	3	-	-	2	1	10/19
M13	-	-	1	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	1	3	-	2	-	6/10
M14	-	2	1	1	-	-	1	1	4	-	1	-	-	9	3	-	-	9/23	
M15	-	3	10	1	-	-	1	1	1	2	-	2	-	9	1	1	3	-	13/39
M16	-	-	2	2	2	-	3	1	5	2	-	-	-	1	-	-	-	9/21	
M17	1	-	1	3	-	-	4	1	1	1	-	-	1	6	-	-	1	1	11/22
M18	1	-	1	-	-	-	1	3	-	1	-	-	-	3	3	1	3	1	9/17
M19	-	1	1	-	-	-	2	4	2	-	-	-	-	2	-	-	1	-	7/13
M20	1	-	-	2	1	-	2	-	1	1	-	-	-	5	-	-	-	8/16	
M21	2	1	3	3	-	-	2	3	1	1	-	-	1	11	1	-	-	11/29	
M22	-	-	-	4	-	-	1	2	-	1	-	-	-	13	4	-	-	7/29	
M23	-	-	-	1	-	3	-	8	1	-	-	1	-	5	3	-	1	3	9/25
M24	1	-	-	3	-	-	-	3	-	2	-	-	-	2	-	-	-	3	6/12
M25	-	-	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	1	4/8

M26	-	-	7	-	1	2	3	-	-	4	-	-	-	8	-	1	1	2	9/28
M27	-	2	2	5	-	-	-	-	-	1	1	1	-	4	-	-	-	3	8/17
M28	1	1	1	3	2	-	-	1	1	-	-	-	-	5	2	-	-	-	10/21
M29	3	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	2	-	6/13
M30	-	-	4	-	1	-	2	2	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-	6/19
M31	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	2	-	-	2	-	8/10
M32	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	1	4/5
M33	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4	1	-	-	5	-	-	1	1	6/13
M34		1		2				1					2	1			2		6/9
M35	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	4	-	-	-	-	8/12
M36	-	-	3	3	-	-	2	1	2	3	-	2	-	1	-	-	1	1	10/20
M37	-	1	3	-	2	1	1	-	1	1	3	4	-	1	-	-	-	-	11/20
M38	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4	-	-	2	-	5/10
M39	-	1	5	-	-	-	-	2	2	-	1	7	-	2	1	-	-	3	9/26
M40	-	-	-	-	-	2	2	2	1	1	-	-	-	2	5	-	3	1	8/18
M41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	3/5
M42	-	-	4	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	6/11
M43	-	-	4	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	4	-	-	1	-	5/12
M44	-	5	5	1	3	-	3	8	-	1	-	4	-	21	2	-	4	2	12/63
M45	-	-	4	2	1	-	-	2	1	-	-	-	-	10	-	-	2	1	8/23
M46	4	-	4	2	-	-	7	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	5/18
M47	-	-	1	-	-	-	7	2	8	3	-	1	-	7	-	-	-	-	8/33
M48	-	-	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3/8
M49	6	-	2	1	-	-	-	-	-	1	-	2	-	2	1	-	-	-	8/17
M50	-	-	2	1	-	-	2	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	7/10
M51	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3/4
M52	1	1	-	3	2	1	3	2	2	1	-	2	-	4	-	-	2	2	13/28
M53	2	-	-	-	1	-	-	3	-	1	-	3	-	1	-	-	1	3	7/12
M54	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-	1	-	3/11
M55	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	3	-	1	-	1	5/8
M56	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4/6
M57	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	4/6
M58	3	1	1	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	7	2	-	-	-	7/18
M59	1	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5/9
M60	-	1	-	2	-	-	1	3	2	2	-	-	-	8	-	-	1	1	9/22
	Ada.	Ark.	Yar.	Dür.	Öz	Sab.	Say.	Sev.	Aile	S.Al.	V.	Ces.	Bil.	İnç.	Est.	İlt.	Sağ.	Çal.	
Top.	36	49	95	81	21	16	65	68	49	45	9	41	2	231	41	7	53	46	

Tablo 38’de Bitlis masallarında işlenen değerler, değerlerin masallara dağılımı, işlenme sıklığı bakımından öne çıkan değerler görülmektedir. Bitlis masallarında 18 farklı ana değer işlendiği belirlenmiştir. Masal metinlerinde işlenme sıklığı bakımından öne çıkan değerler “çok zengin”, “zengin”, “kısmen zengin” ve “fakir” şeklinde gruplandırılmış ve aşağıda verilmiştir:

Çok zengin değerler; İnanç değeri (f=231), Yardımlaşma değeri (f=95), Dürüstlük değeri (f=81), Sevgi değeri (f=68), Saygı değeri (f=65),

Zengin değerler; Sağlık değeri (f=53), Arkadaşlık değeri (f=49), Aile değeri (f=49), Çalışkanlık değeri (f=46), Sorumluluk değeri (f=45), Cesaret değeri (f=41), Estetik değeri (f=41),

Kısmen zengin değerler; Adalet değeri (f=36), Öz denetim değeri (f=21),

Fakir değerler; Bilimsellik değeri (f=2), İletişim değeri (f=7), Vatanseverlik değeri (f=9), Sabır değeri ((f=16).

İşlenme sıklığı bakımından yoğun işlenen değerlerin, “ İnanç, Yardımlaşma, Dürüstlük, Sevgi, Saygı, Sağlık, Arkadaşlık, Aile, Çalışkanlık, Sorumluluk, Cesaret ve Estetik olduğu belirlenmiştir.

İşlenme sıklığı bakımından az işlenen değerlerin ise, “ Bilimsellik, İletişim (Nezaket), Vatanseverlik, Sabır, Öz denetim ve Adalet değerleri olduğu belirlenmiştir.

Bu bulgular Bitlis masallarının İnanç, Yardımlaşma, Dürüstlük, Sevgi, Saygı, Sağlık, Arkadaşlık, Aile, Çalışkanlık, Sorumluluk, Cesaret ve Estetik değerleri bakımından zengin olduğunu göstermektedir.

İçerdikleri **farklı değerler (değer çeşitliliği)** bakımından en zengin 15 masal şu şekildedir: M52 (14 farklı değer), M44 (13 farklı değer), M15 (13 farklı değer), M17 (12 farklı değer), M11 (12 farklı değer), M7 (12 farklı değer), M12 (11 farklı değer), M36 (11 farklı değer), M37 (11 farklı değer), M21 (11 farklı değer), M18 (10 farklı değer), M23 (10 farklı değer), M26 (10 farklı değer), M28 (10 farklı değer), M60 (10 farklı değer).

İçerdikleri **farklı değerler(değer çeşitliliği)** bakımından en fakir 15 masal ise şu şekildedir; M54 (3 farklı değer), M48 (3 farklı değer), M41 (3 farklı değer), M53 (4 farklı değer), M56 (4 farklı değer), M57 (5 farklı değer), M46 (5 farklı değer), M43 (5 farklı değer), M38 (5 farklı değer), M32 (5 farklı değer), M25 (5

farklı değer), M10 (5 farklı değer), M6 (5 farklı değer), M5 (5 farklı değer), M2 (5 farklı değer).

Kalan 30 masalda 6-9 arasında farklı değer işlenmiştir.

Özetlemek gerekirse incelenen 60 masalın 15'inde 10-14 arasında, 30'unda 6-9 arasında, 15'inde ise 1-5 arasında farklı değer işlendiği belirlenmiştir.

Değerlerin **işlenme sıklığı** bakımından Bitlis masalları incelendiğinde, **en yoğun/zengin 20 masal**; M44 (f=65), M15 (f=39), M47 (f=33), M26 (f=30), M21 (29), M22 (f=29), M39 (f=29), M23 (f=28), M11 (f=27), M45 (f=24), M60 (f=23), M17 (f=23), M14 (f=23), M28 (f=21), M16 (f=21), M7 (f=21), M27 (f=20), M37 (f=20), M12 (f=20), M1 (f=20) şeklindedir.

Değerlerin **işlenme sıklığı** bakımından Bitlis masalları incelendiğinde, **en fakir/zayıf 20 masal**; M41 (f=5), M32 (f= 6), M51 (f=6), M56 (f=6), M57 (f=7), M6 (f=7), M10 (f=8), M48 (f=8), M5 (f=9), M25 (f=9), M55 (f=9), M50 (f=10), M38 (f=10), M31 (f=10), M13 (f=10), M4 (f=10), M2 (f=11), M34 (f=11), M42 (f=11), M54 (f=11), şeklindedir.

Değerlerin **işlenme sıklığı** bakımından Bitlis masalları incelendiğinde, **kısmen zengin 20 masal**; M35 (f=12), M43 (f=12), M19 (f=13), M29 (f=13), M59 (f=13), M3 (f=14), M8 (f=14), M33 (f=14), M9 (f=15), M24 (f=15), M53 (f=15), M20 (f=16), M49 (f=17), M18 (f=18), M46 (f=18), M58 (f=18), M30 (f=19), M40 (f=19) şeklindedir.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu başlık altında bulgular bölümünde paylaşılan bulgular çalışmanın problem/amaç soruları çerçevesinde özetlenmiştir. Sonuçlar özetlendikten sonra literatürdeki benzer çalışmalarla tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bitlis halk masallarının çocuğa uygunluğuna ilişkin sonuçlar. Bitlis masalları henüz kitaplaştırılmadığı için “biçim özellikleri” açısından incelenememiştir. Çalışmanın bu başlığında, çocuk edebiyatı ürünü olarak tasnif edilen Bitlis masallarının içerik özelliklerinden yola çıkarak artıları-eksileri betimlenmiştir.

Bitlis masallarının %16,6’sı “hayvan masalı”, %43,16’sı “olağanüstü masallar”, %39,84’ ise “gerçekçi masal” türlerinde olduğu belirlenmiştir. Bitlis masallarında çocukların ilgiyle dinledikleri hayvan masalı sayısının diğer türlere göre oldukça yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bitlis masalları “**Konu**” nitelikleri bakımından %80, masalarda işlenen “ana fikir, temel mesaj” bakımından yaklaşık %75 oranında başarılı nitelik taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

İşlenen “**Ana karakterler**”in (insan, hayvan, olağanüstü varlıklar) masal türünün karakter özelliklerini yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Masalarda işlenen “**Olay örgüsü**”nün yaklaşık %80 oranında; “**Mekânın**” %78, “**Zaman**”ın %94, oranında başarılı olduğu anlaşılmıştır. Masalarda anlatım bakımından “**Öğretim ilkeleri**”ne %58, “**Düz anlatım**”a (%79,68) oranında uyulduğu belirlenmiştir. **Cümle özellikleri** bakımından, imla ve noktalama hariç, % 90’ın üzerinde oranlarla başarılı bulunmuştur. “**Kıssadan hisse çıkarma**” %69,72; “**Mutlu son**” %81,34 Bitlis masallarının başarılı bulunan özellikleridir.

Özetlemek gerekirse Bitlis masallarının; “konu, ana fikir, ana karakterler, olay örgüsü, mekân, zaman, öğretim ilkelerine uygunluk, düz anlatım, cümle özellikleri, kıssadan hisse verme, mutlu son bakımından başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“**Tekerlemeler**” %13, “**Doğru, etkili anlatım**” % 26,56, “**Söz varlığı**” %28,22 ve %8,3 oranında yeterli bulunmuştur. “**Söz sanatları**” %48,14; “**İmla ve noktalama**” %6,64; “**Tasvirler**” %28,22; “**Estetik**” %38,18; “**Dua**” %34,86 oranında başarılı bulunmuştur. Bu oranlar masal metinleri için oldukça düşüktür.

Bitlis masalları “tekerlemeler, doğru-etkili anlatım, söz varlığı, söz sanatları, imla ve noktalama, tasvirler, estetik ve dua” bakımından oldukça yetersiz/başarısız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bitlis masal metinleri birçok açıdan masal özelliklerini büyük ölçüde taşısa da çocukların dil gelişimi için büyük önem arz eden söz varlığı, imla-noktalama, doğru etkili anlatım bakımından oldukça yetersiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Masalların belirtilen eksiklerinin giderilmesinden sonra çocuk edebiyatı için önemli nitelik taşıyacakları söylenebilir. Mevcut halleriyle Bitlis masallarının çocuklar için nitelikli eserler olarak değerlendirilmesi doğru olmayacaktır.

Özellikle son zamanlarda çocuk eserlerinin nitelikleri üzerine literatürde çeşitli akademik çalışmaların (Aytekin 2016, Boratav 1959, Kıbrıs, 2016, Sever, 2003, Şimşek, 2005; 2016, 2011, Oğuzkan, 2013; 2006, Özcan ve Şara, 2016) yapıldığı bilinmektedir.

Özcan ve Sara (2016) ders kitaplarında yer verilen masal metinlerinin okuyucuya hemen kavrayabilecekleri ana fikri vermediğini belirlemiştir. Çetinkaya (2007) yaptığı doktora çalışmasında incelediği masal metinlerinde tekerlemeler, ikilemeler, pekiştirmeler, yansıma sözcükler ve dil yanlışları tespit etmiştir. Çetinkaya'nın ulaştığı bu sonuç çalışmamızın ilgili sonuçlarını destekler niteliktedir.

Toprak (2019) yaptığı yüksek lisans tezinde DaristanaŞêrîn masal setindeki masalları; dil anlatım açısından incelemiştir. Çalışma sonunda ilgili masalların dil-anlatım açısından çocukların dil gelişimini destekler nitelik taşıdığını belirlemiştir. Toprak (2019)'ın ulaştığı sonuç bu çalışmanın dil-anlatımla ilgili sonucunu desteklememektedir. Bunun nedenin Bitlis masallarının yerel ağızla-günlük konuşma diliyle kaleme alınmış olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Kaçmaz (2018) da yaptığı çalışmada Zarifoğlu masalarını söz varlığı açısından incelemiş ve söz konusu masalların söz varlığı bakımından zengin olduğunu belirlemiştir. Kaçmaz (2018)'in ulaştığı bu sonuç çalışmamızın söz varlığıyla ilgili bulguyu desteklememektedir. Bitlis masallarının ortak ağız ve standart Türkçeye kaleme alınması söz varlığı ile ilgili eksikliği giderecektir.

Bitlis halk masallarında işlenen değerler ve işlenme sıklığına ilişkin sonuçlar. Bitlis masallarında işlenen değerleri ve işlenme sıklıklarını belirlemek için hazırlanan değer inceleme formunda yer alan 19 ana değer farklı sıklıklarda işlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Masallarda işlenen değerlerle ilgili ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

“Adalet” değerinin 19 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 36 kez (Adil olma/davranma 26, adil paylaşma 10) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Arkadaşlık/dostluk” değerinin 30 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 49 kez (arkadaşlık yapma 23, güven duyma 11, sadık olma 6, vefalı olma 9) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Yardımlaşma” değerinin 37 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 95 kez (cömert olma 17, işbirliği yapma 23, dayanışma 13, paylaşma 7, fedakârlık yapman 2, misafirperver olma 33) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Dürüstlük” değerinin 35 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 81 kez (açık-net olma 16, doğru sözlü olma 45, güvenilir olma 13, sözünde durma 7) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Öz denetim” değerinin 15 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 21 kez (gerektiğinde özür dileme 3, alçak gönüllü olma 2, ölçülü davranma 16) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Sabır” değerinin 9 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 16 kez (tahammül etme 4, azimli olma 7, beklemeyi bilme 5) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Saygı” değerinin 31 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 65 kez (başkalarına değer verme 13, büyük/bilge sözü dinleme 52) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Sevgi” değerinin 32 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 68 kez (insan sevme 17, hayvan sevme 8, çevreyi sevme/önemseme 15, merhametli olma 28) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Aile” değerinin 25 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 49 kez (aile birliğini önemseme) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Sorumluluk alma” değerinin 26 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 45 kez (aileye karşı sorumluluk alma 33, vatana karşı sorumluluk alma 6, tutarlı olma 1, davranışlarından sorumlu olma 4) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Vatanseverlik” değerinin 7 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 9 kez (kanunlara uyma 5, bağımsızlık/özgürlük 2, mirasa sahip çıkma 2) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Cesaret” değerinin 20 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 41 kez (cesur olma 40, özgüven duya 1) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Bilimsellik” değerinin 2 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 2 kez (gelişmelere açık olma 2) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“İnanç” değerinin 51 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 231 kez (Allah inancı134, Kader inancı 5, Kutsal kitap inancı 3, peygamber inancı 3, ibadet inancı 45, hoşgörölü olma 1, kanaatkar olma 3, mabed inancı 4, edepli olma 15 ve iffetli olma 18) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Estetik” değerinin 19 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 41 kez (güzel söz söyleme 12, güzellik/beğenme20, Şiir/öykü/masal/resim 8, diğer sanatsal eylemler 1) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“İletişim/nezaket” değerinin 6 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 7 kez (nezaket 7) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Sağlık” değerinin 27 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 53 kez (temizlik 37, beslenme 16) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Çalışkanlık” değerinin 27 farklı masal metninde olumlu-olumsuz yargılar kullanılarak toplamda 46 kez (çalışmak46) işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Burada özetlenen sonuçlar Bitlis masal metinlerinin sosyal-kültürel değerler bakımından oldukça zengin olduğunu göstermektedir. Literatürde masal metinlerinin değerler eğitimi bakımından önemini paylaşan birçok çalışma bulunmaktadır. Alandaki benzer çalışmaların sonuçları bizim çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir:

Özcan ve Sara (2016) yaptıkları çalışmada Türkçe ders kitaplarında yer verilen masal metinlerindeğer eğitimi bakımından önemini incelemiştir. Çalışma sonunda ders kitaplarında yer verilen masalların sosyal değerleri barındırdığı tespit edilmiştir.Bitlis masallarında da sosyal değerler bolca işlenmiştir.Yıldız (2006) yaptığı tez çalışmasında Sarayönü masallarının çocuk eğitimine katkısı bağlamında incelemiştir. Çalışma sonunda Sarayönü masallarının çocuklara ahlaki davranış kazandırmada oldukça yararlı olduklarını belirlemiştir. Yıldız'ın ulaştığı sonuçlar bizim çalışmanın sonuçlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir.Sever, Memiş ve Sever (2015) yaptıkları akademik çalışmalarında

Zaman Zaman İçinde eserini değerler eğitimi bağlamında incelemişlerdir. Çalışma sonunda ilgili eserin değer eğitimi bakımından zengin içeriğe sahip olduğunu belirlemişlerdir. Kaçmaz (2018) tez çalışmasında Cahit Zarifoğlu masallarını değerler eğitimi bakımından incelemiştir. Çalışma sonunda ilgili çocuk eserlerinin yardımlaşma, Allah inancı, sabır, alçakgönüllülük, misafirperverlik, aile sevgisi, dürüstlük, sorumluluk bilinci gibi sosyal değerler bakımından oldukça zengin olduğu belirlenmiştir. Köse (2004) yaptığı çalışmasında Muş masallarının çocuk eğitimine katkısını incelemiştir. Çalışma sonunda Malazgirt'te söylenen masalların çocuk eğitimine katkı sağlayacak nitelikte olduğunu belirlemiştir. Köse'nin paylaştığı sonuç bu çalışmanın sonucuyla örtüşmektedir. Kayman (2011) da yaptığı tez çalışmasında Bingöl masallarını çocuk eğitimine katkısı bağlamında incelemiştir. Çalışma sonunda Bingöl masallarının çocuk eğitiminde kullanılması gereken önemli eserler olduğunu belirlemiştir. Burada paylaştığımız çalışmaların sonuçları çalışmamızda ulaştığımız ilgili sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Değerlerin işlenme sıklığı, çeşitliliği ve işlendikleri masallarla ilgili sonuçlar. İşlenme sıklığı bakımından zengin bulunan değerlerin; İnanç değeri (f=231), Yardımlaşma değeri (f=95), Dürüstlük değeri (f=81), Sevgi değeri (f=68), Saygı değeri (f=65), Sağlık değeri (f=53), Arkadaşlık değeri (f=49), Aile değeri (f=49), Çalışkanlık değeri (f=46), Sorumluluk değeri (f=45), Cesaret değeri (f=41), Estetik değeri (f=41) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşlenme sıklığı bakımından kısmen zengin bulunan değerlerin; Adalet değeri (f=36), Öz denetim değeri (f=21),

İşlenme sıklığı bakımından fakir bulunan değerlerin ise; Bilimsellik değeri (f=2), İletişim değeri (f=7), Vatanseverlik değeri (f=9), Sabır değeri ((f=16) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşlenme sıklığı ile ilgili elde edilen bu sonuçlar Bitlis masallarının İnanç, Yardımlaşma, Dürüstlük, Sevgi, Saygı, Sağlık, Arkadaşlık, Aile, Çalışkanlık, Sorumluluk, Cesaret ve Estetik değerleri bakımından zengin olduğunu göstermektedir.

Değer sıklığı bakımından zengin olduğu belirlen 20 masalın; M44 (f=65), M15 (f=39), M47 (f=33), M26 (f=30), M21 (29), M22 (f=29), M39 (f=29), M23 (f=28), M11 (f=27), M45 (f=24), M60 (f=23), M17 (f=23), M14 (f=23), M28 (f=21), M16 (f=21), M7 (f=21), M27 (f=20), M37 (f=20), M12 (f=20), M1 (f=20),

Değer sıklığı bakımından kısmen zengin olduğu belirlenen 20 masalın; M35 (f=12), M43 (f=12), M19 (f=13), M29 (f=13), M59 (f=13), M3 (f=14), M8 (f=14), M33 (f=14), M9 (f=15), M24 (f=15), M53 (f=15), M20 (f=16), M49 (f=17), M18 (f=18), M46 (f=18), M58 (f=18), M30 (f=19), M40 (f=19)

Değer sıklığı bakımından fakir olduğu belirlenen 20 masalın; M41 (f=5), M32 (f=6), M51 (f=6), M56 (f=6), M57 (f=7), M6 (f=7), M10 (f=8), M48 (f=8), M5 (f=9), M25 (f=9), M55 (f=9), M50 (f=10), M38 (f=10), M31 (f=10), M13 (f=10), M4 (f=10), M2 (f=11), M34 (f=11), M42 (f=11), M54 (f=11) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Bitlis masal metinlerinin içerdikleri değer sayıları/değer sıklığı bakımından başarılı olduğu söylenebilir.

Değer çeşitliliği (içerdikleri farklı değerler) bakımından zengin bulunan masalların; M52 (14 farklı değer), M44 (13 farklı değer), M15 (13 farklı değer), M17 (12 farklı değer), M11 (12 farklı değer), M7 (12 farklı değer), M12 (11 farklı değer), M36 (11 farklı değer), M37 (11 farklı değer), M21 (11 farklı değer), M18 (10 farklı değer), M23 (10 farklı değer), M26 (10 farklı değer), M28 (10 farklı değer), M60 (10 farklı değer) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Değer çeşitliliği (içerdikleri farklı değerler) bakımından fakir bulunan masalların; M54 (3 farklı değer), M48 (3 farklı değer), M41 (3 farklı değer), M53 (4 farklı değer), M56 (4 farklı değer), M57 (5 farklı değer), M46 (5 farklı değer), M43 (5 farklı değer), M38 (5 farklı değer), M32 (5 farklı değer), M25 (5 farklı değer), M10 (5 farklı değer), M6 (5 farklı değer), M5 (5 farklı değer), M2 (5 farklı değer) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kalan 30 masalda da 6-9 arasında farklı değer işlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Özetlemek gerekirse incelenen 60 masalın 15'inde 10-14 arasında, 30'unda 6-9 arasında, 15'inde ise 1-5 arasında farklı değer işlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

En fakir bulunan masalarda bile en az 3 farklı değer işlendiği düşünüldüğünde Bitlis masal metinlerinin değer çeşitliliği bakımından da başarılı olduğu söylenebilir.

Alan yazında masal metinlerinin eğitsel yönünün güçlü olduğu sonucunu paylaşan araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Yavuz (1996) yaptığı tez çalışmasında masalların çocuklara değer eğitimi verme sürecinde kullanılması gereken önemli araç metinler olduğunu belirlemiştir.

Özler (2006) yaptığı araştırmada masal metinlerinin eğıtsel yönüne vurgu yapmış ve ders kitaplarında yeterli sayıda masal metnine yer verilmediğini, bu eksikliğin giderilmesi gerektiğini aktarmıştır. Aynı şekilde Çevik (2008)'de yaptığı araştırmada ders kitaplarında masal metinlerine daha geniş yer verilmesi gerektiğini savunmuştur.

Toprak (2019) yaptığı yüksek lisans tezinde Daristanařêrîn masal setindeki masalları; içerik ve değer eğitimi bağlamında incelemiştir. Çalışma sonunda ilgili masalların dil anlatım, içerik ve değerler eğitimi açısında kullanılmalarının yararlı olacağını saptamıştır. Bitlis masallarının da dil-anlatım bakımından revize edildikten sonra içerik ve değerler eğitiminde kullanılması gereken zengin eserler olduğu söylenebilir.

Öneriler

Çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak şu önerilerde bulunabiliriz:

- Bitlis masalları üzerine yapılan en ciddi alışma Eren (2001)'in çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada derlenen masallar yerel ağızda konuşulduğu gibi yazıya aktarılmıştır. Bu nedenle anlamı bilinmeyen çok sayıda sözcük, deyim, atasözü ve tekerlemeler içermektedir. Bu durum ocukların Türkçe gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Yapılacak akademik çalışmalarla Bitlis masalları standart Türkçe ile yazıya aktarılabilir.
- Bitlis'te anlatılan/okunan halk masallarının doğru ve etkili bir anlatıma sahip olmadıkları belirlenmiştir. Yapılacak çalışmalarla masalların doğru ve etkili bir anlatıma kavuşturulması gerekmektedir.
- Bitlis masalları yerel ağızda söylendiği gibi yazıya aktarıldığı için imla bakımından büyük hatalar/yanlışlıklar içermektedir. Bu yanlışlıkların giderilmesi gerekmektedir.
- Tekermeler çocukları masala hazırlamak için önemlidir. Bitlis masallarının tekerlemeler bağlamında zenginleştirilmeleri gerekmektedir.
- Bazı masalarda cinsel organlar (M55), cinsellikle ilgili anlatımlar (M4) ve ötekileştirmeler (M58, M52), bulunmaktadır.Yapılacak düzenlemede bu anlatımların çocukların dil ve zihin gelişimini destekler şekilde düzeltilmesi gerekmektedir.

- Bilimsellik, nezaket, Vatanseverlik ve Sabır Bitlis masallarının en az işlenen değerler olarak belirlenmiştir. Masal metinleri özellikle nezaket ve sabırlı olma değerleri bakımından geliştirilebilir.
- Bitlis masalları değer çeşitliliği ve değerlerin işlenme sıklığı/yoğunluğu bakımından oldukça zengindir. Çocuklara verilen değerler eğitiminde bu masallar kullanılabilir.
- İnançlı olma, yardımlaşma, problem çözme, dürüstlük,sevgi, saygı sağlık, arkadaşlık, aile, çalışkanlık, sorumluluk, Cesaret ve estetik Bitlis masallarında en yoğun işlenen değerler olarak belirlenmiştir. Çocuklara bu değerleri öğretmek için Bitlis masalları kullanılabilir.
- Türkçe ders kitaplarında Bitlis'te anlatılan masallara yer verilebilir.
- Bitlis masalları çocuk eserlerinde yer alması gereken temel unsurlar (konu, ana fikir, ana karakterler, olay örgüsü, mekân, zaman, öğretim ilkelerine uygunluk, düz anlatım, cümle özellikleri, kıssadan hisse verme, mutlu son) bakımından başarılı bulunmuştur. Standart Türkçeyle yapılacak düzenlemeyle Bitlis masallarının tüm çocuklara ulaşması sağlanabilir.
- Bitlis masallarının kitaplaştırılması ile ilgili alanda henüz bir çalışma bulunmamaktadır. Bitlis masalları görsellerle desteklenerek kitaplaştırılabilir.

Kaynaklar

- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. İstanbul: EDAM. 1 (1), 7-18,
- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-25.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinde gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Akın, N. (1998). *Okul öncesi kurum öğretmenlerinin çocuk kitaplarına karşı tutum ve davranışlarının incelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Alptekin, A. B. (1981). Bir gülnar masalı: padişahın üç kızı. *Türk Folkloru*, 2 (24), 23-26.
- Alptekin, A. B. (1982). Bir anamur masalı: beş kız beş oğlan. *Türk Folkloru*, 3 (30), 28-29.
- Alptekin, A. B (1991). *Hayvan masalları*, Ankara,
- Alptekin, A. B; (2002). *Taşelli masalları*, Ankara,
- Alptekin, A. B (2003). *Kazak masallarından seçmeler*, Ankara,
- Alptekin, A. B; (1987). *Anadolu'dan masallar*, İstanbul,
- Arıcı, A.F. (2001). *İlköğretim üçüncü sınıf Türkçe ders kitaplarındaki masalların öğrenci eğitimine katkıları*. Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Arıcı, A.F. (2009). *Masalın sesi*. Ankara: Doktorum Yayınları,
- Aslan, C. (2007, Ekim). *Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecindeki yeri*, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar Ve Çözüm Önerileri) Bildiri Kitabı, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 189-200.
- Ausubel, D.P., Novak, J.D., ve Hanesian, H. (1978). *Educational psychology: A cognitive view*, New York.

- Aydın, İ. S. (2007, Ekim). *Çocuk yazınında mizah kullanımının bilişsel, duyuşsal ve toplumsal yönden önemi*, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar Ve Çözüm Önerileri) Bildiri Kitabı, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 201-210.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi İstanbul: EDAM*, 1(3),121–144.
- Aydın, Ö. (2008). *Sorumluluk ve yardımseverlik odaklı karakter eğitimi programının 7. sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyine etkisi*. Yeditepe Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ayhan, H. (1995). *Eğitim bilimine giriş*. İstanbul: Şûle Yayınları.
- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve gençlik edebiyatı*, Ankara: Anı Yayınları
- Balat, G. U., Beceren, B. Ö. & Özdemir, A. A. (2011). *The evaluation of parents' views related to helping preschool children gain some universal values* (Tam Metin Bildiri) 3. World Conference on Educational Sciences.. İstanbul, Türkiye
- Balat, G. U. (2004). Çocuklar ve Değerler Eğitimi. *Çocuk Çocuk*. 41, 18- 20.
- Baymur, F. Ve Demiray, K. (1961). *Çocuk edebiyatı antolojisi, (öğretmen kitapları 61)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Beill, B. (2003). *İyi çocuk, zor çocuk "doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?"* (Çev: Cuma Yorulmaz). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy'a ait "Safahat" adlı eserinin incelenmesi*. Uşak Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Bilgin, V. (1997). *Sosyal çözülme ve din*, Samsun: Etüt Yayınları.
- Bohlin, K. E. (2005). *Teaching character education through literature*. USA: RoutledgeFalmer.
- Boratav, N. P. (1959). *Zaman zaman içinde*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Boratav P.N (1969). *Az gittik uz gittik*, İstanbul: Bilgi Yayınevi,
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., Köklü, N. (2011). *Sosyal bilimler için istatistik*. (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F., (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (20. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, Ö. (2003). Çocuk ve gençlik edebiyatının eğitimdeki yeri ve önemi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 8*, 1-14
- Can Emmez, B. (2008). *Sözlü gelenekten modern masala: Çocuk edebiyatında masal üzerine Halkbilimsel bir inceleme*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Cerçi, S. (1996). *Televizyonun sosyolojik boyutu*, İstanbul: Şule Yayınları.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri- beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (3. Baskı). (Çev. ed. M. Bütün ve S.B. Demir (Veri Analizi ve Sunumu Bölümünü Çev. A. Bacanak)]. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çakır, F. (2014). *Çocuk edebiyatına psikopedagojik ve sosyopedagojik açıdan yaklaşım*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Çelebioğlu, A. (1995). *Türk ninniler hazinesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları
- Çer, E. (2016). *Çocuk edebiyatı, 0-6 yaş çocuk kitaplarında çocuk gerçekliği ve çocuğa görelilik*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çetinkaya, Z. (2007). *Masalların Türkçe öğretimindeki yeri ve önemi*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Çevik, M. (2008) Türkiye’de batı masalları ve çocuklarımız. *Gazi Türkiyat Dergisi*. 3, 115-130.
- Demircan, C. (2006). TÜBİTAK çocuk kitaplığı dizisindeki kitapların iç yapısal ve dış yapısal olarak incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 12-27.

- Demirel, Ş. (2010). *Edebî metinlerle çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2004). *Çağdaş çocuk yazını, "Yazın eğitiminde atılan ilk adım*. İstanbul:Morpa Kültür Yayınları
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş çocuk yazını*. İzmir: Tudem Yayınları
- Emiroğlu, S. (1996). *Meram ilçesi masalları üzerine bir inceleme*, Konya: Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Erdal, K. (2009).Çocuk edebiyatı türlerinin kullanımı açısından orhan veli kanık'ın eserlerine bir bakış, *TurkishStudies - International PeriodicalfortheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 11/3 Winter Volume 4 (1)*, 1135-1154.
- Eren, M. (2001). *Bitlis masalları üzerine bir araştırma*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Eroğlu, Z. D. (2016). Çocuk kitapları ve okuma alışkanlığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (44), 105-115.
- Fırat, H. (2019). Çizgi filmlerde çocuk gerçekliği: Niloya örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(2), 1007-1033,
- Gander, M. J. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çev. Ali Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gander, M, J. ve Gardiner, H.W.(2001). Çocuk ve ergen gelişimi, (Ed. Bekir Onur). İstanbul: İmge Yayınevi
- Güneş, F. (2006). Çocuklarda okuma ilgisi ve kitap seçimi, *İlköğretim*, 2: 43-45
- Güleç, H. ve Geçgel, H. (2006). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Güleç, H. ve Geçgel, H. (2012). *Çocuk edebiyatı okul öncesinde edebiyat ve kitap*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Güleryüz, H. (2006). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*, Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Gültekin, A. (2011). *Çocuk ve gençlik edebiyatı yazılar*, İstanbul: Erdem Yayınları,
- Gürel, Z., Temizyürek, F. ve Şahbaz, N.K. (2007). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Öncü Kitap

- Güngör, E. (1998). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Helimoğlu M. (1997). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*, Ankara,
- Hökelekli , H. ve Turgay, G. (2004). *Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri*. Değerler ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul, s. 385.
- İdi Tulumcu F. ve Tulumcu F. M. (2015). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Programlarında Yer Alan Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13 (29), 535 – 560.
- Jalongo, M.R. (1993). *Youngchildrenandpicturebooks*. NAEYC: LiteraturefromInfancytoSix.
- Kaçmaz, G. (2018). *Cahit Zarifoğlu'nun masallarının değerler eğitimi ve söz varlığı açısından incelenmesi*, Malatya: İnönü Üniversitesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Kantarcioğlu, S. (1991). *Eğitimde masalın yeri*, İstanbul MEB Yayınları,
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (7. Basım). Ankara: Nobel.
- Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında karakter kavramı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 60-79.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 5(3), 463-477.
- Karatay, H. (2011). *Çocuk edebiyatı metinlerinde bulunması gereken özellikler*. (Ed. Tacettin Şimşek) Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı. Ankara: Grafiker Yayınları,
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 5 (3), 463-477.
- Karasar, N.(2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (21. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kardaş, N. M. (2015). Orhun abidelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından önemi III bilge kağan abidesi. *Türk İslam Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2, 55-70.
- Kardaş, M. N. ve Cemal, S. (2017). Değerler eğitimi ve Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yapılan araştırmalara ilişkin kaynakça denemesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (16), 383-412.

- Kayman, F. (2011). *Bingöl'de anlatılan masalların çocuk eğitimi açısından incelenmesi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş. Ve Aytan, T. (2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi, *The Journal of Academic Social Science Studies* 6 (7), 657-669
- Kepenekçi, Y. K (2003). İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 34, 280-299.
- Kıbrıs, İ. (2016). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: KÖK Yayıncılık,
- Kırıtöğlü, Ö.S. (2011). *Miyase Sertbarut'un "Kapiland"ın kobayları" adlı yapıtıyla Christine Nöstlinger'in "Kim takar salatalık kiralını?" adlı yapıtın karakter çevreleri bakımından incelenmesi*. 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (411-422). Ankara: Ankara Üniversitesi
- Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12, 217-259.
- Kılınç A. ve Akyol Ş. (2009). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi. The First International Congress Of Educational Research, 1-3 May, Çanakkale
- Köse, A. (2004). *Muş Malazgirt ilçesinde anlatılan masalların çocuk eğitimine katkısı*. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. 2000. Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15,(45), 59-76.
- Kuzu, T. S. (2002). Öykünün çocuğun bilişsel ve duyuşsal gelişimine katkısı bağlamında öykü seçimi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 95-105.
- Küçükaya ,C. (2014) *Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

- Mardi, HÖ. (2006). *Çocuk kitapları resimlemede karakter yaratma*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma- desen ve uygulama için bir rehber* (çev. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik.
- .MEB. (2017). *İlköğretim Türkçe dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2018). *İlköğretim Türkçe dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- MEB. (2019). *İlköğretim Türkçe dersi (5, 6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2015). *İlköğretim Türkçe dersi (1- 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Mooney,C.I G.(2000). *Theories of childhood: an introduction to Dewey, Montessori, Erikson, Piaget, and Vygotsky*, USA: Redleaf Press
- Moğul, S. (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eserinin Türkçe eğitimi açısından incelenmesi*. Erciyes Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Nas, R. (2014). *Örneklerle çocuk edebiyatı*, Bursa: Ezgi Kitabevi,
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Anı Yayınları
- Oğuzkan, F. (2006). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık,
- Oğuzkan ,A.F.(1974). *Yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle çocuk edebiyatı*. Ankara
- Okay, C. (1998). *Osmanlı çocuk hayatında yenileşmeler*, İstanbul: Kırkambar Yayınları

- Önür, N. (2007). "Modernleşme Sürecinde Okul, Aile ve Medya Kavşağında Toplumsal Değerler". "Değerler ve Eğitimi" Uluslararası Sempozyumu. Edt. R.
- Özbay M. ve Karakuş Tayşi E. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özcan, D. ve Şara, P.(2016). Türkçe ders kitaplarında (1-4.sınıf) yer alan masalların öğretim programları ve içerik açısından incelenmesi / A researchintotalesinturkishcoursebooks (1-4th grades) in terms of educationprogrammesandcontext, *Turkish Studies -International PeriodicalfortheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/3Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9267>, p. 1781-1796.
- Özler, A. (2006), *İlköğretim 3., 4. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâye ve masalların eğitimsel işlevleri*. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Postman, N. (1994). *Televizyon öldüren eğlence*. (çev. Osman Akınbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: FreePress
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal araştırmaları*, Ankara: Akçağ yayınları
- Sallabaş, M.E. (2012). Ömer Seyfettin hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,59-68.
- Sayar, E. (2009). *Samsun ili ve ilçelerinde anlatılan masalların çocuk eğitimi açısından incelenmesi*. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sever, E. Memiş, A, ve Sever, S. (2015) *Pertev Naili Boratav'ın Zaman Zaman içinde masal kitabının değerler açısından incelenmesi*. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, XIV. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu özel Sayısı, 246-263.

- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sever, S. (1995). Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler. *Abece*, 107,14-15
- Sever ,S.(2008). *Çocuk ve edebiyat* ,İzmir: Tudem Yayınları.
- Sever, S. (2013). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.
- Sever, S. (2015). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. (2. Baskı). İzmir: TUDEM.
- Sever, S. (2013). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*, İzmir: Tudem Yayınları,
- Spranger, E. (1928) Types of Men. Halle :MaxNeimeyer.
- Schwartz, S. H. (1992). UniversalsInThe Content AndStructure Of Values: TheoryAndEmpiricalTests in 20 countries, (Ed. M. Zanna), *AdvancesInExperimentalSocialPsychology in* (25, 1-65). New York AcademicPress. New York
- Şahin, A. (2010). *Çocuk ve Çocukluk, Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. (Ed. Ö. Yılar ve L. Turan). Pegem Akademi.
- Şahin, K. (2011). Kültürel yozlaşmaya neden olan bir unsur olarak televizyon, *Sosyal Bilimler Dergisi, C. 1 (1), 243-277*
- Şen, Ü. (2007). *Millî eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eseryoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Gazi Üniversitesi:Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletmiş olduğu değerleraçısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-780.
- Şen, E. (2020). *Çocuk edebiyatında kurmaca gerçeklik*, Ankara: Nobel Yayınları,
- Şentürk L. ve Aktaş E. (2015). Türkiye”de ve Romanya”da okutulan ana dili Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından karşılaştırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13, 215-243.
- Şimşek, T. Ve Yakar, Y. M. (2016). *Çocuk ve edebiyat, okul öncesinde çocuk, edebiyat ve medya el kitabı* (Ed. T. Şimşek). Ankara: Grafiker Yayınevi

- Şimşek, T. (2011). *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları
- Şimşek, T. (2005). *Çocuk edebiyatı*. Konya: Suna Yayınları
- Şimşek, T. (2016). *Okul öncesinde çocuk edebiyatı ve medya*. Ankara: Grafiker Yayınları
- Şirin, M.R. (2016). *Çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı*. İstanbul: Kapı Yayınları,
- Şirin, M.R. (2012). Çocuk ve ilk gençlik edebiyatı ders notları, Marmara Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü (2008-2012).
- Şirin, M. R. (2007a). *Çocuk edebiyatı kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2015). Kim çocuk edebiyatı yazarıdır? "Hangi dil?, Pedagojik mi?, Estetik mi?". *Türk Dili Dergisi, CIX (767-768)*, 149-164.
- Şirin, M. R. (2013). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatı. *Türk Dili Dergisi, CIV (734)*, 45-56.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve çocuk edebiyatı, edebiyatın amacı ve işlevi. *Türk Dili Dergisi, CX (780)*, 12-31.
- Şirin, M.R. (2007b). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış-çocuk edebiyatı nedir ne değildir?* Ankara: Kök Yayıncılık
- Şirin , M.R.(1994). 99 Soruda çocuk edebiyatı. 113-115. İstanbul.
- Tahiroğlu, A. Y., Çelik, G.G., Bahalı, K., Avcı, A. (2010). Medyanın çocuk ve gençler üzerine olumsuz etkileri; şiddet eğilimi ve internet bağımlılığı, *Yeni Symposium Dergisi, 1/ 19*
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2005). *Türkçe sözlük*, Ankara:Türk dil kurumu yayınları
- Türk Dil Kurumu (TDK) (1986).*Türkçe sözlük*. Ankara:Türk dil kurumu yayınları
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2011).*Türkçe sözlük*. Ankara:Türk dil kurumu yayınları
- Toprak, A. (2019). *DaristanaŞêrîn masal setindeki masalların Türkçeye çevrilmesi ve bu masalların Türkçe eğitimi açısından uygunluğunun incelenmesi*. Siirt Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi,
- Tunagür, M. ve Kardaş, M.N. (2017). 2000 yılı sonrasında yayımlanan Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde değer aktarımı *Internationa*

- Turan S. (1996). *Masalların çocuk hakları bağlamında çözümlenmesi*. Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Ulusoy, K. Ve Dilmaç, B. (2015). *Değerler eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ungan, S. Ve Demir, E. (2016). Günümüz çocuk edebiyatı yazarları ve eserleri üzerine bir inceleme, *Türkiye Eğitim Dergisi 2016, 1 (1)*, 40-65.
- Uslu, M. (2007). *Ansiklopedik Türk dili ve edebiyatı terimleri sözlüğü*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Uysal, M. (2017). *Hikayelerle değerler eğitimi*, İstanbul: Uysal Yayınevi
- Yalçın ,A. Ve Aytaş,G.(2003). *Çocuk edebiyatı*. Ankara :Akçağ Yayınları.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2005). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Yaldız, H.T. (2006). *Masalların çocuk eğitimi açısından incelenmesi (Sarayönü Örneği)*. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Yaman, E. (2014). *Değerler eğitimi eğitimde yeni ufuklar*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Yaman, E. (2012). *Değerlereğitimi, eğitimde yeni ufuklar*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Yardımcı ,M.(2004). *Türk halk edebiyatında nesir*.Ankara: Ürün Yayınları
- Yavuz, M. (1996). *Masalların eğitim işlevleri ve dil öğretimindeki yeri*. Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi,
- Yavuzer, Haluk (2001). *Çocuk ve suç*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, K.(2006). Değerler eğitimi'ne genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 19*, 499-532
- Yerasimos, M. (2006). 16-19. yüzyıllarda *batı kaynaklı gravürlerde Osmanlı çocuk figürleri*. Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu, 2. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Yeşil, A.ve Aydın, R, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11 2*.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Basım). Ankara: Seçkin.

Yıldırım, A ve Şimşek H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları

Yılmaz, O. (2016). *Çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler*, Okul Öncesinde Çocuk Edebiyatı ve Medya (Ed. T. Şimşek). Ankara: Grafiker Yayınları,

URL-1, http://www.psikolojikdanisma.net/bilissel_gelisim.htm, Erişim Tarihi:13.03.2019

URL-2, <https://www.turkedebiyati.org/edebiyat.html>, Erişim Tarihi:14.3.2019

EK-A: Masal İsimleri ve Masal Kodları

Sırası	Masal İsmi	Masal Kodu	Masal uzunluğu (sayfa)
1	Aslana Özenen Tilki	M1	2
2	Tilkiyi Kandıran Horoz	M2	0,5
3	Tilkinin Yaşı Kaplumbağanın Aklı	M3	1
4	Tilki Ve Su Samurunun Ayıya Oyunları	M4	1,5
5	Kurnaz Tilki Ve Aptal Kurt	M5	1
6	Tilki Ve Yılan	M6	1
7	Tilkinin Bağladığı Farenin Bıraktığı	M7	1,5
8	Tilki Ayıyı Aldatınca	M8	1
9	Eşeğin Beyni Olsaydı	M9	1
10	At, Tilki Ve Okuması Olan Kurt	M10	1
11	Bahtı Gülmeyen Kız	M11	3
12	İnsan Yiyenin Geline Ettikleri	M12	2,5
13	Çingene Kız	M13	1,5
14	İftiraya Uğrayan Kadın	M14	4
15	Ali Ağa'nın Çakmaktaşları	M15	10,5
16	Ateşi Söndüren Kedi	M16	2,5
17	MelaÇinglisin Mahareti Mi Tesadüf Mü?	M17	4
18	Fatma Ve Sarı İnek	M18	3
19	Tuz Kadar Sevgi	M19	2,5
20	İki Mendilli Adam	M20	2
21	Harun Reşit'in Seyahatleri	M21	3,5
22	İffetini Koruya Kız	M22	3,5
23	Sinan İle Gül	M23	2,5
24	Devin Eline Düşen Kızkardeşler	M24	3
25	Herkes Nasibini Yer	M25	2
26	Fakir Adam Ve Hızır	M26	4
27	Padişahın Kızını Alan Çoban	M27	3,5
28	Eden Bulur	M28	2,5
29	Kim Daha Uyanık	M29	4
30	Ermiş Adamın Bedduası	M30	2,5
31	Her Zaman Şükür Eden Padişah	M31	2
32	Söylemez Hanım	M32	1,5
33	KesarçiKızının Babasının İntikamını Alması	M33	5
34	Talancı Ahmet'in Tek Gözlü Devi Altetmesi	M34	1,5
35	Aldatılan Adam	M35	2

36	Altın İkizler	M36	3,5
37	Siyah Köpeğin Meselesi	M37	2,5
38	Korkak Ali Ağa'nın Devlere Yaptıkları	M38	3
39	Yeraltına Düşen Mirza Mehmet	M39	4,5
40	Sabır Taşı	M40	2
41	Korkak Adamın Yamyamlara Ettiği	M41	1,5
42	Ormana Bırakılan Çocuğun Talihi	M42	1,5
43	Padişah, Vezir Ve Akıllı Çoban	M43	3,5
44	Erkek Kılığına Giren Kız Ve Teter At	M44	9,5
45	Uyanık Adam	M45	4,5
46	Söz Dinlememenin Cezası	M46	3,5
47	Baba Sözü Dinlemeyen Kardeşlerin Başına Gelenler	M47	6,5
48	Karımın Akli Benim Aklim Mirin Akli	M48	1,5
49	Kim Daha Güzel Paylaştırır?	M49	2,5
50	Bir Köyün Korkağı Öbür Köyün Ağası	M50	2
51	KızkardeşVe Abileri	M51	1,5
52	Amcanın Hainliğı-Yeğenlerin Kahramanlığı	M52	4
53	Kim Karısından Daha Çok Korkuyor	M53	2
54	Şeytanın Teşekkürü	M54	1,5
55	Oğluna Ders Veren Baba	M55	1
56	Üç Kardeş	M56	0,5
57	Kocakarının Fendi Kadıyı Yendi	M57	1,5
58	Padişahın Üç Oğlu	M58	4
59	Nenenin Sütü Tilkinin Kuyruğu	M59	2,5
60	Tembel Veya Evi Kadın Kurar	M60	3,5

EK-B: Etik Beyanı

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

02/01/2021

Sezer KARDAŞ

EK-C: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

02/01/2021

Tez Başlığı / Konusu

Bitlis Halk Masallarının Çocuğa Uygunluğu Ve Değerler Eğitime Katkısı Üzerine Bir İnceleme
Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve
Sonuç

bölümlerinden oluşan toplam 111 sayfalık kısmına ilişkin, 02/01/2021 tarihinde şahsım/tez
danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak
alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9 (yüzde dokuz) dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına
İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın
herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü
hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan
ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

02./01/2021

Sezer KARDAŞ

Adı Soyadı : Sezer KARDAŞ

Oğrenci No :18940001103

Anabilim Dalı : Türkçe Eğitimi

Programı : Türkçe Eğitimi

Statüsü : Y. LisansX

Doktora

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Uyesi Erhan ŞEN

02/01/2021

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR

...../...../20.....

Servet CAN